ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ปริญญานิพนธ์

ของ

กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2554

ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ปริญญานิพนธ์

ของ

กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2554

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

บทคัดย่อ

ของ

กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2554

กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์ (2554). **ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี** ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล งามสุทธิ. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์.

การศึกษาลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทรายอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน ความสัมพันธ์ของลำพวน ในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และเริ่มศึกษาข้อมูลจากเอกสารตำราและการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ บันทึกเทป และถ่ายภาพประกอบ

ผลการศึกษา มีดังนี้

ลำพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษของชาวพวนมาแต่โบราณ แต่ไม่ได้ปรากฏหลักฐานว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ลักษณะเด่นของลำพวนจะเป็นการขับลำนำ ทำนองขับขานหรือที่เรียกว่า “ลำ” เป็นภาษาพวน กลอนลำพวนเกิดขึ้นจากการใช้ปฏิภาณไหวพริบและประสบการณ์ ผูกร้อยเป็นถ้อยคำพูดจาโต้ตอบกันในลักษณะคำคม สุภาษิต คำพังเพยเปรียบเทียบ ที่เรียกว่า ผญา ลำพวนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์มาผสมผสานกันให้คล้องจองเป็นทำนองและเสียงที่น่าฟัง มีเสียงแคนเป็นดนตรีประกอบท่วงทำนองและลีลาการขับร้อง ผู้ขับร้องเรียกว่า “หมอลำพวน” ผู้เป่าแคนประกอบเรียกว่า “หมอแคน” ลักษณะพิเศษของลำพวน มี ๓ ประการ คือ 1. สถานที่แสดงหมอลำพวนไม่ต้องสร้างเวทีแสดง 2. ทำนองการลำหมอลำพวนมีท่วงทำนองคร่ำครวญออดอ้อน นุ่มนวลและอ่อนหวานฟังเสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน 3. คนลำไม่แสดงท่าทางประกอบเพราะทำนองลำพวนจังหวะไม่กระชั้นหรือเร่งเร้า การลำพวน ก่อนการแสดงจะมีการไหว้ครู เพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ ขั้นตอนและการแสดงจะเริ่มจากการลำไหว้ครู ลำเรื่องต่างๆ ตามโอกาสและลำลาผู้ชม การแต่งกายของผู้แสดงจะแต่งกายแบบพื้นบ้านชาวพวน เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการลำพวนมีเพียงชิ้นเดียว คือ แคน

วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับลำพวน คือ งานประเพณีฮีตสิบสองหรือประเพณีการทำบุญชาวชาวพวนในรอบ 1 ปี งานแต่งงาน (งานดอง) งานบวช และงานศพ (งันเฮือนดี) ซึ่งแต่ละงานจะนำเอาลำพวนมาแสดงเพื่อความบันเทิง สนุกสนาน และผ่อนคลายจากค วามโศกเศร้า แสดงให้เห็นว่าลำพวน มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ทั้งในยามทุกข์และยามสุข

การวิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน ทั้งในงานแต่งงาน (งานดอง) งานบวช และงานศพ (งันเฮือนดี) พบว่าลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน ไม่สามารถกำหนดรูปแบบตายตัวในลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์ได้ คีตลักษณ์ (Form) ของกลอนลำพวนจัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว ไม่มีการบรรเลงซ้ำ กลุ่มเสียงที่ใช้ คือ โด เร มี ซอล ลา การบันทึกโน้ตเพลงจำเป็นต้องบันทึกทีละวรรค เนื่องจากการขึ้นต้นและจบของแต่ละวรรค ไม่ มีความแน่นอนตายตัว รูปแบบทำนองจะมีทิศทางการดำเนินทำนองที่เหมือนกันเกือบทุกวรรค เพียงแต่เพิ่มลดความสั้นยาวตามการดันกลอนของหมอลำและการเปล่าเลียนเสียงลำของหมอแคน ในตอนท้ายของวรรค จะมีเอกลักษณ์ คือ ลงท้ายด้วยโน้ตตัว ลา เสมอ ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนอ งบรรเลงลูกตกของบางห้องระหว่างทำนองร้องกับทำนองแคนจะมีเสียงเดียวกัน หรือบางห้องเพลงก็จะมีโน้ตเสียงเดียวกัน 2 -3 ห้องติดกัน หรืออาจมีจำนวนมากกว่านั้น เพราะหมอแคนจะพยายามดันเสียงแคนให้ตรงกับเสียงร้องของหมอลำให้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามท้ายห้องเพลงก็จะจบด้วย โน้ตเสียงเดียวกัน คือ โน้ตตัวลา

LUM PUAN : A CASE STUDY OF PUAN FOLK LORES, BANSARY SUBDISTRICT, BANMEE DISTRICT, LOPBURI PROVINCE.

AN ABSTRACT

BY

KANJANARAT PLAGWONG

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the

Master of Fine Arts Degree in Ethnomusicology

at Srinakharinwirot University

May 2011

Kanjanarat Plagwong. (2011). **Lum Puan : A Case Study of Puan folk lores, Bansary Subdistrict, Banmee District, Lopburee Province**. Master Thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assist. Prof. Dr.Chalermpon Ngamsutti, Assist. Prof. Prateep Laorattana-aree.

The study on Lum Puan, Bansary Subdistrict, Banmee District, Lopburee Province. The Purpose is to study about background and composition of culture that infer with Lum Puan. The relation of Lum Puan in Bansary,Subdistrict Bannmee District, Lopburee Province that has influence on local tradition for analyze Lum Puan poem and start study from papers, books and correction of information from field study by using method of observation, interview, tape recording and by photographic .

The results are Lum Puan in Bansary,Subdistrict Bannmee District, Lopburee Province it is one of a folk plays that descend from ancestor from the ancient time. However, there is not any evidence showing when it was exactly invented. The dominant feature of Lum Puan will be hymn or we call “Lum” it is Puan language. Lum Puan poem it is a combination of acumen and esprit arrange into sentences in a form of epigram, adage and aphorism. We also call as Pra-ya. Lum Puan is both art and science to make it euphonious by integrate rhythm and lyrics also have sound of “Khaen” to accompany with rhythm and singing styles. The one who sings Lum Puan is call Lum Puan singer and the one who Khaen is call “Khaen player”. There are 3 special characteristic. First, Lum Puan does not need state to perform. Second, the melody of Lum Puan have entreated, gentle and sweet. The sound of Khaen will stop at the end of phrase and will continue when starting a new phrase, both lyrics and sound of Khaen. Third, Lum Puan will not show posture accompany with the rhythm of Lum Puan song because the rhythm of the song never be excited. Before performing Lum Puan they will always Wai Krue ceremony to pay respect to sacred beings and remind himself or herself of the teacher who invented this show. The step of show will start with Wai Krue then Lum about story due to occasion. The actors or actresses always wear local costumes of Puan people. The only musical instrument that uses to play Lum Puan is Khaen.

The local ceremonies that are related to Lum Puan are Heat Sid Song, an annual ceremony, wedding ceremony funeral ceremony. Lum Puan is played in each aforementioned ceremony to entertain, encourage people and relieve people from sadness. It is indicated how important of Lum Puan to the Puan people’s way of life, both in happiness and sorrow

The analysis of the composition of Lum Puan found that there is not an exact structure in Lum Puan poem. Form of Lum Puan poem was classified in music phrase without repetition. Notes that use are C, D, E, G and A. The method that uses to record the notes must record phrase by phrase because of not an exact structure. The form of rhythm will also be the same in each phrase nevertheless there are some tactics to make it long or short depends on Lum Puan singer and Khaen player by using onomatopoeia tactic. The unique of Lum Puan is it always ends with A note. Relation of music and lyrics, At down beat is some part of the phrase singer melody and Khaen melody will have the same sound or some time will have the same notes repeated 2-3 phrase or more because Khaen player will try to make Khaen sound in tune with Lum Puan singer but finally will end the song with A note.

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเนื่องจากบุคคลสำคัญที่ให้การช่วยเหลือและให้ความร่วมมือในงานที่เกี่ยวข้องกับปริญญานิพนธ์จากหลายๆฝ่าย

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล งามสุทธิ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ปร ะทีป เล้ารัตนอารีย์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ให้คำปรึกษาในการนำเสนองานวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งการเรียบเรียงงานวิจัยของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ อาจารย์สุรศักดิ์ จำนงค์สาร และอาจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ให้คำปรึกษาและเสนอแนะแนวทางในการเขียนงานวิจัยให้เป็นไปตามรูปแบบ ของการนำเสนองานปริญญานิพนธ์ นอกจากนี้ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร .มานพ วิสุทธิแพทย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร .ศรันย์ นักรบ ได้กรุณาเป็นคณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอบขอบคุณภาควิชาศิลปนิเทศ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิประสาทความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษา อบรมสั่งสอนในทุกๆ อย่าง ผู้วิจัยจะนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นต่อไป

ขอขอบคุณ อาจารย์ทนา แปลกวงศ์ อาจารย์จุรีรัตน์ แปลกวงศ์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้คำปรึกษา คำแนะนำต่างๆ มาโดยตลอด และให้การสนับสนุนทุนทรัพย์ในการศึกษาและคอยให้คำปรึกษาในการทำปริญญานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณ นายชินบัญชร์ สุคันธวิภัต นายสมคิด จูมทอง นางสาวนิติยา เสงี่ยมจิตร์ นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลและให้คำแนะนำในการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน หมอลำ และหมอแคน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการลำพวน ตลอดจนการเก็บบันทึกข้อมูล กลอนลำ และทำนองแคน

ขอบขอบคุณอาจารย์กรพจน์ พูลเมือง ส.อ.หญิงพลอยพรรณนา แปลกวงศ์ นางสาวจีรนาฏ แปลกวงศ์ นางสาวมาลัยทิพย์ ศรีนวล นายนริศ ศรีนวล ที่คอยให้คำแนะนำ และคอยให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัยในครั้ง นี้จนสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีขอขอบคุณบุคคลอันเป็นที่รัก ที่ให้คำแนะนำ กำลังใจ และกำลังทรัพย์ มาโดยตลอด

บุญกุศลที่เกิดจากการทำปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบแด่ท่านผู้มีส่วนรวมในงานวิจัยครั้งนี้ ให้สุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ประสบแต่ความเจริญยิ่งๆขึ้นไป

กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษา	5
	ความสำคัญของการศึกษา	5
	ขอบเขตของการศึกษา	6
	ข้อตกลงเบื้องต้น	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
	กรอบแนวคิด	7
2	**เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	8
	เอกสารและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง	8
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
3	**วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า**	19
	การศึกษารวบรวมข้อมูล เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	19
	การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	19
	การศึกษาและจัดเรียงข้อมูล	21
	การวิเคราะห์ข้อมูล	21
	การนำเสนอข้อมูล	22
4	**ผลการวิเคราะห์ข้อมูล**	23
	ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน.	24
	ความเป็นมาของลำพวน	24
	พิธีกรรมก่อนการแสดง	34
	ขั้นตอนและวิธีการแสดง	35
	การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน	38
	เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง	40
	ความสัมพันธ์ของลำพวน ที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น	40
	งานประเพณีฮีตสิบสอง (ประเพณี 12 เดือน)	40
	งานแต่งงาน (งานดอง)	50

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

4 (ต่อ)

งานบวช 52
งานศพ (งันเฮือนดี) 53
วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน 56
วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) 56
ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน 56
คีตลักษณ์ (Form) 57
กลุ่มเสียงที่ใช้ 57
โน้ตเพลงลำพวนงานแต่งงาน 57
รูปแบบทำนอง 62
รูปแบบจังหวะ 66
ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง 68
วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานบวช 69
ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน 69
คีตลักษณ์ (Form) 68
กลุ่มเสียงที่ใช้ 68
โน้ตเพลงลำพวนงานบวช 69
รูปแบบทำนอง 73
รูปแบบจังหวะ 77
ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง 79
วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานศพ (งันเฮือนดี) 80
ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน 80
คีตลักษณ์ (Form) 80
กลุ่มเสียงที่ใช้ 80
โน้ตเพลงลำพวนงานศพ 80
รูปแบบทำนอง 89
รูปแบบจังหวะ 98
ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง 100

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผลและ ข้อเสนอแนะ	101
สรุปผล	103
อภิปรายผล	113
ข้อเสนอแนะ	113
บรรณานุกรม	114
ภาคผนวก	118
ประวัติย่อผู้วิจัย	121

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
2 นายโพธิ์ อันทะชัย	27
3 นางสุดใจ สมจิตร	28
4 นางสงวน ประดับมุข	28
5 นางพุด ชมกลิ่น	29
6 นางสมบท ศรีสุพรรณ์	29
7 นางเมือง ต้นจันทน์	30
8 นางคำพันธ์ ไตรธรรม	30
9 นายบุญมา อันทะชัย	31
10 นางวงเดือน จันทร์มา	31
11 นางสมพงษ์ เสงี่ยมจิตร์	32
12 นางสาวสมบุญ บุญนำมา	32
13 นายวรรณา บานเย็น	33
14 นางประพิตร์ กรอบมุข	33
15 นางพลอย ปัญญายงค์	34
16 เครื่องไหว้ครู	34
17 การประกอบพิธีไหว้ครู	35
18 ลักษณะการนั่งลำพวนของหมอลำ หมอแคน ลูกคู่โห่รับ และผู้ชม	36
19 การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน	39
20 แคน	40
21 การแสดงลำพวน และการละเล่นนางกวักในงานกำฟ้าประจำปี 2554	42
22 แผนที่ตำบลบ้านทราย	119

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

การละเล่นพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นซึ่งถือกำเนิดขึ้นจากภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถ รวมไปถึงความละเอียดอ่อนในจิตใจ ที่แสดงถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยก่อน การละเล่นพื้นบ้านถือได้ว่าเป็นมรดกที่ชาวบ้านได้สั่ งสม สืบทอด และมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งนับว่ามีบทบาทต่อชีวิต ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น ของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม และส่งผลให้ชุมชนนั้นอยู่กันอย่างมีความสุข เกิดความเข้าใจ เกิดความสามัคคี ให้ความสนุกสนานรื่นเริง ใน บางครั้งบางโอกาสใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ สามารถสร้างความเป็นเอกภาพในท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและกลุ่มชน

การละเล่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด การละเล่นทำให้มนุษย์ได้ผ่อนคลายความตึงเครีย ดจากงานในชีวิตประจำ วัน นอกจากนั้นยังเป็นการเสริมสร้างกำลังกายให้แข็งแรง ลับสมองให้มีสติปัญญาแหลมคม มีจิตใจเบิกบานสนุกสนานร่าเริง ทั้งยังทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีขึ้นในหมู่มวลมนุษย์ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดย พระรา ชประสงค์ในพระบาทสมเด็จเพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 13. 2538: 167) การละเล่นนั้น หมายถึงการเล่นดนตรี การเล่นเพลง การเล่นรำ การเล่นที่ต้องเล่นรวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป การละเล่นส่วนใหญ่จะผูกติดอยู่กับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ และความ มั่นคงของชุมชน (ปราณี วงษ์เทศ. 2525: 228-239) อีกทั้งการละเล่นมักเกี่ยวข้อ งกับพิธีกรรม ตามระบบความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม บรรดาการละเล่นล้วนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (มนตรี ตราโมท. 2540: 17) การละเล่นที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นสามารถนำมาเล่น ได้ง่าย ๆ แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น และทำให้ผู้ดูเกิดความสนุกสนานและพึงพอใจได้อย่างหนึ่งก็คือ “เพลงพื้นบ้าน”

เพลงพื้นบ้าน หมายถึง เพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่ างๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่น ต่างประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลงของตนไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาที่เพี้ ยนแปร่งแตกต่างกัน เพลงเหล่านี้ได้ฝังตัวติดอยู่ในความทรงจำติดต่ อกันมาเป็นชั้นๆ อย่างแน่นแฟ้ นตามถิ่นที่อยู่นั้น ๆ (มนตรี ตราโมท. 2497: 50) เพลงพื้นบ้าน เป็น เพลงที่แพร่หลายอยู่ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านเดียวกันหรือมากกว่าหนึ่งหมู่บ้านก็ได้ แต่ทั้งเนื้อหา ผู้ร้อง ผู้ฟัง จนหมู่บ้านที่ทุกคนรู้จักกัน และจะแส ดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะหมู่บ้านนั้นๆ มีบทบาทหน้าที่หรือเป็นผู้ที่รู้จักในวงแคบๆ ของชุมชนระดับหมู่บ้าน (ปราณี วงษ์เทศ. 2525: 63) เพลงพื้นบ้านมีลักษณะพิเศษเป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง ดังนี้

1. สำนวนภาษาใช้คำธรรมดาพื้น ๆ ไม่มีบาลีสันสกฤตปน ฟังเข้าใจง่าย แต่ถ้อยคำคมคายอยู่ในตัวทำให้เกิดความสนุกสนาน บางครั้งแฝงไว้ด้วยการใช้สัญลักษณ์แทนคำหยาบต่าง ๆ เป็นต้น ว่า ยาเส้น ใบพลู ที่นา หัวหมู (อุปกรณ์ไถนา) เป็นต้น และเรียบง่ายทางด้านโอกาสและสถานที่เล่น ไม่ต้องยกพื้นเวที

2. มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีความคมคายในการใช้ภาษา กระทบกระเทียบเปรียบเปรยชวนให้คิดจากประสบการณ์ที่พบเห็นอยู่ในวิถีชีวิตท้องถิ่น

3. มีภาษาถิ่นปะปนอยู่ ทำให้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณีความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมต่างๆ ที่แฝงอยู่

4. ลักษณะภาษาคล้องจอง กัน ที่เป็นกลอนหัวเดียว คือ กลอนที่ลงท้ายด้วยสระชนิดเดียวกัน เช่น กลอนไล (ลงเสียงข้างท้ายด้วยสระไอตลอด) กลอนลี (ลงเสียงข้างท้ายด้วยสระอีตลอด) เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ในเพลงไซเอ๋ยไซ ลามะลิลา ซึ่งง่ายต่อการเล่น มุ่งให้ทุกคนมีส่วนร้องได้สนุกสนานร่วมกัน

5. มักจะมีการร้องซ้ำ บางทีซ้ำที่ต้นเพลง หรือบางทีซ้ำที่ท่อนท้ายของเพลง เช่น เพลงพิษฐาน เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย เป็นต้น (อเนก นาวิกมูล. 2515: 23)

จากลักษณะของเพลงพื้นบ้านข้างต้น ทำให้ทราบว่าเพลงพื้นบ้าน ได้รับความนิยมแพร่หลายในท้องถิ่นของตนและท้องถิ่นใกล้เคียง และสืบทอดกันมาด้วยปากต่อปากจนถึงทุกวันนี้

“ชาวพวน” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่ปัจจุบันกระจายอยู่ในหลายจังหวัดของประเทศไทย คนพวนเป็นกลุ่มชนที่มีภาษาพูด ภาษาเขียน วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม รวมไปถึงการละเล่นพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (วีระพงศ์ มีสถาน. 2539: 7-29) ชาวพวนเป็นคนตระกูล ไต หรือ ไท (TAI) ชนเผ่าโบราณเผ่าหนึ่งเคยมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่ดินแดนตอนใต้ของประเทศจีน เป็นคนตระกูลเดียวกับคนลาว หรือ ไทลาว คือ ตระกูลไต หรือ ไทย เรียกตนเองว่า ไทพวน ซึ่งนักวิชาการหลายท่านมักจะสรุปเอาเองว่า คนพวนเป็นคนตระกูลไทลาว เพราะมีภาษาพูดและวัฒนธรรมคล้ายกัน แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วคนพวนกับคนลาวเป็นคนละกลุ่มโดยสิ้นเชิง เนื่องจากมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดหลายประการเช่น เอกลักษณ์ทางโครงสร้างร่างกาย รูปร่างหน้าตา ภาษาพูด วัฒนธรรม การกิน การละเล่น ประเพณีต่างๆ (ชินบัญช์ สุคันธวิภัติ. 2546: 6) ก่อนที่คนพวนจะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยนั้น ได้เคยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบ สูงของเชียงขวาง หรือ ตรันนินช์ ทางตะวันออกเฉียงใต้ของหลวงพระบาง และทางตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงจันทร์ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของลาวในปัจจุบัน (สุเทพ พรหมศิลป์. 2536: 1) ชาวพวนบางกลุ่มเข้ามาในประเทศไทย เพื่อแสวงหาแหล่งทำกินหรือที่อยู่ใหม่ เพราะก่อนหน้านี้ไม่มีการขีดเส้นพรมแดนระหว่างประเทศดังเช่นในปัจจุบัน การอพยพ ย้ายถิ่นฐานจึงเป็นไปด้วยความสมัครใจ โดยมีผู้นำเป็นแกน หลักในการเคลื่อนย้าย (วีระพงศ์ มีสถาน. 2536: 7) แต่ชาวพวนบางกลุ่มถูกกวาดต้อนเข้ามาสู่ประเทศไทย ในฐานะเชลยศึก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นที่เจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ ไทยจึงส่งกองทัพขึ้นไปปราบ เมื่อชนะขากลับ ก็กวาดต้อนเชลยจากประเทศลาวลงมา ให้ไปอยู่แถวเมืองลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี และนครไชยศรี ชาวพวนที่เข้ามาอยู่

ยังเมืองลพบุรีครั้งแรกได้มาตั้งหลักปักฐานที่ตำบลบ้านเซ่า อำเภอสนามแจง ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอบ้านหมี่ (จารุวรรณ พุ่มพฤกษ์. 2536: 1) อำเภอบ้านหมี่ นับเป็นอำเภอที่มีคน พวนมากที่สุดในประเทศไทย เพราะมีคน พวนเกือบทั้งอำเภอ ทุกตำบล (โพธิ์ แซมลำเจียก. 2537: 21) จากการที่คนพวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ลูกหลานได้สืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นที่เป็นชาวพวนที่เกิ ดในประเทศไทยหลายชั่วอายุคนแล้ว จนได้กลายเป็นราษ ฎรไทยโดยสมบูรณ์จึงเรียกตนเองว่า “ไทยพวน” (ชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ. 2539: 21)

ชาวไทยพวนมีรูปร่างหน้าตาคล้ายลาวเผ่าอื่น ๆ จะต่างกันตรงทีมีผิวขาวกว่า ดังนั้นชาวไทยพวนจึงได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มชนที่มีสาวสวย เป็นผู้มีอุปนิสัยในคอสุภาพอ่อนโยน มีความเป็นอยู่ง่ายๆ เหมือนบรรพบุรุษ มีความสั มพันธ์เกี่ยวดองกันฉันญาติพี่น้อง และไม่นิยมให้บุคคลที่ไม่ใช่ชาวพวนมาแต่งงานด้วย ชาวพวนมีความรักสวยรักงาม ซื่อสัตย์ มีความศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนา อาชีพของชาวไทยพวนส่วนใหญ่ก็จะเป็นการทำนา ทำไร่ ยังคงใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติและการเกษตรเหมือนเช่นเดิม ส่ วนในเรื่องความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี ชาวพวนก็ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวนและยังยึด ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา อาทิเช่น ประเพณีกำฟ้า ประเพณีเส่อกระจาด ประเพณีลงข่วง ประเพณีเส็งกลอง ประเพณีสารทพวน เป็นต้น (วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. 2539: 131-135) การละเล่นพื้นบ้านของคนพวน ส่วนใหญ่จะเล่นในประเพณีวันสำคัญของชาวพวน เช่น วันสงกรานต์ วันงานกำฟ้า เป็นต้น การละเล่นมีทั้งที่มีเพลงประกอบ เรียก การเซิ้ง เช่น เซิ้งนางกวัก การเล็งกลอง เป็นต้น การละเล่นที่มีติดต่อกันมาตลอด จนถึงปัจจุบันของไทยพวน ได้แ ก่ การเส็งกลอง การเ ตะหม่าเบี้ย การเล่นนางกวัก การลำพวน (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูจันทโชตยาธร (ตา จนฺทโชติ). 2548: 61)

ลำพวน เป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวพวนในอำเภอบ้านหมี่ ซึ่งเป็นการแสดงศิลปะการขับร้อง ทำนองขับขานหรือที่เรียกว่า ลำ เป็นภาษาพวน ลำพวนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์มาผสมผสานกันให้คล้องจองเป็นทำนองและเสียงที่น่าฟัง มีเสียงแคนเป็นดนตรีประกอบท่วงทำนองและลีลาการขับร้อง ประวัติความเป็นมาของลำพวน ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเกิดขึ้นเมื่อใดแต่เป็นศิลปะและวัฒนธรรมของชาวพวนแต่โบราณกาล ผู้ขั บร้องเรียกว่า “หมอลำพวน” ผู้เป่าแคนประกอบเรียกว่า “หมอแคน” ลำพวน แบ่งการลำพวนออกเป็น ๒ ประเภท คือ ลำพื้น (ลำเรื่อง) และ ลำด้น (สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. 2549: 3) ลำพวนเป็นศิลปะและวรรณคดีพื้นบ้านที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวพวนแต่บรรพกาล เช่นเดียวกับที่ภาคใต้มี มโนราห์ หนังตะลุง ภาคกลางมี ลิเก ลำตัด ภาคเหนือมี ฟ้อนเล็บ และภาคอีสานมี หมอลำ ต้นกำเนิดของหมอลำพวนน่าจะเกิดจากการละเล่นของเด็ก คำผญา และ คำแหล่ นำมาผสมผสานกับท่วงทำนองที่วิวัฒนาการขึ้นมาตามลำดับ (สภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านหมี่. 2542: 35) ลำพวนมีลักษณะคล้ายหมอลำลาวในภาคอีสาน แต่มีสิ่งที่แตกต่างกัน คือ การขับลำลาว หมอลำกับหมอแคนจะต้องยืนขับยืนเป่าเสมอไป ถ้าลำคู่จะมีการฟ้อนเกี้ยวพาราสีกัน ส่วนการขับลำพวน ทั้งหมอลำและหมอแคนจะนั่งลำ นั่งเป่าอย่างเดียว ไม่มีการฟ้อนรำประกอบเพราะต้องนั่งลำ เอกลักษณ์ในท่าลำ คือ การนั่งพับเพียบเรียบร้อย สามารถแสดงได้ทุกสถานที่โดยไม่ต้องมีเวที (โพธิ์ แซมลำเจียก. 2539: 68-69) ทำนองการลำมีท่วงทำนอง

คร่ำครวญออดอ้อน นุ่มนวลและอ่อนหวานน่าฟังเสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อมๆ กันจังหวะไม่กระชั้นหรือเร่งเร้า (สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. 2549: 3)

ลักษณะกลอนลำมักแสดงออกถึงวัฒนธรรมทางภาษา ที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการใช้คำพูดและไหวพริบปฏิภาณของผู้ขับลำนำ บทลำนำเป็นคำพูดที่ผูกร้อยด้วยถ้อยคำที่ไพเ ราะ เฉียบแหลมด้วยปัญญาหรือที่เรียกว่า ผญา ซึ่งผญานั้น เป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความ สะกิดและกินใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟังอย่างลึกซึ้ง คำผญานั้นทั้งเผ่าไทยพวน ชาวไทยลาวภาคอีสาน ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมแหล่งเดียวกัน จึงมีคำผญ าคล้ายคลึงกันมาก ผิดแผกกันบ้างตรงที่การออกสำเนียงพูดพื้นบ้านเท่านั้น (โพธิ์ แซมลำเจียก. 2539: 16) ผญา แปลว่า ปัญญา แต่มีความหมายว่า เป็นบทร้อยกรองแบบหนึ่งอาจเป็นบทสั้นๆ หรือยาว ดำเนินเป็นเรื่องราวได้ ส่วนสำนวนโวหารเป็นคำกล่าวหรือถ้อยคารมที่แสดงออกถึงภูมิ ปัญญาของผู้พูด ชาวพวนมีสำนวนโวหารที่แสดงถึงปฏิภาณปัญญา เป็นถ้อยคำที่ร้อยเรียงมีสัมผัสด้านเสียง มีเนื้อความที่เฉียบแหลมชวนให้น่าคิดติดตาม เช่น โวหารในกลอนลำพวนว่า “คันอยากเป็นเขยแม่ข้อย ต้มหอยเห้อมันเปื่อย แกงปลาเห้อเปื่อยก้าง แกงซ้างเห้อเปื่อยงา ” หมายความว่า ถ้าคุ ณต้องการเป็นคนรักของฉันแล้ว จงต้มหอยให้เปลือกหอยเปื่อย แกงปลาก็ต้องให้ก้างเปื่อย อีกทั้งแกงช้างก็ต้องให้งาเปื่อย เมื่อนั้นฉันจึงจะรักคุณ (วีระพงศ์ มีสถาน. 2536: 27) การแสดงลำพวน สามารถแสดงได้แทบทุกโอกาสทุกงาน หากเป็นงานบุญต่าง ๆ หรือเทศกาล เมื่อมีการแสดงหมอลำพวนที่อาจแยกเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง คำร้องคำลำประเภทเกี้ยวพาราสี เรียกเสียงครึกครื้นเฮฮา เป็นที่สนุกสนานครื้นเครงเป็นการลำร้องโต้ตอบกันในเชิงลำพวน ส่วนงานอื่น ๆ เช่น งานศพคนตาย หรือที่เรียกเป็นภาษาพื้นบ้านว่า “งันเฮือนดี” เป็นการไปช่วย บ้านงาน อยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพ ก็จะมีลำพวนเพื่อไม่ให้เงียบเหงา โดยการวานหรือจ้างหมอลำพวน ให้มาลำพวนในงานนั้นๆ (สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. 2549: 4) จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของกลอนลำ ก็จะเป็นไปตามลักษณะของงาน หรือปรับเปลี่ยนไปกับ สถานการณ์ตามความเหมาะสม

ลำพวนนับได้ว่าคงรูปแบบเดิมไว้อยู่มากเนื่องจากมักลำในหมู่ชาวพวนด้วยกันเอง ไม่ได้นำออกเผยแพร่ในรูป แบบของการแสดงสู่สาธารณชน อีกประการหนึ่ง ภาษาที่ใช้ลำนั้นฟังยาก เพราะต้องประสมอิงเข้ากับทำนองลำ ทำให้ผู้ฟังซึ่งไม่ใช่เจ้าของภาษาไม่ทราบความหมาย เมื่อไม่ทราบความหมาย ไม่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อจะสื่อความหมาย ต่อผู้คนในสังคมภาษาอื่นๆ ทำให้มีผู้สนใจที่จะสืบทอดน้อยลงเป็นลำดับ จากการสอบข้อมูลในหลายภาคที่มีประชากรพวนอาศัยอยู่ ปรากฏว่าไม่มีแหล่งสอนการลำพวน หรือถ่ายทอดเลย (วีระพงศ์ มีสถาน. 2536: 29) ในขณะเดียวกันที่หมอลำของภาคอีสานสามารถขยายวงกว้างออกไปสู่ชุมชนได้ เพราะสามารถให้ทั้งความสนุกสนาน เพลิดเพลินเร้าใจ ถึงแม้จะฟังภาษาไม่เข้าใจก็ตาม (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูจันทโชตยาธร (ตา จนฺทโชติ). 2548: 69) อำเภอบ้านหมี่ ซึ่งได้ขึ้นชื่อว่ามีไทยพวนมากที่สุดในประเทศไทยนั้น มีหมอลำพวน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุเหลืออยู่ เพียงไม่กี่คน จากการสอบถามข้อมูล บางตำบลไม่มีเลยแม้แต่คนเดียว บางตำบลมี 1 – 2 คน ซึ่งตำบลบ้านทรายนั้น มีการรวมตัวของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในแสดง

ลำพวน ที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด จึงได้ทราบว่า หมอแคนในอำเภอบ้านหมี่ ที่เหลือเพียงคนเดียวนั้นก็อยู่ในตำบลบ้านทราย ด้วย แต่อายุ 80 ปีแล้ว มีหมอลำพวนหญิง 5 คน อายุมากที่สุด 89 ปี อายุน้อยที่สุด 71 ปี และมีหมอลำพวนชาย 1 คน แต่เสียชีวิตไปเมื่อต้นปี 2550 นี้เอง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัย เห็นความสำคัญ และความจำเป็น อย่างยิ่งที่ จะทำ การศึกษาวิจัย เรื่ อง ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลบ้านทรายอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เพื่อเป็นการเก็บบันทึกและรวบรวมข้อมูลให้เป็นรูปธรรมช่วย สนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้ ถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อีกทั้งเป็นการสืบทอดสานต่ อทางการขับลำพวนสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของลำพวน ในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
3. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ความสำคัญของการวิจัย

ลำพวน เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่นำเอาเพลงพื้นบ้านมา เล่น เพื่อวัดภูมิปัญญาในการใช้ภาษา คำพูด และไหวพริบปฏิภาณของผู้ขับลำนำ อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น และแสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้านภาษาของชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีแต่ปัจจุบันลำพวนไม่มีผู้สืบทอด และไม่มีผู้ศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลอย่างจริงจังการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยา กล่าวคือ

1. ทำให้ทราบถึง ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
2. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของลำพวน ในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่จังหวัดลพบุรีที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
3. ทำให้ทราบถึงองค์ประกอบของกลอนลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ของเขตของการวิจัย

1. ในด้านขอบเขตและพื้นที่การวิจัยได้กำหนดเฉพาะพื้นที่ ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยกลุ่มที่จะศึกษาจะเป็นกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่รวมตัวกันอย่างเป็นรูปธรรม แต่มิใช่คณะลำพวนที่รับงานจ้าง และไม่ขึ้นตรงต่อหน่วยงานใด

2. ในด้านการ วิเคราะห์ องค์ประกอบของกลอนลำพวน จะทำการ วิเคราะห์ กลอนลำ ที่มีความแตกต่างกันในลักษณะอารมณ์ของงาน ดังนี้

2.1 กลอนลำงานแต่งงาน (งานดอง)

2.2 กลอนลำงานบวช

2.3 กลอนลำงานศพ (งันเฮือนดี)

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากปัจจุบัน การลำพวนในงานแต่งงาน งานบวช งานศพ มีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย เพราะไม่มีคนนิยมกันแล้ว การเก็บข้อมูลเพื่อมาวิเคราะห์ องค์ประกอบของกลอนลำพวน จึงจำเป็นต้องทำในลักษณะของการให้หมอลำและหมอแคน ดันกลอนสดและสมมุติสถานการณ์ว่ากำลังลำอยู่ในงานแต่ละงาน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ลำพวน หมายถึง การขับลำนำ ของคนพวน

กลอนลำ หมายถึง ทร้อง

หมอลำ หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญในการขับลำนำ บทผญาหรือบทกลอนลำ

หมอแคน หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญในการเป่าแคน

ผญา หมายถึง คำคม สุภาษิต หรือคำพูดที่เป็นปริศนาฟังแล้วต้องนำมาคิดมาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบที่เป็นจริงและชัดเจนว่าหมายถึงอะไร

ขับ หมายถึง การร้อง

องค์ประกอบทางวัฒนธรรม หมายถึง ส่วนประกอ บประกอบของการแสดงลำพวน ซึ่งประกอบด้วย พิธีกรรมก่อนการแสดง ขั้นตอนและวิธีการแสดง การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง

องค์ประกอบของกลอนลำพวน หมายถึง ส่วนประกอบในกลอนลำพวน ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะคำประพันธ์ คีตลักษณ์ (Form) กลุ่มเสียงที่ใช้ รูปแบบทำนอง รูปแบบจังหวะ ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

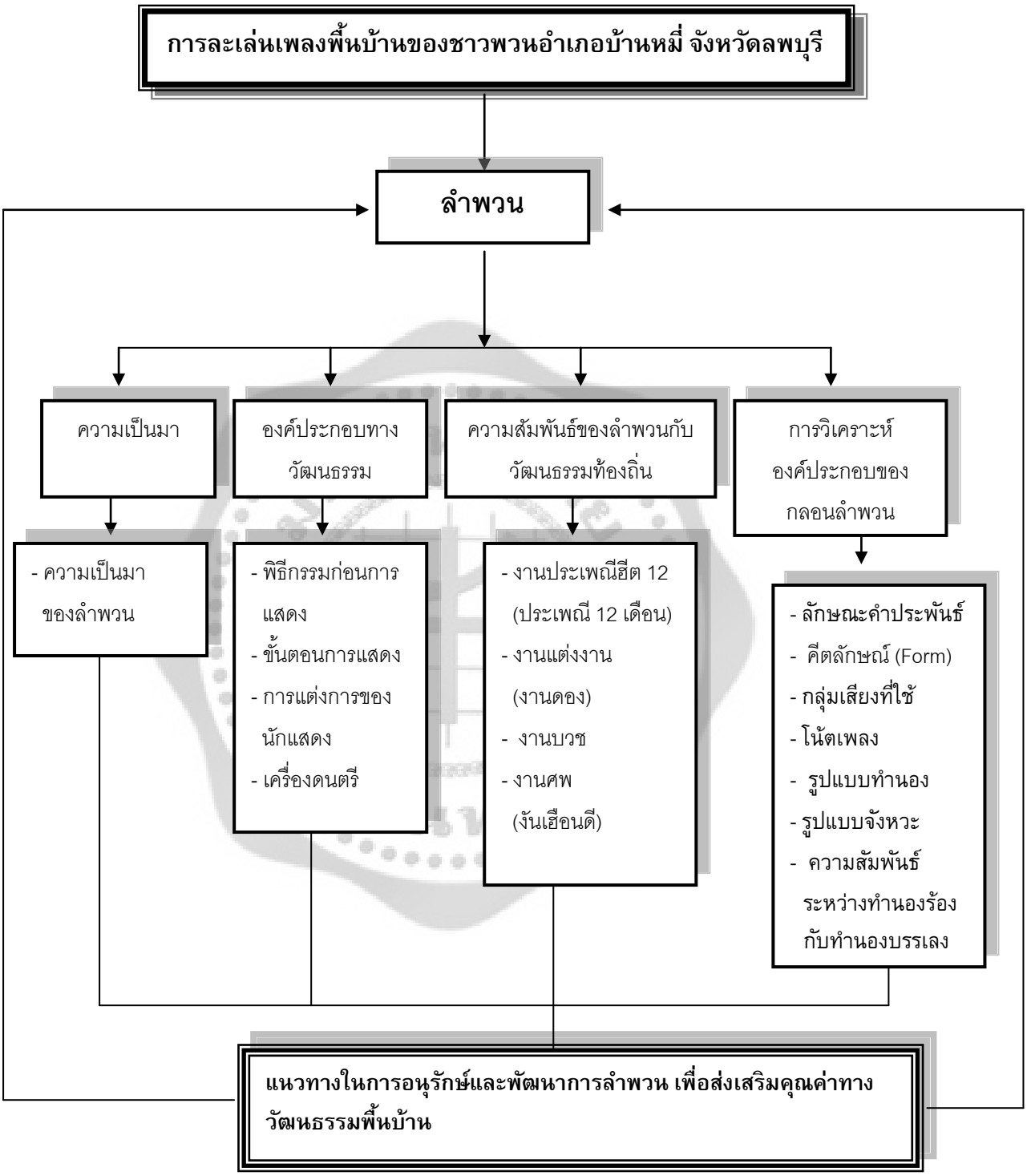

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันการศึกษาดนตรีของกลุ่มชนต่างๆ ได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักวิจัยมากขึ้น มีผู้สนใจเขียนบทความ เอกสาร วารสาร และสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ออกเผยแพร่มากมาย แต่หากจะเปรียบเทียบกับสาขาวิชาอื่นๆ แล้ว การเผยแพร่ การจัดทำสื่อ เกี่ยวข้องกับดนตรีและวัฒนธรรมพื้นบ้านก็ยังนับว่าน้อยอยู่มาก ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับลำพวนนั้นยิ่งนับว่ามีอยู่น้อยมาก ไม่ค้นพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลำ พวนที่ว่าด้วยการศึกษารูปแบบของการลำพวน การศึกษาท่วงทำนองการลำพวนแต่อย่างใด มีเพียงเอกสา รที่กล่าวถึงเพียงคร่าวๆ เท่านั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ลำพวน: กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เสถียร โกเศศ (2514: 98) ได้ให้นิยามเกี่ยวกับวัฒนธรรม ไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิต สร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีของมนุษย์ในส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็น และการกระทำของมนุษย์ ในส่วนรวมเป็นลัก ษณะเดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกทางสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

บุญยงค์ เกตุเทศ (2536: 25-26) ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ใหญ่ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Cultlre) คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิต สามารถสังเกตุได้ง่าย เช่น ลักษณะบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน ยารักษาโรค เครื่องใช้ไม่สอย เทคโนโลยีต่างๆ สิ่งเหล่านี้มนุษย์ในสังคมผลิต สร้างขึ้นมา มีการเรียนรู้ สืบทอด สั่งสมกันมาจนมีความเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ

วัฒนธรรมทางจิตใจ (Non-Material Cultlre) คือแนวคิด ปรัชญา ทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม และสภาพนามธรรมทั้งปวง สิ่งเหล่านี้มีผลต่อสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม มาตรฐานทางสุนทรีภาพ และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดทั้งความเชื่อโดยส่วนรวมในสังคม พฤติกรรมที่วิวัฒนาการมาในรูปจิตใจนั้นมีตั้งแต่การบูชาบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบูชาเทพเจ้า การบูชาพระศาสนา รวมไปถึงความเชื่อ จารีต ขนบธรรมเนียม และประเพณีทั้งหลายทั้งปวงที่ปฏิบัติและวิวัฒนาการที่สืบเนื่องมา

กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2540: 175–178) ได้ให้แนวทางในการอนุรักษ์ และเผยแพร่วัฒนธรรมไว้ ในเอกสารคำสอนวิชาพื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรมว่า แนวทางอนุรักษ์วัฒนธรรม มีหลายวิธีการตามรูปแบบของการอนุรักษ์ให้คงไว้ตามรูปแบบเดิม เช่น การอบรมสั่งสอนต่อๆ กันมา การดูอย่างตามแบบเดิม การให้ค่านิยมสูง เพื่อการคงไว้ในข้อคิด ดังจะแยกให้เห็นดังนี้

1. อนุรักษ์ทางการศึกษา
2. อนุรักษ์ทางธรรมชาติวิทยา
3. อนุรักษ์ทางสังคมวิทยา
4. อนุรักษ์ทางศิลปวิทยา และ
5. อนุรักษ์ทางด้านอื่น ๆ

แนวอนุรักษ์นี้ จะขึ้นอยู่กับตัวแปรต่าง ๆ ที่จะทำให้มีข้อจำกัด ได้แก่ เวลา ผลกระทบทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี อิทธิพลทางต่างประเทศ

อย่างไรก็ตามแนวอนุรักษ์วัฒนธรรมน่าขึ้นอยู่กับบุคคลกลุ่มคนในสังคม ที่จะร่วมมือกันกระทำในความเชื่อและค่านิยมที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ แต่ถ้ามีการเปลี่ ยนแนวค่านิยมและความเชื่อวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วยอะไรที่ดีก็ยังคงอยู่ อะไรที่ไม่ดีก็จะเสื่อมสูญไปในที่สุด

การส่งเสรมและเผยแพร่วัฒนธรรม เป็นแนวนโยบายหลักของชาติ การคงอยู่ของวัฒนธรรมดำรงความเป็นชาติ การคงอยู่ของชาติต้องมีวัฒนธรรมควบคู่กันไป แนวการส่งสริมแบ่งเป็น 2 ทาง คือ

1. ทางตรง ได้แก่
   1.1 จัดให้มีการศึกษาในระบบด้านวัฒนธรรม
   1.2 สืบทอดแหล่งวัฒนธรรมดั้งเดิม
   1.3 วิเคราะห์วัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ
   1.4 จัดให้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ
   1.5 ส่งเสริมบุคลากรทางวัฒนธรรมให้มีกินมีใช้
   1.6 จัดเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ
2. ทางอ้อม ได้แก่
   2.1 จัดให้มีการศึกษานอกระบบทางด้านวัฒนธรรม
   2.2 ส่งเสริมให้แหล่งทางวัฒนธรรมเป็นที่รู้จัก
   2.3 ให้ทุนการวิเคราะห์ทางวัฒนธรรม
   2.4 จัดหาแหล่งชุมชน โรงเรียน ฯลฯ เพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรม
   2.5 หาอาชีพให้บุคลากรทางวัฒนธรรม
   2.6 หาทุนในการเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าทฤษฎีดังกล่าว มีความเกี่ยวข้องและมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา

สำหรับ เรื่อง ดนตรีพื้นเมือง ปัญญา รุ่งเรือง (2546: 8) ได้กล่าวไว้ในหนังสื อประวัติการดนตรี ความว่าดนตรีพื้นเมือง (Regional Music) หมายถึงดนตรีของผู้คนในอาณาบริเวณหนึ่ง หรือวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งในวงกว้างไม่มีเส้นพรหมแดนกำหนดแล ะดนตรีนั้นเป็นที่เข้าใจซาบซึ้งรู้ความหมายซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ระหว่างผู้คนในวัฒนธรรมนั้นๆ ส่วนบุคคลอื่นนอกวัฒนธรรม แม้จะซาบซึ้งกับดนตรีนั้นได้ก็ในระดับจำกัด ถึงแม้จะอธิบายกันอย่างละเอียดพิสดารเพียงใด ก็ยังไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงอยู่ดี คือยังเข้าไม่ถึงความหมายที่แท้จริง ในชนิดที่ไม่ต้องอธิบาย เพราะนอกจากดนตรีจะแตกต่างกันมากแล้ว ก็ยังมีตัวแปรทางภาษาอีกด้วย ดนตรีพื้นเมืองเดียวกันใช่ว่าจะเป็นแบบเดียวกันไปเสียหมด ดนตรีพื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่นยังมีความแตกต่างกันในรายละเอียดแล้วแต่ความนิยม การถ่ายทอด และการแสดงออกของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ส่วนในเรื่องของดนตรีพื้นบ้าน สุกัญญา สุจฉายา (2543: 10) ได้สรุปลักษณะของดนตรีพื้นบ้านไว้ดังต่อไปนี้ 1.ดนตรีพื้นบ้าน คือ เสียงดนตรีที่ถ่ายทอดกันมาตามประเพณีมุขปาฐะ เรียนรู้ผ่านการฟังมากกว่าการอ่าน 2. ดนตรีพื้นบ้านเป็นสมบัติของชาวบ้าน เป็นเพลงที่เกิดจากการสร้างสรรค์ใหม่ของกลุ่ม 3. หน้าที่ของดนตรีมิได้เกิดขึ้นเพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ แต่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมอื่น ๆ เช่น พิธีกรม การทำงาน การเต้นรำ ฯลฯ ในสังคม ชาวบ้านแบบดั้งเดิมดนตรีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในพิธีกรรมและประ เพณีต่างๆ เสมอ เกี่ยวกับเรื่องของความหมาย ของเพลงพื้นเมือง อุทัย สินธุสาร (2520: 3181) ได้อธิบายความหมายของเพลงพื้นเมืองไว้ในหนังสือสารานุกรมไทยเล่ม 16 ว่า เพลงพื้นเมือง เพลงของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นเป็นเพลงแบบ folk song แต่เพลงพื้นเมืองของไทยมีลักษณะเป็นการ ละเล่นอย่างหนึ่ง เป็นเพลงของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นประดิษฐ์แบบแผนการร้อง ไปตามความนิยมและสำเนียงภาษาพูด เพลงพื้นเมืองไทยมักนิยมร้องเล่นกันในเทศกาลหรืองานที่มีการชุมนุมผู้คนในหมู่บ้านมารวมรื่นเริงกันชั่วครั้งชั่วคราว แต่ละท้องถิ่นต่างประดิษฐ์ทำนองและคำร้องไปต่าง ๆ กัน เพลงเหล่านี้ยังอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านสืบต่อกันมาเป็นชั้นๆ มักร้องเป็นกลอนเพลงแบบปฏิพากย์ คือว่าแก้กันโต้ตอบกัน เป็นทำนองตีฝีปากโต้คารมบ้าง เกี้ยวพาราสีบ้าง เสี่ยงสัต ย์อธิษฐานบ้าง มักเป็นกลอนสั้น ๆ และเป็นกลอนสด ในเรื่องของเพลงพื้นบ้าน มนตรี ตราโมท (2497: 50) ได้ให้ความหมายเพลงพื้นบ้านไว้ว่า หมายถึงเพลง ของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่น ต่างก็ประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลงของตนไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาที่เพี้ยนแปร่งแตกต่างกัน เพลงเหล่านี้ได้ฝังตัวติดอยู่ ในความทรงจำติดต่อกันมาเป็นชั้น ๆ อย่างแน่นแฟ้มตามถิ่นที่อยู่นั้น ๆ ส่วนปราณี วงษ์เทศ (2525: 63) ได้ให้ความหมายของเพลงพื้นบ้านไว้ในหนังสือพื้นบ้านพื้นเมือง ไว้พอสรุปได้ว่าเพลงพื้นบ้านหมายถึงเพลงที่แพร่หลายอยู่ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านเดียวกันหรือมากกว่าหนึ่งหมู่บ้าน ก็ได้ แต่ทั้งเนื้อหา ผู้ร้อง ผู้ฟัง จนหมู่บ้านที่ทุกคนรู้จักกัน และจะแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะหมู่บ้านนั้นๆ มีบทบาทหน้าที่หรือเป็นผู้ที่รู้จักในวงแคบๆ ของชุมชนระดับหมู่บ้าน สำหรับการละเล่นนั้น ปรานี วงษ์เทศ (2525: 228-239) ได้กล่าวถึงความหมายของการละเล่นไว้ว่ า การละเล่นหมายถึงการเล่นดนตรี การเล่นเพลง การเล่นรำ การเล่นที่ต้องเล่นรวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไปการละเล่นส่วนใหญ่จะผูกพันอยู่กับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ และความมั่นคงของชุมชนเพราะในยามปกติจะไม่เล่นกันจะเล่นในกรณีพิเศษ ซึ่งสมาชิกในสังคมตกลงกั นว่าจะต้องเล่นเพราะถ้าไม่เล่นจะเกิดความเดือ ดร้อน

เสียหาย การละเล่นจึงต้องสัมพันธ์กับกาลเทศะด้วย ในทางสอดคล้องกัน มนตรี ต ราโมท (2540:17) ได้กล่าวว่าการละเล่นมักจะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ตามระบบคว ามเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ ยวกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคม บรรดาการละเล่นล้วนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

ในเรื่องชาวพวน สายหยุด เกิดผล (2537: 17) ได้ให้ความหมายของคำว่า พวน ไว้โดยแยกเป็นสองทางคือ ในความหมายแรกพวนมาจากชื่อภูเขาซึ่ง อยู่ในแขวงเชียงของ เมืองเชียง ขวาง ชื่อว่า ภูพวน และในความหมายที่สองเป็นชื่อแม่น้ำสายหนึ่ง ซึ่งในเรื่องเดียวกัน คำว่า “พวน” ชินบัญช์ สุคันธวิภัติ (2546: 6) ได้สรุปคำจัดกัดความของคำว่าพวนไว้ว่า คำว่าเป็นชื่อที่คนต่างเผ่าพันธุ์ใช้เรียกชื่อกลุ่มคนตระกูลไต กลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะทำอะไรก็ทำ เหมือนกันเป็นพรวน ไปไหนหรือจะอพยพก็ไปกั นเป็นพรวน ฯลฯ ว่าไทหรือไตพวน และคนกลุ่มดังกล่าวซึ่งเรียกตนเองว่าไท เมื่อมีคนต่างกลุ่มเรียกกลุ่มของตนว่าไตพรวนหรือไทพรวน จนเป็นที่คุ้นเคยและยอมรับ ก็เลยเรียกตนเองว่า ไทพรวน แต่ในภาษาพวนไม่มีอักษรควบกล้ำคำว่า พรวน จึงเหลือแค่ พวน ดังกล่าว ” ในเรื่องความเป็นมาของชาวพวน วีระพงษ์ มีสถาน (2539: 5) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชาวพวนในหนังสือสารานุกรมชาติพันธ์ : พวน ไว้ว่า พวนเป็นประชากรของไทยอีกกลุ่มหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท มีถิ่นเดิมอยู่ที่เมืองพวน แขวงเชียงขวาง ประเ ทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในปัจจุบันยังไม่มีหลักฐานอื่นใดที่จะระบุได้ชัดว่า ชาวพวนเคยอยู่ที่อื่นก่อนที่จะมาอยู่ในเมืองพวนอาจเป็นกลุ่มชนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่นั่นมานานแล้วก็เป็นได้ จารุวรรณ พุ่มพฤกษ์ (2536: 1) กล่าวถึงชาวพวนในลพบุรี ไว้ในหนังสือกลุ่มชาติพันธุ์ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช . ไว้ว่า “พวน หรือ ไทยพวน ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีที่อยู่ตั้งเดิมที่เมืองพวนเชียงขวาง โดยขึ้นกับเมืองหลวงพระบาง พวนถู กกวาดต้องเข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นที่เจ้าอนุวงศ์เป็น กบฏ ไทยจึงส่งกองทัพขึ้นไปปราบ เมื่อชนะขากลับก็กวาดต้อนเชลยจากประเทศลาวลงมา ให้ไปอยู่แถวเมืองลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี และนครไชยศรี พวนที่เข้ามาอยู่ยังเมืองลพบุรีครั้งแรกได้มาตั้งหลักปักฐานที่ตำบลบ้านเซ่า อำเภอสนามแจง ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอบ้านหมี่ ชัชวาล สุคันธวิภัติ (2539: 21) ได้กล่าวถึงชาวพวนในจังหวัดลพบุรีในอีกแง่มุมหนึ่งว่า ที่ถูกต้องควรเรียกว่า “ไทยพวน” เนื่องจากชาวพวนในจังหวัดลพบุรีหรือจังหวัดอื่นๆ ในปัจจุบันเป็นลูกหลานของชาวพวนที่เกิดในเมืองไทยสืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่เป็นชาวพวนที่เกิดในประเทศไทยสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของบรรพบุรุษชาวไทยพวนในจังหวัดลพบุรีนั้นจ ากการสันนิษฐานและศึกษาหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ จากโบราณสถานถาวรวัตถุ ตลอดจนคำบอกเล่า ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงสาเหตุของการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยพวนในจังหวัดลพบุรี คือ

1. เป็นการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานตามปกติ
2. ถูกกวาดต้นเป็นเชลยเข้ามา
3. หนีภาวะศึกสงครามบ้านเมืองไม่สงบสุข
4. อพยพติดตามหาญาติพี่น้อง

ในเรื่องของวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ (สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี . 2549: 2) ได้กล่าวถึงความเชื่อ ประเพณี และการละเล่น ของชาวบ้านพวนตำบลบ้านทราย ไว้ในเอกสารการจัดเก็บข้อมูลด้านศิลปะการแสดงตามโครงการภูมิบ้าน ภูมิเมือง พ .ศ. ๒๕๔๙ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ไว้ว่า ชาวบ้านตำบลบ้านทรายเชื่อถือในการเลี้ยงเจ้าพ่อ ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ที่ลงมาดูแลคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เป็นที่พึ่งเสริมสร้างขวัญ และกำลังใจของผู้คนในตำบล เมื่อเลี้ยงเจ้าพ่อแล้วเชื่อว่าเจ้าพ่อจะช่วยเหลือประชาชนในตำบล อยู่เย็นเป็นสุข เกิดความเป็นสิริมงคลต่อหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำเ อาอาหารคาว อาหารหวาน ไปถวายเจ้าพ่อ เช่น หัวหมูต้ม ไก่ต้ม หมากพลู เหล้าขาว บุหรี่ พวงมาลัย ผ้าแดง และอื่นๆ หรือการละเล่นต่างๆ ที่ชาวบ้านได้บนไว้ เช่น ลิเก การรำ เป็นต้น การประกอบพิธีกรรม ตอนเช้าชาวบ้านจะนำอาหารและสิ่งของที่เจ้าพ่ อโดยมีร่างทรงเป็นผู้กระ ทำพิธี และใครต้องการให้เจ้าพ่อช่วยเหลือก็จะทำการบนเจ้าพ่อไว้ให้ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เมื่อประสบผลสำเร็จแล้วก็จะนำสิ่งของที่กล่าวบนไว้ไปเลี้ยงเจ้าพ่อในวันอื่นๆ ก็ได้

ประเพณีที่สำคัญของชาวไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีที่นับถือสักการะบูชาฟ้า ที่เรียกว่าประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทยพวนเชื่อกันว่าเมื่อได้ปฏิบัติพิธีกรรมตามแบบแผนที่ได้กระทำสืบต่อเนื่องกันมาแล้วจะทำให้เทวดาพึงพอใจดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านจะมีความร่มเย็นเป็นสุขอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธ์ธัญญาหาร

อีกประเพณีหนึ่งได้แก่ ประเพณีเส่อกระจาด จัดขึ้นในวันข้างแรม เดือน ๑๑ ช่วงเทศกาลวันออกพรรษา เป็นประเพณีหนึ่งของชาวไทยพวนในวันเส่อกระจาดชาวบ้านอื่นๆ จะนำสิ่งของ เช่น กล้วย อ้อย ส้ม ผลไม้ ต่างๆ ธูปเทียนหรือของอื่นๆ บางครั้งอาจเป็นเงินไปใส่กระจาดยังบ้านที่ทำพิธีใส่กระจาด ทำเป็นเครื่องกัณฑ์เทศ น์ ไปถวายที่วัดโดยถือว่าเป็นการทำบุญเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นงานบุญครั้งยิ่งใหญ่ประจำปี

ตำบลบ้านทรายมีการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญ ได้แก่ การละเล่นนางกวัก ประชาชนจะมารวมตัวกันบริเวณลานบ้าน เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านนิยมเล่นกันในช่วงประเพณีกำฟ้า เพื่อเป็นการเสี่ยงทายเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในหมู่บ้าน และชีวิต เช่น โชคชะตาราศี ดวงของหมู่บ้านและการแสดงลำพวน เพื่อการแสดงเพื่อความสนุกสนานหลังจากได้ตรากตรำการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพมานานปี ในด้านของภาษาพวน วีระพงษ์ มีสถาน (2539: 12) ได้กล่าวในหนังสือสารานุกรมชาติพันธุ์: พวน ไว้ว่า ภาษาพวนเป็นภาษาที่อยู่ในตระกูลภาษาไทย เช่น เดียวกับภาษาไทยที่ใช้พูดในประเทศไทย ภาษาลาวในประเทศลาว และภาษาอื่น ๆ อีกหลายภาษา ซึ่งแพร่กระจายอยู่ในเขตเอเชียตะวันออกเฉีย งใต้ และประเทศจีนตอนใต้ ในทำนองเดียวกัน วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์ (2537: 131) ได้กล่าวว่า “ภาษา” เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวพวน ชาวไทยพวนเป็นผู้มีภาษาของตนเองทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ที่ใช้สื่อสารกันในหมู่ชาวพวน แต่ปัจจุบันจะเหลือแต่ภาษาพูดเท่านั้น ภาษาเ ขียนไม่ค่อยมีใครเขียนได้ แม้แต่การอ่านหนังสือผูกที่เขียนเป็นภาษาพวนก็หาคนพวนที่อ่านออกได้น้อยเต็มที ผู้ที่สามารถอ่านภาษาพวนได้ในปัจจุบันมักจะมีอายุมาก ๆ ทั้งสิ้น

ส่วนสมพร ศรีพึ่ง (2539: 36) ให้ความเห็นเกี่ยวกับภาษาพวนในหนังสือ ลพบุรีศึกษา : ไทยพวน ว่า ภาษาพวนแตกต่างทั้งสำนวนและสำเนียงคือเนื้อหาและน้ำเสียง ถึงแม้จะใกล้เคียงภาษาลาวบางคำ คล้ายภาษาไทยแต่ก็มีส่วนที่แตก ต่างให้สังเกตได้ชัดเจนหลายประการ ไทยพวนพูดช้า ไม่มีตัว ร . ควบกล้ำ ไม่มีตัว ก . เป็นตัวสะกด มีตัว ซ . แทนตัว ช มีตัว ส . แทนตัว ฉ . มีตัวสระเอีย แท น สระเอือ และสระไอ ในภาษาพวนใช้ สระเออ

ในเรื่องของการลำพวน วีระพงศ์ มีสถาน (2539: 29) ได้กล่าวถึง ลำพวนว่าการลำพวน คือการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ ของชาวพวนโดยที่ผู้ลำจะนั่งกับพื้น ดนตรีที่ประกอบการ ลำ คือ แคน ผู้เป่าแคนเรียกว่า หมอแคน และหมอแคนจะนั่งหันหน้าไ ปหาคนลำ ทำนองการลำของลำพวนจะ ร้องเป็นท่อนๆ ไปคล้ายบทสวดเป็นวรรคๆ แต่ละวรรคจะประกอบด้วยทำนองขึ้นๆลงๆ เป็นแบบแผน สภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี (2542: 35) ได้อธิบายถึงลำพวนไว้ว่า เป็นศิลปะและ วรรณคดีพื้นบ้านที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวพวนแต่บรรพกา ล เช่นเดียวกับที่ภาคใต้มี มโนราห์ หนังตะลุง ภาคกลางมี ลิเก ลำตัด ภาคเหนือมี ฟ้อนเล็บ และภาคอีสานมี หมอลำ ต้นกำเนิดของหมอลำพวนน่าจะเกิดจากการละเล่นของเด็ก คำผญา และ คำแหล่ นำมาผสมผสา น กับท่วงทำนองที่วิวัฒนาการขึ้นตามลำดับ การลำพวนสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ลำพื้นหรือลำเรื่อง ซึ่งได้แก่ เรื่องจักรๆงศ์ๆ อาทิ เรื่องการะเกด ขุนลูนางอั้ว ปลาบู่ทอง เป็นต้น

2. ลำด้น ผู้ลำคิดคำร้องขึ้นเอง เป็นการแสดงความสามารถทางภาษาของผู้ลำ

ในทำนองเดียวกัน (สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. 2549: 3) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลำพวนว่า ประวัติความเป็นมาของลำพวน ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเกิดขึ้นเมื่อใดแต่เป็นศิลปะและ วัฒนธรรมของชาวพวนแต่โบราณกาล ผู้ขับร้องเรียกว่า “หมอลำพวน” ผู้เป่าแคนประกอบเรียกว่า “หมอแคน”

ลำพวน แบ่งการลำพวนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ลำพื้น หรือ ลำเรื่อง ได้แก่ ลำเรื่องจักรๆงศ์ๆ เช่น ลำเรื่องการะเกด ลำเรื่องขุนลูนางอั้ว ลำเรื่องปลาบู่ทอง เป็นต้น

2. ลำด้น ผู้ลำคิดคำร้องขึ้นเอง เป็นการแสดงออกถึงความสามารถทางภาษาของผู้ลำ ลำด้นแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

2.1 ลำด้น เป็นเรื่อง เช่น ลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ

2.2 ลำเดินดง เป็นการลำชมความงามของธรรมชาติ

2.3 ลำเกี้ยว คือ ฝ่ายชาย - ฝ่ายหญิงลำเกี้ยวกันเป็นคู่ ๆ

2.4 ลำเชิงชู้ คือ ผู้ลำมีสองฝ่าย ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะมีจำนวนไม่เท่ากัน ที่นิยม คือ ชาย 2 คน หญิง 1 คน หรือชาย 1 คน หญิง 2 คน ฝ่ายที่มีจำนวนมากกว่าต้อง ลำให้ชนะฝ่ายเดียวกันเพื่อชิงเพศตรงข้ามที่มีจำนวนเพียงคนเดียว จะใช้วิธีการลำแบบหญิงชิงชาย หรือชายชิงหญิงก็ได้

2.5 ลำสาด คือ การลำว่ากล่าวกัน คล้ายลำตัดใช้คำพูดไม่สุภาพ (คล้ายหมอลำกลอนภาคอีสาน)

ลักษณะพิเศษของหมอลำพวน มี 3 ประการ คือ

1. สถานที่แสดงหมอลำพวนไม่ต้องสร้างเวทีแสดง

2. ทำนองการลำหมอลำพวนมีท่วงทำนองครั่ำครวญออดอ้อน นุ่มนวลและอ่อนหวานฟังเสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน

3. คนลำไม่แสดงท่าทางประกอบเพราะทำนองลำพวน จังหวะไม่กระชั้นหรือเร่งเร้า

ในเรื่องดนตรีประกอบการลำพวน ธิกานต์ ศรีนารา และ พิเชษฐ์ เดชผิว (2548: 75-76) ได้ให้รายละเอียดของ แคน ไว้ในหนังสือวัฒนธรรมดนตรีในสังคมไทยว่า แคน เป็นเครื่องเป่าชนิดหนึ่งคล้ายออร์แกน ทำด้วยไม้รวกเล็ก ๆ เรียกว่า “ไม้กู่แคน” มีขนาดยาวลดหลั่นกัน เรียงติดกันเป็นตับ ในเต้าแคนที่ทำด้วยไม้ ลิ้นแคนที่ทำด้วยโลหะ เป็นเงิน ทองเห ลือง จะอยู่ในเต้านี้ทำเสียงสูงต่ำด้วยการปิดเปิดนิวที่รูเล็ก ๆ ซึ่งเจาะไว้ข้างกู่แคน เรียกว่า “รูตับ” อันละ 1 รู กู่แคนติดแน่นกับเต้าแคนด้วยขี้สูด หรือชันนะรง แคนมีหลายขนาด ตั้งแต่ 3 คู่ ไปจนถึง 9 คู่ ที่นิยมที่สุด คือ แคน 8 ใช้บรรเลงได้ทั้งเดี่ยว บ รรเลงร่วมกับหมอลำ ประสมวงพิณ และประสมวงโปงลาง แคนใช้บรรเลงทั้งเพื่อความบันเทิงทั่วไปและประกอบหมอลำหรือวงพิณ วงโปงลาง ในงานมงคล นอกจากนี้แคนยังเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่หมอแคนใช้เป่าเป็นจังหวะ การฟ้อนในพิธีฟ้อนเพื่อบูชาผีฟ้าพญาแถนของชาวอีสานด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วินัย ใจเอื้อ (2546: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง กา รศึกษาวิธีการ ร้อง “หมอลำ” ของ ฉวีวรรณ ดำเนิน ผลการวิจัยพบว่า วิธีการในการฝึกหายใจคือการดำน้ำกลั้นลมหายใจให้นานที่สุด ควบคุมลมหายใจโดยค่อยๆ ผ่อนลมออกมา และหายใจได้สอดคล้อง กับวรรคตอนของเนื้อร้อง กา ร เปล่งเสียงและเปล่งเสียงในโอ่ง การฝึกทำนองและจังหวะจะฝึกทำนองกลอนลำทุกประเภท รวมทั้งทำนองที่เป็นรูปแบบเฉพาะของการร้องหมอลำ ฝึกการร้องโดยการอ่านหนังสือ อ่านกลอนลำออกเสียงและจ ดจำกลอนลำให้ขึ้นใจ ทำให้ถ่ายทอดอารมณ์ออกมาได้ดี ขนบธรรมเนียม ในการแสดงที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดคือ การไหว้ครูก่อนทำการแสดงทุกครั้ง การแต่งกายเหมาะสมสวยงามยึดหลักความสุภาพเรียบร้อยและนิยมแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง ลีลาท่าทางประกอบการแสดงมี 2 ลักษณะ คือท่าฟ้อนแม่บทและท่าฟ้อนอิสระ เครื่องดนตรี หลัก ที่ใช้ บรรเลงประกอบการแสดง คือแคน เนื้อหาของกลอนลำบรรยายสภาพธรรมชาติชนบทของชาวอีสาน วิธีการดำรงชีวิตของชาวบ้านการเกี้ยวพาราสี ใช้ภาษาถิ่นอีสานและภาษาไทยกลางเป็นหลัก ถ้อยคำที่ใช้แสดงออกถึง อารมณ์ในด้านต่างๆ มีการเล่นคำ ซ้ำคำ เสริมคำ อย่างเหมาะสม จังหวะยืดหยุดได้ตามอารมณ์ ทำนองไม่ตายตัว แต่ยึดลูกตกเป็นหลัก

จิตตยา เป็นเพ็ชร์ (2546: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติและผลงานของบานเย็น รากแก่น ผลการวิจัยพบว่า บานเย็น รากแก่นมีเอกลักษณะการร้องที่เป็นเทคนิคของตนเอง 2 ประการคือ เทคนิคการใช้ลูกคอ ไม่ว่าจะเป็นเพลงช้าหรือเร็วก็สามารถใช้ลูกคอที่มีค วามยาวและความละเอียด เหมาะสมกับทำนองและเนื้อหาของเพลงนั้น และเทคนิคการเอื้อน บานเย็น รากแก่น ใช้การเอื้อนสั้นในคำร้องที่สั้นๆ หรือเชื่อมระหว่างคำและใช้เอื้อนยาวในส่วนของการเกริ่นเพื่อแสดงความสามารถที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เทคนิคการเอื้อนที่เป็นเอกลักษณ์ของ บานเย็น รากแก่น คือไม่ว่าจะเป็นเอื้อนสั้นหรือเอื้อนยาวของทุกเพลง จะมีการเคลื่อนที่ของทำนองจากสูงไปต่ำเสมอ

ดวงเดือน สดแสงจันทร์ (2544: บทคัดย่อ) ได้ทำการ วิจัยเรื่อง การศึกษาเพลง พื้นบ้านคณะขวัญจิต ศรีประจันต์ ผลการวิจัยพบว่า ขวัญจิต ศรีประจันต์มีความสามา รถในการร้อง ดันกลอนสด มีความพิถีพิถันในการเลือกใช้ถ้อยคำเพลงพื้นบ้านคณะขวัญจิต ศรีประจันต์มีลักษณะเด่นอยู่หลายประการ คือเพลงพวงมาลัยมีจังหวะค่อนข้างช้า ใส่ลีลาการร้องมาก เพลงเรือจะร้องยากกว่าเพลงอื่นเพราะทำนองตอนท้ายของวรรคหลังเป็นทำนองบังคับ เพลงฉ่อยชายหญิงกับฝ่ายชายจะร้องทำนองต่างกันเพลงเกี่ยวข้าวจะมีการร้องทวนในวรรคหลัง เพลงอีแซวมีจังหวะเร็ว ทบร้องจะมีคำและสัมผัสในมากกว่าทุกเพลง หากร้องด้ นกลอนสดต้องรีบคิดคำให้เร็วและร้องให้ทันจังหวะ บทร้องที่แต่งโดยขวัญจิต ศรีประจันต์จะมีถ้อยคำที่ไพเราะ เหมาะสมกั บโอกาสต่างๆ เสียงร้องของขวัญจิต ศรีประจันต์ จะมีความก้องกังวานในตัวเอง ช่วงเสียงกว้างสามารถขึ้นสูงและลงต่ำได้มาก ท่วงทำนองในการร้องจะออกสำเนียงภาษาถิ่นจังหวัดสุพรรณ มีการใช้เทคนิคและลีลาการร้องมาก ทั้งการเอื้อนและการออกเสียงมีศิลปะในการใช้มุขตลก เพลง พื้นบ้านมีองค์ประกอบด้านทำนองเพลงคล้ายคลึงกับดนตรีไทย ทำนองเพลงพื้นบ้าน แต่ละเพลงจะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ในการร้องเพลงพื้นบ้านผู้ร้องจะต้องยึดทำนองหลักของเพลงนั้นๆ และจะต้องคำนึงถึงเสียงของวรรณยุกต์ ที่บังคับในคำร้องแต่ละคำใช้เทคนิคต่างๆ มาช่วยในการออกเสี ยงคำร้องเพื่อให้ได้ตรงตามทำนองเพลงนั้นๆ

มัทนา จุลลเกษตร์(2548: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ลำผญาย่อยหัวดอนตาลกรณีศึกษาชุมชนบ้านนาสะโน อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ผลการวิจัยพบว่า ลำผญาย่อยหัวดอนตาลเป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวดอนตาลแต่ดั้งเดิม เกิดจากกลุ่ มคนที่อาศัยอยู่รวมกัน สร้างสรรค์วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น แต่ไม่ปรากฏหลักฐานระบุแน่ชัด ว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ขั้นตอนและวิธีการแสดงเริ่มจากการลำไหว้ครู ลำแจ้งจุดประสงค์ ลำถามข่าวชาวบ้าน ลำตำนาน ลำเบ็ดเตล็ดและลำลาผู้ ชม ก่อนการแสดงจะมีการไหว้ครู เพื่อสักการะสิ่ งศักดิ์สิทธิ์และระลึกถึคุณครู บาอาจารย์ การแต่งกายของผู้แสดงจะแต่งกายแบบพื้นบ้านอีสาน เครื่องดนตรีประกอบด้วยพิณ แคน ฉิ่งและกลอง

เปรมทิพย์ พงษ์นิล(2547: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เพลงในประเพณีกำฟ้ากรณีศึกษาชาวพวน จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีกำฟ้าในจังหวัดลพบุรีมีการจัดขึ้นจริงตามความเชื่อของชาวพวนโบราณ ประเพณีกำฟ้าอำเภอบ้านหมี่ยังคงรูปแบบของพวนโบราณไว้ กล่าวคือ มีการจัดพิธีบูชาฟ้า การสู่ขวัญข้าว การร้องเพลงพื้นบ้าน และการละเล่นเพื่อเสี่ยงทาย นอกจากนั้นมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีกำฟ้าของอำเภอบ้านหมี่ 1 พิธีกรรมคือการเซิ้งปากบิด เป็นการรักษา

โรคปากบิดซึ่งเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ ซึ่งต่างจากประเพณีกำฟ้าของอำเภอโคกสำโรง ที่จัดในรูปแบบผสมผสานระหว่างพวนโบราณและไทยข้าด้วยกันคือมีการทำบุญในตอนเช้าและร่วมรับประทานอาหารค่ำแบบขันโตก ซึ่งผู้บริหารและนักการเมืองท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการจัดราตรีกำฟ้าของอำเภอโคกสำโรงมาก ในส่วนของการแต่งกายผู้ร่วมราตรีกำฟ้าจะแต่งกายด้วยชุดผ้าไหมตัดเย็บแบบร่วมสมัย การแสดงในราตรี กำฟ้ามีทั้งการร้องเพลงพื้นบ้าน และการแสดงประกอบเพลงของเยาวชนชาวพวน

รัตนนันท์ ยงยันต์ (2546: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการลำผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ลำผู้ไทยเป็นศิลปะการร้องของชาวผู้ไทยซึ่งเป็นกลุ่มชน ที่อาศัยอยู่แถบภาคอีสาน โดยได้อพยพมาจากดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และได้นำ เอาศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวมาด้วย โดยลำผู้ไทยนั้นมีความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่มชนและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต สำหรับรูปแบบของการลำผู้ไทยนั้นพบว่า มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางดนตรีเป็นของตัวเอง ได้แก่ มีภาษาและคำประพันธ์ที่เป็นรูปแบบเฉพาะ มีกลุ่มสัมพันธ์ใช้เฉพาะ 2 กลุ่มเสียง คือลายใหญ่ สำหรับการลำของฝ่ายชายและลายน้อยสำหรับการลำของฝ่ายหญิง ขั้นตอนในการลำผู้ไทยประกอบด้วย 3 ช่วง คือ การลำเกริ่นขึ้นต้น การลำดำเนินเรื่องและการลำลงจบ

จุฑามาส เทพเรณู(2547: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเพลงพื้นบ้านชาวไทยเบิ้งอำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี จากการศึกษาเพลงพื้นบ้านชาวไทยเบิ้ง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี พบว่าในสองตำบลของอำเภอพัฒนานิคม มีชาวบ้านที่สามารถจดจำและรวบรวมเพลงได้ดังนี้ ตำบลโคกสลุง รวบรวมบทเพลงได้จำนวน 10 เพลง ตำบลดีลังรวบรวมได้จำนวน 11 เพลง ซึ่งบทเพลงทั้งหมดนี้ ไม่มีดนตรีประกอบการร้อง เป็นบทเพลงสั้นๆ แต่ละหมู่บ้านคำร้องจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดและสภาพท้องถิ่นนั้นๆ เป็นเพลงที่เกิดขึ้นจากการเล่ามาจากปากต่อปากสืบมาจนถึงปัจจุบัน การตกแต่งคำร้อง และลักษณะคำประพันธ์เพลงจะไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ผู้ขับร้องจะยึดหลักคำคล้องจองกันมากกว่า ซึ่งคำร้องบางคำก็ไม่มีความหมาย ในบทเพลงดังกล่าวจะมีจังหวะในตัวเองขึ้นอยู่กับผู้ร้องเท่านั้น

วลาวัลย์ อุดมศิลป์ (2548: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนม่วงขาว ตำบลโคกปี๋ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ผลการศึกษาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างนิทานชาดกไทยพวนกับสภาพสังคมไทยพวนพบว่า นิทานชาดกมีบทบาทต่อสังคมไทยพวนในด้านให้ความบันเทิง ช่วยให้วัฒนธรรมสมบูรณ์เข้มแข็งขึ้น เป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในสังคม และเป็นเครื่องมือควบคุมรักษาแบบแผนของสังคม

โพไซ สุนนะลาด (2538: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ดนตรีกับวิถีชีวิตของชาวไทพวนที่แขวงเชียงขวางแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวผลการวิจัยพบว่า เครื่องดนตรีมีอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ เครื่องดีด สี ตี เป่านอกจากนี้ ยังค้นพบการละเล่ นและดนตรี ได้แก่ ลำ พวนตอบผญาฟ้อน (รำ) ร้องเพลงเซิ้ง และแห่ เป็นต้น องค์ประกอบทั่วไปของดนตรีประกอบมี 5 อย่าง ได้แก่ เครื่องดนตรีและการผสมวง นักแต่งเพลงนักดนตรีหรือผู้บรรเลง วิธีการบรรเลง ผู้ชม ผู้ฟัง

วิถีชีวิตของชาวไท พวน เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อตามข นบธรรมเนียมประเพณีในฮีต 12 ครอง 14 และคติความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบพื้นบ้านผสมความเชื่อทั้งเรื่องพราหมณ์ และผีแบบพื้นเมือง แต่ไม่ใช่ว่าชาวไท พวน จะไม่เชื่อเรื่องวิทยาศาสตร์ตามแนวนโยบายของพรรคและรัฐบาลลาวแต่ประการใด ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวิถีชีวิต เป็นเรื่ องของคนหนึ่งคนหรือของหลายคนนับแต่เกิดจนตายเป็นสังคม วัฒนธรรมของชุมชนชาวท้องถิ่นนั้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับประเพณี พิธีกรรม การละเล่นหรือการทำมาหากินและเลี้ยงชีพตลอดจนด้านศิลปะภาษาและวรรณกรรม เป็นวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมในสังคมของเชื่อชาติและเผ่าพันธุ์นั้นๆ

อุบลทิพย์ จันทรเนตร (2536: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงกล่อมเด็กกับโลกทัศน์ของลาวพวน กรณีศึกษาหมู่บ้านวัดกุฏีทอง จังหวัดสิงห์บุรีผลการวิจัย พบว่าความหมายทั้งในคำลาวและคำไทยในเพลงกล่อมเด็กสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ ยนแปลงของโลกทัศน์ในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จากการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนของคำร้องในเพลงกล่อมเด็กพบว่าคำที่คนลาวพวน จำเป็นต้องใช้เพื่อสื่อการแสดงออกในวิถีชีวิตของคนไทยเป็นคำไทยส่วนใหญ่และปรากฏในบริบทที่อ้างสถานที่ การขอร้องหรือข้อห้าม การทำอาหาร กิจ วัตร ชนชั้น ประเพณี สารเสพติด ความขัดแย้งความสุข และการเปรียบเปรย เมื่อเวลาผ่านไปคำไทยได้เข้ามาแทรกคำลาวและค่อยๆ มีบริบทเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เกี่ยวกับความรัก การแสดงสนเท่ห์การปฏิเสธ การอนุญาต และการแสดงความน้อยเนื้อต่ำใจนอกจากคนลาวพวน ในหมู่บ้านที่ศึ กษานี้จะเปลี่ยนวิถีชีวิตและโลกทัศน์ใหม่ ซึ่งพบจากเพลงกล่อมเด็กที่มีคำไทยเพิ่มมากขึ้นแล้วยังพบคำร้องที่แสดงลักษณะความสัมพันธ์ในชุมชน 4 ลักษณะ คือ

1. ระหว่างหนุ่มสาวในบริบทของความรัก โดยในเพลงคำลาวจะแสดงลักษณะความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหญิงกล่าวหรือรำพันถึงความผิด หวังฝ่ายเดียวอัตราส่วนของคำลาว /ไทยจะลดน้อยลงมาเป็นค่อยๆ ใช้คำไทยในบริบทเดิม แต่จะเป็นความรู้สึกตอบโต้ทั้งสองฝ่ายมากขึ้น

2. ระหว่างสมาชิกครอบครัวในบริบทของการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งในเพลงลาวเดิมจะมีบทบาทของทั้งพ่อและแม่ แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงมาใช้คำไทยมากขึ้นจะพบว่ ากิจกรรมนี้เปลี่ยนเป็นของแม่กับยาย บทบาทของพ่อในบ้านคงจะเปลี่ยนไปสู่ที่ทำงานในสังคมที่ก้าวเข้าสู่ความทันสมัย

3. ระหว่างสมาชิกในชุมชนในบริบทของความสัมพันธ์ประจำวันพบว่าในเพลงลาวเป็นความสัมพันธ์ในชุมชน แต่ในเพลงไทยพบน้อยลงเป็นลำดับ ทั้งนี้น่าจะสะท้อนการเปลี่ ยนแปลงทางสังคม

4. ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในบริบทการใช้ทรัพยากรในเพลงลาวมีคำที่แสดงการนำเอาผลผลิตของธรรมชาติมาใช้ในการดำรงชีวิต และเมื่อมีการใช้คำไทยมากขึ้นในเพลงกล่อมเด็กบริบทจะเปลี่ยนไปเป็นการแสดงออกของสุนทรียภาพ ซึ่งอาจสะท้อนการพึ่งพาธรรมชาติที่มี น้อยลงในชุมชนหมู่บ้านวัดกุฏีทองนี้

นิภาภรณ์ สิงคะกุล (2537: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผญาเกี้ยวจากบ้านชูชาติ ตำบลอาจสามารถ อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ดผลการวิจัยพบว่า ผญาเกี้ยวที่ศึกษานี้ มีที่มาจากบทกลอนที่ชายหญิงบ้านชูชาติผูกขึ้นเองและจดจำจากผู้ สูงอายุ ซึ่งจดจำมาจากหมอลำกลอนและหมอลำหมู่อีกชั้นหนึ่ง จุดมุ่งหมายในการจ่าเพื่อสร้างความบันเทิงใจในการพูดคุยหยอกล้อระหว่างหนุ่มสาว

ผญาเกี้ยวจัดแบ่งตามลักษณะ และสถานภาพของบุคคลที่ถูกเกี้ยว แบ่งเป็นผญาเกี้ยว ไทแขก ผญาเกี้ยวสาวแม่ฮ้าง ผญา เกี้ยวสาวลงข่าว ผญาเกี้ยวสาวตำข้าว เกี้ยวสาวเอาบุญ ปริบท ของเกี้ยวได้แก่ เวลา สถานที่ โอกาส และบรรยากาศของการจ่าย เกี้ยวกล่าวถึงความรู้สึกระหว่างชาย-หญิง โดยอ้างอิงสภาพธรรมชาติส่วนสำนวนเปรียบเทียบที่มุ่งแสดงความรักและ ความเห็นอกเห็นใจ กล่าวถึงวัฒนธรรมด้านวัตถุและวัฒนธรรมด้านจิตใจ

ฉันทลักษณ์ของ ผญาเกี้ยวไม่มีรูปแบบตายตัว แต่ละบทไม่กำหนดจำนวนคำและจำนวนวรรคที่แน่นอน ความไพเราะอยู่ที่เสียงสัมผัสและความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ มีคำสร้อยและคำเสริมท้ายวรรคและหน้าวรรค เพื่อให้เกิดความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ศิลปะการใช้ภาษากล่าวเปรียบเทียบโดยอ้างอิงถึงบุคคล สัตว์ พืช สิ่งของและเครื่องใช้เพื่อประกอบคำพูดใน ผญาเกี้ยวการใช้ภาษาที่ปลุกเร้าอารมณ์ถ้อยคำโวหารที่ทำให้เกิดภาพพจน์ และใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์ทั้งรูปธรรมและนามธรรม

ปิยะพร วามะสิงห์(2538: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสำนึกในชาติพันธุ์ของลาวพวนในชุมชนลาวพวน ในอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายกซึ่งถือว่าเป็นชุมชนลาวพวน ที่มีขนาดใหญ่ด้วยการเข้าไปศึกษาสังเกตการณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ประกอบ ผลจากการศึกษาพบว่าความสำนึกในชาติพันธุ์ของลาวพวนจะมีผลต่อสังคมโดยการเกิดการรวมตัวของลาว พวน ในท้องถิ่นและต่างถิ่น อันก่อให้เกิดการช่วยเหลือในระหว่างลาว พวน ด้วยกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลต่อสังคมส่วนรวมโดยก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างลาวพวน กับเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกด้วย

บทที่ 3
วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษา ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบล บ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นการศึกษาในด้านของวัฒนธรรมทางด้านดนตรี โดยอาศัยหลักการวิจัยทางด้านมานุษยดุริยางวิทยา ในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นได้จากการศึกษาค้น คว้าจากตำรา เอกสาร หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการบันทึกเสียง ภาพถ่าย รวมทั้งวีดีโอ แล้วนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมจัดแบ่งประเภทแล้วจึงทำการวิเคราะห์ สรุป และนำเสนอผลการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การศึกษารวบรวมข้อมูล เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย หนังสือ ตำรา ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตามแหล่งรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

- หอสมุดแห่งชาติ
- หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
- ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดลพบุรี
- ศูนย์วัฒนธรรม อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
- ศูนย์วัฒนธรรม ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี
- ห้องสมุดประชาชนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

2.1 การเลือกพื้นที่ที่จะศึกษา

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในตำบล บ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นพื้นที่ในการศึกษาเนื่องจากเป็น การรวมตัวของภูมิปัญญ าท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหน่วยงานของทางราชการ กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบ้านทราย แต่ละท่านมิได้ประกอบอาชีพแสดงลำพวนเป็นอาชีพหลัก เพียงแต่ ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของบรรพบุรุษ และรับใช้ชุมชนในบางครั้งบางโอกาสที่ได้รับการเชิญ หรือไหว้วานเท่านั้น

2.2 กลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลโดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

2.2.1 กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านประเพณีวัฒนธรรมไทยพวน สามารถให้คำแนะนำ ปรึกษา และให้ข้อมูลระดับลึกในเรื่องของลำพวนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1. นายชินบัญช์ สุคันธวิภัต

- อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดดงพลับสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 1
- เลขานุการชมรมไทยพวน จังหวัดลพบุรี
- รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
- รองประธานชมรมมัคคุเทศก์ จังหวัดลพบุรี
- เลขาธิการสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว จังหวัดลพบุรี

2. นายสมคิด จูมทอง ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลบ้านทราย

3. นางสาวนิติยา เสงี่ยมจิตร์ นักวิชาการวัฒนธรรม ๗ ว สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี ผู้รับผิดชอบการจัดเก็บข้อมูลด้านศิลปะการแสดงหมอลำพวน ตามโครงการ “ภูมิบ้าน ภูมิเมือง" พ.ศ. ๒๕๔๙ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

2.2.2 กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ หมอลำ หมอแคน ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับลำพวน ตลอดจนการเก็บบันทึกข้อมูล กลอนลำและทำนองแคน

1. นางสุดใจ	สมจิตร	อายุ 86 ปี	หมอลำพวน
2. นางสงวน	ประดับมุข	อายุ 91 ปี	หมอลำพวน
3. นางสมบท	ศรีสุพรรณ	อายุ 85 ปี	หมอลำพวน
4. นางพุด	ชมกลิ่น	อายุ 75 ปี	หมอลำพวน
5. นางเมือง	ต้นจันทน์	อายุ 87 ปี	หมอลำพวน
6. นางคำพันธ์	ไตรธรรม	อายุ 84 ปี	หมอลำพวน
7. นางวงเดือน	จันทร์มา	อายุ 83 ปี	ลูกคู่ (โห่รับ)
8. นางสมพงษ์	เสงี่ยมจิตร์	อายุ 74 ปี	ลูกคู่ (โห่รับ)
9. นางสาวสมบุญ	บุญนำมา	อายุ 72 ปี	ลูกคู่ (โห่รับ)
10. นายวรรณา	บานเย็น	อายุ 80 ปี	ลูกคู่ (โห่รับ)
11. นางประพิตร์	กรอบมุข	อายุ 67 ปี	ลูกคู่ (โห่รับ)
12. นางพลอย	ปัญญายงค์	อายุ 86 ปี	ลูกคู่ (โห่รับ)
13. นายโพธิ์	อันทะชัย	อายุ 81 ปี	หมอแคน

2.2.3 กลุ่มชาวบ้านในชุมชน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือบุคคลที่ ทราบเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับลำพวน และข้อมูลทั่วไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.3 อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การบันทึกข้อมูล มีเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้บันทึกข้อมูลเพื่อการวิจัย ได้แก่ การจดบันทึก กล้องวีดีโอ กล้องถ่ายรูป

2.4 ข้อมูลที่ต้องการศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม

2.4.1 ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน

2.4.2 ความสัมพันธ์ของลำพวน ในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

2.4.4 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน

3. การศึกษาและจัดเรียงข้อมูล

3.1 ถอดข้อมูลจากเทปบันทึกเสียง และเทปบันทึกภาพ แล้วบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

3.2 ศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร รายงานการวิจัย ตำรา และหนังสือต่างๆ ทางวิชาการ รวมทั้งวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์

3.3 ศึกษาและจัดเรียงข้อมูลการลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

3.4 นำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบมาแก้ไข ปรับปรุง เรียบเรียงเนื้อหา โดยจัดลำดับให้สัมพันธ์กัน

3.5 วิเคราะห์บทเพลงลำพวน และ บันทึกเป็นโน้ตไทย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก โดยแบ่งหัวข้อในการศึกษาดังนี้

4.1 ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน

4.1.1 ความเป็นมาของลำพวน

4.1.2 ความเป็นมาของลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

4.1.3 ขั้นตอนและวิธีการแสดง

4.1.4 พิธีกรรมก่อนการแสดง

4.1.5 การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน

4.1.6 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

4.2 ความสัมพันธ์ของลำพวน ที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.2.1 งานประเพณีฮีต 12 (ประเพณี 12 เดือน)

4.2.2 งานแต่งงาน (งานดอง)

4.2.3 งานบวช

4.2.4 งานศพ (งันเฮือนดี)

4.3 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน

4.3.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

4.3.2 คีตลักษณ์ (Form)

4.3.3 โน้ตเพลง

4.3.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

4.3.4 รูปแบบทำนอง

4.3.5 รูปแบบจังหวะ

4.3.6 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

5. การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานผลการวิจัยด้วยการเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์เป็นรูปเล่มงานวิจัยที่สมบูรณ์ด้วยการแบ่งเป็นบทต่าง ๆ 5 บท ได้แก่

5.1 บทนำ

5.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.3 วิธีการดำเนินการวิจัย

5.4 นำเสนอเนื้อหาลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

5.5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 4
การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษา ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อเพื่อให้สะดวกต่อการวิเคราะห์ดังนี้

1. ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน
    1.1 ความเป็นมาของลำพวน
    1.2 พิธีกรรมก่อนการแสดง
    1.3 ขั้นตอนและวิธีการแสดง
    1.4 การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน
    1.5 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง
2. ความสัมพันธ์ของลำพวน ที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น
    2.1 งานประเพณีฮีตสิบสอง (ประเพณี 12 เดือน)
    2.2 งานแต่งงาน (งานดอง)
    2.3 งานบวช
    2.4 งานศพ (งันเฮือนดี)
3. วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน
    3.1 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง)
        3.1.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน
        3.1.2 คีตลักษณ์ (Form)
        3.1.3 กลุ่มเสียงที่ใช้
        3.1.4 โน้ตเพลงลำพวนงานแต่งงาน
        3.1.5 รูปแบบทำนอง
        3.1.6 รูปแบบจังหวะ
        3.1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง
    3.2 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน งานบวช
        3.2.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน
        3.2.2 คีตลักษณ์ (Form)
        3.2.3 กลุ่มเสียงที่ใช้
        3.2.4 โน้ตเพลงลำพวนงานบวช
        3.2.5 รูปแบบทำนอง
        3.2.6 รูปแบบจังหวะ
        3.2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

3.3 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน งานศพ (งันเฮือนดี)

3.3.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

3.3.2 คีตลักษณ์ (Form)

3.3.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

3.2.4 โน้ตเพลงลำพวนงานศพ

3.3.5 รูปแบบทำนอง

3.3.6 รูปแบบจังหวะ

3.3.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

1. ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน

1.1 ความเป็นมาของลำพวน

ลำพวน เป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวไทยพวน ที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นภูมิปัญญาที่แสดงออกถึงศิลปะการขับร้อ งลำนำประกอบแคนทำนองลีลาพวน บทลำนำเป็นคำพูดที่ผูกร้อยด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ เฉียบแหลมด้วยปัญญาหรือที่เรียกว่า ผ ญา คล้ายกับ คำร้อยกรองในภาษาไทย มีลักษณะเป็นปริศนาให้คิด เป็นคำสอน เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นคำอำนวยพรที่สอดแทรกไว้ในเรื่องราวที่จะขับลำนำหรือลำพวนในแต่ละโอกาส อาทิเช่น ประวัติความเป็นมา เรื่องเล่านิทาน การแสดงออกของความรัก การตัดพ้อต่อว่าหรือเสียดสีค่อนแคะกั น ความอาลัยอาวรณ์จากการสูญเสีย หรือพลัดพรากซึ่งกันและกัน ลำพวนจึงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทางภา ษาที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนพวน โดยเฉพาะท่วงทำนอง ลีลาการเป่าแคนจะแตกต่างจากเสียงแคนของคนไทเผ่าอื่น ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษ ณ์ที่บ่งบอกถึงลักษณะนิสัยใจคอ วิถีชีวิตของคนพวน ที่รักอิสรเสรี รักสงบ มีความโอบอ้อมอารี มีวิถี ชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ท่วงทำนองการเป่าแคนจึงถูกถ่ายทอดออกมาในลักษณะไพเราะ อ่อนหวาน ลึกซึ้งกินใจแสดงออกถึงความสุข ความทุกข์ ความรัก ความเสียใจ ความอาลัยอาวรณ์ ความสนุกสนาน

ในอดีตบรรพบุรุษของ คนพวนเป็นกลุ่มคนที่มีภูมิปัญญาในการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนและที่ทำมาหากินเมืองพวนเชียงขวางเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ แร่ธาตุ ป่าไม้ พืชพรรณสมุนไพร ประกอบกับภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มรอบล้อมไปด้วยภูเขาสูง มีลำน้ำไ หลผ่าน สภาพภูมิอากาศเย็นสบายน่าอาศัยอยู่ ส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนพวนมีความสงบสุข ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ คนพวนจึงมีอุปนิสัยใจคอสุขุม เยือกเย็น รักสงบ รักความเป็นอิสรเสรี ไม่ชอบรุกรานใคร ไม่มีความกระตือรือร้นในการสร้างฐานะความร่ำรวย มีความเป็นอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง

วิถีชีวิตประจำวันของคนพวนจึงมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ อาชีพหลักของคนพวน คือ การทำนา ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลบ้านเรือนและปรนนิบัติสมาชิกในครอบครัว ยามว่างจากภารกิจก็จะทอผ้าขึ้นไว้ใช้ในครัวเรือน คนพวนจึงมีความผูกพันใกล้ชิดกับครอบครัวและหมู่ญาติพี่น้อง การถ่ายทอดภูมิความรู้และกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้า นสังคม ความเชื่อและศาสนา ตลอดจนกิจกรรมการละเล่น นันทนาการและความสนุกสนานรื่นเริงจึงเริ่มต้นจากครอบครัว คนพวน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอ งที่ได้สืบทอด ยึดถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาจนถึง ปัจจุบันมากมายหลายอย่าง โดยเฉพาะวัฒนธรรมการละเล่นที่เกิดจากภู มิปัญญาของบรรพบุรุษ อาทิเช่น เส็งกลอง หม่าเบี้ย ผีนางกวัก และลำพวน ซึ่งเป็นการละเล่นสนุกสนานที่เริ่มจาก สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้อง ต่อมาจึงได้นำมาเ ล่นในหมู่เพื่อนบ้านหรือในสังคมเดียวกัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมการละเล่นที่เป็นเอกลักษณ์ของคนพวนโดยทั่วไป

ลำพวน ถือเป็นวัฒนธรรมการละเล่น ที่เกิดจากภูมิปัญญาทางด้านภาษาที่ใช้สื่อสารกันในหมู่คนพวนในอดีต โดยใช้ปฏิภาณไหวพริบและประสบการณ์ ผูกร้อยเป็นถ้อยคำ พูดจาโต้ ตอบกันในลักษณะคำคมหรือผญา สุภาษิต คำพังเพยเปรียบเทียบ โดยเฉพาะในระหว่างหนุ่มสาวซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาของคนพวนในยุคนั้น หากไม่มีเสียงดนตรีประกอบก็ จะเป็นเพียงการพูดคุยกันธรรมดา คนพวน และคนในตระกูลไตอื่นๆ มีความสามารถในการเล่นดนตรี และมีเครื่องดนตรีที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของคนตระกูลไตทุกกลุ่ม คือ แคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรียอดนิยมของผู้ชายพวนทุกคน ผู้ชายพวนส่วนใหญ่จะมีความสามารถเป่าแคนได้และมักนิยมนำติดตัวไปตลอดเวลา เมื่อมีเวลาว่างก็จะหยิบขึ้นมาเป่าเป็นทำนองเพลงด้วยลีลาของตนเองจนกลายมาเป็นทำนองพวน หรือลีลาพวน ซึ่งจะแตกต่างไปจากทำนองของคนตระกูลไตอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด ในระหว่างขณะที่เป่าแคนเป็นทำนองเพลง ผู้ฟังทั้งหญิงและชายอาจจะเกิดอารมณ์ร่วมกับเสียงแคน อยากจะมีส่วนร่วมสนุกสนานด้วย จึงร้องแทรกเสียงแคนโดยใช้ประโยคคำพูดที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันในขณะนั้น เป็นลักษณะคำค ม คำเกี้ยวพาราสี ที่มีสำเนียงสอดคล้องกับเสียงแคน อาจจะมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ใครคนใดคนหนึ่งหรือไม่ก็ตาม คนอื่น ๆ ก็จะร่วมแสดงความสามารถในทางภาษาดังกล่าว จนเกิดเป็นการพูดจาหรือโต้ตอบประกอบเสียงแคนเป็นทำนองลำนำเพลง จากการพูดจาโต้ตอบกันด้วยประโยคสั้น ๆ ต่อมาได้นำเอาอารมณ์ความรู้สึกจากเหตุการณ์ต่าง ๆ มาบรรยายประกอบเสียงแคน ตลอดจนการเล่าเรื่อง เล่านิทน จนเป็นที่นิยมเรียกกันว่า การขับลำนำของคนพวน ต่อมาจึงเหลือเพียง “ลำพวน”

ชาวพวนในตำบลบ้านทรายสืบเชื้อสายมาจากชาว “ไทยพวน” ซึ่งเป็นชาวไทยที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่เมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวางประเทศสาธารณรัฐประช าธิปไตยประชาชนลาว ต่อมาอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ในปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อประมาณ ๒๐๐ ปี มาแล้ว

ชาวบ้านตำบลบ้านทรายเชื่อถือในการเลี้ยงเจ้าพ่อ ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ที่ลงมาดูแลคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเป็นที่พึ่งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของผู้คนในตำบล เมื่อเลี้ยงเจ้าพ่อแล้วเชื่อว่าเจ้าพ่อจะช่วยเหลือประชาชนในตำบลอยู่เย็นเป็นสุข เกิดความเป็นสิริมงคลต่อหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำเอาอาหารคาว อาหารหวาน ไปถวายเจ้าพ่อ เช่น หัวหมูต้ม ไก่ต้ม หมากพลู เหล้าขาว บุหรี่ พวงมาลัย ผ้าแดง และอื่นๆ หรือการละเล่นต่างๆ ที่ชาวบ้านได้บนไว้ เช่น ลิเก การรำ เป็นต้น การประกอบพิธีกรรม ตอนเช้าชาวบ้านจะนำอาหารและสิ่งของที่เจ้าพ่อโดยมีร่างทรงเป็นผู้กระทำพิธี และใครต้องการให้เจ้าพ่อช่วยเหลือก็จะทำการบนเจ้าพ่อไว้ให้ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เมื่อประสบผลสำเร็จแล้วก็จะนำสิ่งของที่กล่าวบนไว้ไปเลี้ยงเจ้าพ่อในวันอื่นๆ ก็ได้

ตำบลบ้านทรายมีการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญ ได้แก่ การละเล่นนางกวัก ประชาชนจะมารวมตัวกันบริเวณลานบ้าน เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านนิยมเล่นกันในช่วงประเพณีกำฟ้า เพื่อเป็นการเสี่ยงทายเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในหมู่บ้าน และชีวิต เช่น โชคชะตาราศี ดวงของหมู่บ้านและการแสดงลำพวน เพื่อการแสดงเพื่อความสนุกสนานหลังจากได้ตรากตรำการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ มานานปี

ลำพวน สามารถแสดงได้แทบทุกโอกาสงาน หากเป็นงานบุญต่างๆ หรือเทศกาล เมื่อมีการแสดงหมอลำพวนที่อาจแยกเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง คำร้องคำลำประเภทเกี้ยวพาราสี เรียกเสียงครึกครื้นเฮฮา เป็นที่สนุกสนานครื้นเครงเป็นการลำร้องโต้ตอบกันในเชิง ลำพวน ส่วนงานอื่นๆ เช่น งานศพคนตาย หรือที่เรียกเป็นภาษาพื้นบ้านว่า “งันเฮือนดี” เป็นการไปช่วยบ้านงาน อยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพ ก็จะมีลำพวนเพื่อไม่ให้เงียบเหงา โดยการวานหรือจ้างหมอลำพวน ให้มาลำพวนในงานนั้น ๆ ปัจจุบันการแสดงหมอลำพวนพื้นบ้าน หาชมได้ยากนักเพราะผู้ที่ร้องลำและหมอแคนมีน้อย ลูกหลานก็ไม่มีใครสืบทอดเพราะปัจจุบันนี้การร้อง เต้น ก็เปลี่ยนแปลง ไปมาก เยาวชนนิยมเลียนแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จึงหาคนสืบทอดภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษ สั่งสมมาเป็นเวลายาวนานได้ยาก

การถ่ายทอดการแสดงลำพวนเป็นการสอนกันโดยทำตามบรรพบุรุษ (พ่อ แม่ ลุง ป้า) ผู้ที่อยากเป็นหมอลำพวน หรือ หมอแคนจะหัดกับบุคคลดังกล่าวในเวลาว่าง เช่น หลังจากทำไร่ ทำนา เมื่อกินข้าวเย็นเสร็จ ก็จะมาบ้านของญาติที่เป็นหมอลำพวนมาหัดเป่าแคนและหัดร้อง หมอลำพวนการสอนให้ลำพวนจะให้ท่องเนื้อเพลงไปมาก่อน แล้วก็จะให้ลำให้ฟังและแนะนำการขึ้นเสียง การลงเสียง การเอื้อนเสียง ใครสนใจก็จะเรียนนาน หรือบางทีก็จะสอนโดยพ่อ แม่ ทำงาน (ทำไร่ ทำนา) ก็จะลำให้ลูกหลานฟัง ลูกหลานก็จะลำตาม

การแสดงลำพวนครั้งหนึ่ง ๆ นั้นประกอบไปด้วย หมอลำพวนฝ่ายหญิง 1 -2 คนหมอลำฝ่ายชาย 1 – 2 คน หมอแคน 1 คน นอกนั้นจะเป็นลูกคู่คอยโห่รับ ซึ่งในบางครั้งอาจไม่ใช่คนที่มาด้วยกัน แต่อาจเป็นผู้ชมที่นั่งฟังลำพวนอยู่รอบข้าง ผู้ชมนั้นจะนั่งฟังในลักษณะการนั่งเป็นครึ่งวงกลมหันหน้าเข้าหาผู้ลำ ลำพวนจะมีความสมบูรณ์แบบขึ้นอยู่กับผู้ฟังหรือลูกคู่คอยโห่รับ เมื่อผู้ฟังหรือลูกคู่คอยโห่รับเกิดอารมณ์ร่วม ถูกอกถูกใจหรือประทับใจในบทขับลำบทไหน ก็จะแสดงออกวิธีเดียวด้วยการเปล่งเสียง“โห่” ของคนใดคนหนึ่งออกมาดัง ๆ และจะมีเสียงตอบรับของผู้ฟังทุกคนด้วยเสียง“ฮิ้ง” เป็นระยะ ๆ

ลักษณะพิเศษของลำพวน มี ๓ ประการ คือ

1. สถานที่แสดงหมอลำพวนไม่ต้องสร้างเวทีแสดง

2. ทำนองการลำหมอลำพวนมีท่วงทำนองคร่ำครวญออดอ้อน นุ่มนวลและอ่อนหวานฟังเสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน

3. คนลำไม่แสดงท่าทางประกอบเพราะทำนองลำพวน จังหวะไม่กระชั้นหรือเร่งเร้า

หมอลำพวนของตำบลบ้านทรายก่อตั้ง รวมกลุ่มโดย นายโพธิ์ อันทะชัย เป็นหัวหน้าคณะ (เป็นหมอแคน)ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อ หมอลำหญิง คือ นางสุดใจ สมจิตร นางสงวน ประดับมุข นางพุด ชมกลิ่น นางคำพันธ์ ไตรธรรม และนายบุญมา อันทะ ชัย (น้องชาย) และคณะลูกคู่โห่รับอีกหลายท่าน ผู้แต่งบทกลอน คำร้องให้คือ นายพล ชมกลิ่น และยังมีหมอลำหญิงอีก 1 ท่าน คือ นางสมบท ศรีสุพรรณ์ ซึ่งเป็นหมอลำที่ลำคู่กับหมอแคนนายบุญมา อันทะชัย มาตั้งแต่ สมัยยังเป็นหนุ่มเป็นสาว และเป็นหมอลำที่ถนัดในด้านก ารดันกลอนสดตามเนื้อหาของงานต่าง ๆ แต่ปัจจุบันนี้ หมอลำสมบท ศรีสุพรรณ์ ไม่ได้อาศัยอยู่ในตำบลบ้านทราย แต่ก็ยังมีส่วนช่วยเหลือในการสืบทอดและเผยแพร่ลำพวนในทุกโอกาสที่ตำบลบ้านทรายต้องการทุกครั้ง

ปัจจุบันในการแสดงลำพวนในตำบลบ้านทราย ปัจจุบันจะมีหมอลำที่ลำ ได้เพียง 2 -3 คนเท่านั้น เนื่องจากหมอลำอายุมากแล้ว ไม่มีผู้สืบทอด โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและก็มิได้ประกอบอาชีพหมอลำเป็นอาชีพเสริม เพียงแต่มีการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของบรรพบุรุษ และรับใช้ชุมชนในบางครั้งบางโอกาสที่ได้รับ เชิญหรือไหว้วาน ส่วนใหญ่ก็เป็นงานประจำปี งานพิธีต่าง ๆ และการต้อนรับแขกผู้มีเกียรติที่มาเยี่ยมเยียนชุมชน หรือศูนย์วัฒนธรรม ตำบลบ้านทรายเท่านั้น

กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นหมอลำพวน ตำบลบ้านทรายทั้งหมด ประกอบด้วย

1. นายโพธิ์ อันทะชัย

ภาพประกอบ 2 นายโพธิ์ อันทะชัย

เกิดวันที่ 1 เมษายน 2469 อายุ 85 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน 31 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพทำนา ทำหน้าที่หมอแคน

2. นางสุดใจ สมจิตร

ภาพประกอบ 3 นางสุดใจ สมจิตร

เกิดวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2468 อายุ 86 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทำนา / ทอผ้า ทำหน้าที่ ผู้ร้องหมอลำพวน

3. นางสงวน ประดับมุข

ภาพประกอบ 4 นางสงวน ประดับมุข

เกิดวันที่ - เดือน - พ.ศ. 2463 อายุ 91 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ แม่บ้าน ทำหน้าที่ผู้ร้องหมอลำพวน

4. นางพุด ชมกลิ่น

ภาพประกอบ 5 นางพุด ชมกลิ่น

เกิดวันที่ 1 เมษายน 2479 อายุ 75 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทอผ้า ทำหน้าที่ ผู้ร้องหมอลำพวน

5. นางสมบท ศรีสุพรรณ์

ภาพประกอบ 6 นางสมบท ศรีสุพรรณ์

เกิดวันที่ 25 กันยายน 2469 อายุ 85 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 3 ตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ แม่บ้าน ทำหน้าที่ ผู้ร้องหมอลำพวน ในคณะ หมอลำสมบท จะถนัดในด้านการดันกลอนสดตามเนื้อหาและลักษณะของงานที่ไปลำ ปัจจุบันไม่ได้อาศัยอยู่ในตำบลบ้านทรายแล้ว แต่ท่านมาช่วยเหลืองานในคณะตำบลบ้านทรายและตำบลอื่น ๆ มาโดยตลอด

6. นางเมือง ต้นจันทน์

ภาพประกอบ 7 นางเมือง ต้นจันทน์

เกิดวันที่ 1 เมษายน 2467 อายุ 87 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทอผ้า ทำหน้าที่ ผู้ร้องหมอลำพวน

7. นางคำพันธ์ ไตรธรรม

ภาพประกอบ 8 นางคำพันธ์ ไตรธรรม

เกิดวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2470 อายุ 84 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 3 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ แม่บ้าน ทำหน้าที่ ผู้ร้องหมอลำพวน

8. นายบุญมา อันทะชัย

ภาพประกอบ 9 นายบุญมา อันทะชัย

เกิดวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ปัจจุบัน (ถึงแก่กรรม) ทำหน้าที่ผู้ร้องหมอลำพวน

9. นางวงเดือน จันทร์มา

ภาพประกอบ 10 นางวงเดือน จันทร์มา

เกิดวันที่ 21 กันยายน 2481 อายุ 73 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทำนา ทำหน้าที่ เป็นลูกคู่ (โห่รับ)

10. นางสมพงษ์ เสงี่ยมจิตร์

ภาพประกอบ 11 นางสมพงษ์ เสงี่ยมจิตร์

เกิดวันที่ 1 เมษายน 2480 อายุ 74 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 58 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ แม่บ้าน ทำหน้าที่ เป็นลูกคู่ (โห่รับ)

11. นางสาวสมบุญ บุญนำมา

ภาพประกอบ 12 นางสาวสมบุญ บุญนำมา

เกิดวันที่ - อายุ 72 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทอผ้า ทำหน้าที่ เป็นลูกคู่ (โห่รับ)

12. นายวรรณา บานเย็น

ภาพประกอบ 13 นายวรรณา บานเย็น

เกิดวันที่ - เดือน - พ.ศ. 2474 อายุ 80 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 85 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทอผ้า, ทำดอกไม้ประดิษฐ์ ทำหน้าที่ เป็นลูกคู่ (โห่รับ)

13. นางประพิตร์ กรอบมุข

ภาพประกอบ 14 นางประพิตร์ กรอบมุข

เกิดวันที่ 31 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2487 อายุ 67 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทอผ้า ทำหน้าที่เป็นลูกคู่ (โห่รับ)

14. นางพลอย ปัญญายงค์

ภาพประกอบ 15 นางพลอย ปัญญายงค์

เกิดวันที่ 1 เดือนมกราคม พ.ศ. 2468 อายุ 86 ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ประกอบอาชีพ ทอผ้า ทำหน้าที่เป็นลูกคู่ (โห่รับ)

1.2 พิธีกรรมก่อนการแสดง

ในวัฒนธรรมของชาวพวนนั้นมีขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทวิชาการต่างๆ ให้ ฉะนั้นเมื่อมีการแสดงจะต้อง มีการบูชาครูด้วยเครื่องสักการะ ก่อนการแสดงทุกครั้งหมอลำและหมอแคน จะต้องทำพิธีที่เรียกว่าการไหว้ครูเสียก่อน โดยผู้ที่มีอาวุโสที่สุดจะเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ในการแต่งเครื่องไหว้ครูให้ครบ โดยอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเครื่องไหว้ครูนั้นประกอบไปด้วย

1. ขันธ์ 5
2. ดอกไม้
3. เงิน 12 บาท
4. เหล้า

ภาพประกอบ 16 เครื่องไหว้ครู

คุณสมบัติของผู้ประกอบพิธีกรรม

1. ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงลำพวนเป็นอย่างดี
2. สามารถให้คำแนะนำอบรมสั่งสอน ตักเตือนผู้อื่นได้
3. ต้องปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม
4. เป็นบุคคลที่สังคมยอมรับนับถือ
5. เป็นผู้มีความเหมาะสมทั้งด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิ

ภาพประกอบ 17 การประกอบพิธีไหว้ครู

1.3 ขั้นตอนและวิธีการแสดงลำพวน

การลำพวน เป็นการแสดงที่ไม่มีพิธีรีตองมากมาย อีกทั้งผู้แสดงก็มีเพียงหมอลำและหมอแคน หากลำคนเดียวก็จะมีเพียงหมอลำ 1 คนและหมอแคน 1 คน หากลำคู่หรือมีการลำเกี้ยวพาราสี ก็จะมีหมอลำชาย 1 คน หมอลำหญิง 1 คน และหมอแคน 1 คน ซึ่งจะใช้พื้นที่ในการแสดงไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับการขับลำลาว หมอลำกับหมอแคนจะต้องยืนขับยืนเป่าเสมอไป ส่วนการลำพว นทั้งหมอลำและหมอแคนจะนั่งลำ นั่งเป่าเพียงอย่างเดียว และต่างอีกประการหนึ่งก็คือลำลาวนั้นหมอลำ (ถ้าลำคู่) จะมีการฟ้อนเกี้ยวพาราสี สำหรับหมอลำพวนไม่มีการฟ้อนรำประกอบเพราะต้องนั่งลำ จึงเห็นได้ว่า ลำพวนมีเอกลักษณ์ในการแสดง ตรงที่หมอ ลำและหมอแคนจะนั่งลำนั่งเป่าแคน จึงใช้พื้นที่ในการแสดงน้อยมาก อีกทั้งลักษณะของผู้ชมก็จะนั่งรอบ ๆ ผู้ลำโดยไม่มีพิธีรีตองอะไร สถานที่ก็จะใช้พื้นที่เดิมที่มีอยู่ในงานนั้นเพียงแต่จัดเตรียมพื้นที่ให้เพียงพอสำหรับหมอลำและหมอแคนที่จะนั่งลำนั่งเป่าแคนได้โดยไม่ลำบาก หรือหากงานไหนจะเตรี ยมเวทีไว้ให้ก็ได้เช่นกัน แล้วแต่ความสะดวกของเจ้าภาพหรือเจ้าของงานที่ให้ไปลำ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับที่แน่นอนตายตัว

ภาพประกอบ 18 ลักษณะการนั่งลำพวนของหมอลำ หมอแคน ลูกคู่โห่รับ และผู้ชม

ลำพวน มีขั้นตอนในการแสดงเหมือนกับการแสดงทั่วไป อาทิ เช่น ลิเก ลำตัด เพลงขอทานและสักวา โดยเริ่มจากการขึ้นบทไหว้ครู ซึ่งชาวพวนจะเรียกว่า “บทขึ้นอ้อ” ตามด้วยบทขับลำพวนและสิ้นสุดที่บทลา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บทขึ้นอ้อ แต่เดิมบทขึ้นอ้อมีจุดประสงค์เพื่อระลึกถึงคุณของครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา คุณบิดามารดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ชาวพวนเคารพบูชาเท่านั้น เพราะในสมัยก่อนชาวพวนไม่มีศาสนา จึงมีความเชื่อในเรื่องของปรากฏการณ์ธรรมชาติ และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่มีตัวตน แต่ในสมัยปัจจุบัน ด้วยอิทธิพลของศาสนาพุทธที่เข้ามามีบทบาทในวิถี ชีวิตของคนพวน จึงทำให้ในปัจจุบันบทขึ้นอ้อนั้นจะกล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัยด้วย อีกทั้งบทขึ้นอ้อนั้นยังสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้เล่น เป็นกำลังใจให้คิดและขับลำนำให้เข้ากับเสียงแคนโดยลื่นไหลไม่ติดขัด ให้การลำในแต่ละครั้งผ่านลุล่วงไปด้วยดี บทขึ้นอ้อจะเป็นกา รดันกลอนลำโดยอาศัยไหวพริบและปฏิภาณของหมอลำในขณะนั้น ไม่มีบทลำที่แน่นอนตายตัว เพียงแต่ต้องกล่าวให้ครบจุดประสงค์ข้างต้นนั่นเอง

บทขึ้นอ้อจะเริ่มจากการที่หมอแคนเป่าแคนขึ้นมาก่อน ในท่วงทำนองที่อ่อนหวานตามลักษณะสำเนียงพวนเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับหมอลำ โดยที่แคนจะเป่านำไปโดยไม่มีกำหนดเวลาจนกระทั่งหมอลำเกิดความพร้อมที่จะลำ รวมถึงผู้ฟังก็เริ่มที่จะสนใจที่จะฟังการขับลำพวนแล้ว หมอลำก็จะขับลำในบทขึ้นอ้อ ซึ่งแคนก็จะคลอเสียงตามหมอลำไป คำขึ้นต้นนั้นจะขึ้นด้วย “โอ...น้อ” เพื่อเป็นการเทียบเสียงหมอลำให้เข้ากับเสียงแค น แล้วอาจตามด้วยคำสร้อยที่เป็นประโยคสั้น ๆ เช่น ไหมสะเพารัง หรือสวยงามเลิงล้นที่ลำต้นดอกคำเงินเอ้ย เป็นต้น แสดงถึงสิ่งที่หมอลำนึกถึงเป็นสิ่งแรกเพื่อเป็นกำลังใจ ก่อนที่จะขึ้นกลอนลำต่อไป

ตัวอย่างบทขึ้นอ้อ

โอ้.....น้อ ไหมสะเพารัง.....
หมอลำจิยอมือไหว้มหาคุณทั้งสี่ ก่อนเน้อ...
ดวงมณีหน่วยแก้วแหน่เซื้อพุทธคุณนั้น ก่อนเน้อ
หมอลำจิฝากนามซื่อไว้ในพื้นศาสนา
ขอให้มาซ่อยแกแปปั่นทำนอง ขอให้ปัญญาไหลแตกฟองคือน้ำแด่เน้อ...
อันนี้น่ะหมอลำจินอมือไหว้ วันทา ก้มกราบ ก่อนเน้อ...
ขอให้คุณพระพุทธกายมาอยู่หัวแด่เน้อ...
ขอให้คุณจั๋วคุณเณรมาอยู่เกล้า
คุณพระพุทธเจ้านะมาอยู่เกศเกศา
คุณบิดามารดาครูบาอาจารย์ ให้เพิ่นมาปุนป้องแด่เน้อ..
กับทั้งคุณครูพร้อมแด่อาจารย์ผู้สอนสั่งแด่เน้อ...
ผู้ข้าจิวันทาน้อมมหาคุณทั้งสี่ก่อนแล้ว
หมอลำจิกราบไหว้บูชาเจ้าทุกสูคนนั้นก่อนเน้อ...
มาบัดนี้นะหมอลำจิได้ได้เว้าตามเรื่องประเพณีก่อนเน้อ...
ลำพวนเฮาจิต่อไปนะเป็นสันก่อนเน้อ...
หมอลำจิได้เว้านะหนอตั้งแต่เก่าโบราณเฮาก่อนเน้อ...
ขอให้คุณบิดา ให้เพิ่นมาสูคำแด่เน้อ...
ขอให้กลอนลำนี้นำมาซี้ซ่อง เฮ้อเพิ่นแนะป้องอ้อนำน้องผู้นั่งลำนั้นแด่เน้อ..

2. บทขับลำพวน เมื่อหมอลำได้ทำการลำบทขึ้นอ้อจนเสร็จสิ้นแล้ว หมอลำก็จะลำเรื่องต่อทันทีโดยไม่มีการหยุดพักหรือขึ้นต้นใหม่แต่อย่างใด หมอแคนก็จะเป่าให้เสียงและคลอเสียงไปเรื่อย ๆ ไม่มีการหยุดพักหรือขึ้นต้นใหม่เช่นกัน เนื้อหาในบทขับลำส่ วนใหญ่ก็จะเป็นเนื้อหาและเรื่องราวที่เกี่ยวกับงานที่ไปลำ ในบางครั้งอาจมีการลำเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหมอลำชายและหมอลำหญิง หรืออาจมีการลำเรื่องอื่น ทั่วไปที่เป็นที่สนใจแก่ผู้ฟัง ทั้งนี้ก็เป็นการเพิ่มสีสันและความสนุกสนานครื้นเครงในงานนั้น ๆ

ส่วนทำนองแคนที่ใ ช้เป่าคลอหมอลำนั้น จะมีความสั้นยาวไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับหมอลำเป็นหลัก เมื่อหมอลำลำในแต่ละวรรค หมอแคนก็จะต้องเป่าคลอเสียงไป เมื่อหมอลำลำจบวรรค เสียงแคนก็จะต้องหยุดตามไปด้วย หรือหากบางครั้งถ้าหมอลำคิดบทลำไม่ทัน หมอแคนก็จะต้องช่วยโดยการเป่านำร่องไปก่อนไม่มีการ หยุดชะงักหรือการล่ม จะต้องเป่าให้ทำนองไป เรื่อยๆ จนหมอลำขึ้นบทลำวรรคใหม่ หมอแคนก็จะเปล่าคลอเสียงตามหมอลำเหมือนเดิม

บทขับลำพวนนั้น เนื้อหากลอนลำ บางครั้งก็อาจจะลำเรื่องตามลักษณะของงาน เช่น งานแต่งงาน หมอลำก็จะลำเกี่ยวกับการใช้ชีวิตหลังการแต่งงานเพื่อเ ป็นการสอนให้คู่สามีภรรยา ได้เข้าใจถึงการใช้ชีวิตร่วมกัน งานบวช หมอลำก็จะสอนเกี่ยวกับการบวชตอบแทนพระคุณพ่อแม่ และการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา การประพฤติปฏิบัติตนหลังจากการอุปสมบท งานศพ หมอลำก็จะลำเกี่ยวกับเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย และการปฏิบัติตนของคนที่ ต้องมีชีวิตอยู่ต่อไป เป็นต้น ทั้งนี้กลอนลำไม่ได้มีการกำหนดไว้แน่นอนตายตัว และมิได้บังคับว่าหมอลำจะต้องลำตามลักษณะของงานเท่านั้น เนื่องจากจุดประสงค์หลักของการลำพวนของชาวพวน ในตำบลบ้านทราย หวังเพียงเพื่อทำให้งานแต่ละงานที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น มีความครึกครื้น เพื่อไม่ให้งานเงียบเหงา สร้างความสนุกสนานรื่นเริงให้กับคนที่มาร่วมงาน หมอลำจึงมีการลำที่หลากหลาย อาทิ เช่น การลำถามข่าวคราว การลำสั่งสอนลูกหลาน การลำเกี้ยวพาราสี การลำนิทานพื้นบ้าน และการลำตามลักษณะของงาน ซึ่งจะกล่าวต่อไปในเรื่อง ความสัมพันธ์ของลำพวน ที่มีต่ อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

3. บทลา การอำลาเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในแสดงทุกอย่าง ลำพวนก็เช่นเดียวกันเมื่อมีการเริ่มต้นก็ต้องมีการลงท้าย ลำพวนนั้นจะเริ่มลำตั้งแต่บทขึ้นอ้อเพื่อความเป็นสิริมงคลแล้วจึงจะลำในบทขับลำ เมื่อหมอลำพวน ลำเรื่องราวจนสมบูรณ์หรือสมควรแก่เ วลาแล้ว หมอลำก็จะลำในบทอำลาต่อเนื่องจากกลอนลำในบทขับลำ มิได้มีการหยุดแล้วขึ้นบทลาใหม่ ท่วงทำนองในการลำของหมอลำและท่วงทำนองการเป่าแคน ก็เหมือนกับบทขับลำทุกอย่าง เพียงแต่เนื้อหาจะบอกถึงการอำลาเท่านั้น

ตัวอย่างบทลา

โยติกาบั้น เซาลำไว้เสียก่อน, เทื่อใหม่หน้ามันจึ่กว้างกว่าหลัง...สังกาเอย ยุติกาลงไว้ก่อนเหน่อ.....(จบ)

1.4 การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน

หมอลำพวนหญิงนิยมนุ่งผ้าซิ่นใส่เสื้อแขนสั้น หรือนุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อคอกะแหว่งมีสไบพา หรือใส่เสื้อ สไบพัน นุ่งโจงกระเบน

หมอลำพวนชาย นิยมแต่งกายโดยใส่เสื้อซาฟารีหรือเสื้อแขนยาวตามสะดวกและนุ่งกางเกงขายาว แต่ในสมัยก่อนจะใส่แขนสั้นนุ่งกางเกงขายาวมีผ้าสไบเฉียง

หมอแคนจะแต่งตัวเหมือนหมอลำฝ่ายชาย

ภาพประกอบ 19 การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน

1.5 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

การแสดงลำพวน ใช้เครื่องดนตรีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือ แคน แคน เป็นเครื่องดนตรีเพียงอย่างเดียวที่ใช้ประกอบการขับลำพวน แคนที่ใช้บรรเลงประกอบลำพวน นิยมใช้แคนแปด ซึ่งเป็นแคนขนาดกลาง เหมาะสำหรับใช้เป่า เดี่ยว ซึ่งแคนแปดนั้นมีลูกข้างละ 8 ลูก รวม 16 ลูก ใช้เป่าเป็นลายแคนต่างๆ ลักษณะเด่นของ สำเนียงในการเป่า แคนของชาวพวนที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ท่วงทำนองการเป่าจะมีความไพเราะอ่อนหวาน เชื่องช้า ค่อยเป็นค่อยไป บ่งบอกถึงนิสัยใจคอและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายขอ งชาวพวน ทำนองการลำหมอลำพวนมีท่วงทำนองครั่ำครวญออดอ้อน นุ่มนวลและอ่อนหวานฟังเสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน

ภาพประกอบ 20 แคน

2. ความสัมพันธ์ของลำพวน ที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

2.1 งานประเพณีฮีตสิบสอง (ประเพณี 12 เดือน)

ประเพณี 12 เดือนของชาวพวน เป็นประเพณีทำบุญสิบสองเดือนของชาวไทยพวนที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน แต่อย่างไรก็ตาม ประเพณีของชาวพวน ก็จะลักษณะคล้าย กับประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน และประเพณี12 เดือนของคนไทย แต่บางเดือนก็จะความแตกต่างบ่งบอกถึง ลักษณะเด่นของชาวพวน ในสมัยก่อนลำพวนจะมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่นของชาวพวนเป็นอย่างมาก ไม่ว่าเดือนไหนจะมีการจัดง านอะไรก็ตามก็ต้องมีลำพวนไปสร้างสีสันในงาน โดยการขับลำพวนเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะงานบ้าน เนื้อหาทั่วไป เช่น เกี้ยวพาราสี ถามข่าวคราว เล่านิทาน เป็นต้น แต่ปัจจุบันลำพวนได้เสื่อมความนิยมลงไปมาก จนคนรุ่นหลังแทบไม่รู้จักการลำพวนเลย เหตุเพราะชาวบ้านไม่เห็นความสำ คัญและส่วนหนึ่งเป็นอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความเจริญทางเทคโนโลยี ของเครื่องดนตรีและเสียงเพลงสมัยใหม่ ซึ่งในประเพณี 12 เดือนของชาวพวนจะมีประเพณีการทำบุญต่างๆ ในแต่ละเดือน ดังนี้

เดือนที่ 1 – 2 ซึ่งชาวพวนเรียกว่า เดือนอ้าย กับ เดือนยี่ มีประเพณีทำบุญเรียกว่า “ทำบุญเข้ากรรม” เมื่อถึงเดือนอ้ายหรือที่ชาวไทยพวนเรียกว่าเดือนเจียง พระสงฆ์จะอยู่บริวาสกรรมเพื่อออกจากอาบัติสังฆทิเสส เพื่อสร้างความมั่นใจในการถือครองสมณเพศ ฉะนั้นชาวบ้านจึงมาร่วมกันทำบุญที่วัด เนื่องจากพระสงฆ์อาจไม่มีเวลาในการออกบิณฑบาต นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้มีโอกาสพบปะพูดคุย ซักถามทุกข์สุขกันอีกด้วย

สำหรับเดือนที่ 1- 2 นี้ จะไม่ได้มีงานอะไรที่ชาวบ้านต้องมารวมกลุ่มกันหรือมีการละเล่นอะไร จึงไม่ได้มีการแสดงลำพวน ในช่วงสองเดือนนี้

เดือนที่ 3 ประเพณีกำฟ้าเป็นประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงการยึดถือบูชา เคารพฟ้าและแถนผู้รักษาฟ้า เชื่อกันว่าเมื่อได้ปฏิบัติพิธีกรรมตามแบบแผนที่ได้กระทำสืบเนื่องกันมาแล้วจะทำให้แถนพึงพอใจ ดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านจะมีความร่มเย็นเป็นสุข

ประเพณีกำฟ้า จะกำหนดขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ก่อนวันกำฟ้า 1 วันคือขึ้น 2 ค่ำเดือน 3 เรียกว่าเป็นวัน “กำต๊อน” ตอนเย็นชาวบ้านจะเผาข้าวหลาม พอเช้ามืดวันกำฟ้าก็จะตื่นขึ้นทำข้าวจี่ (ปั้นข้าวเหนียวชุบไข่ปิ้ง) และเตรียมสำรับคับค้อนไปทำบุญ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์พร้อมกับข้าวหลามและข้าวจี่ที่เตรียมไว้ ขาดไม่ได้ในวันกำฟ้านี้ชาวบ้านจะหยุดทำงานทุกชนิด การตักน้ำ ตำข้าว ผ่าฟืน ก็จะทำเผื่อไว้ล่วงหน้า หยุดใช้พาหนะ แรงงานสัตว์ วัว ควาย ไม่พูดคำหยาบ ยึดถือกันขนาดที่ว่า “ กบบ่มีปะน่ะบ่มีฮูคี้” (กบไม่ร้องนาคไม่ถ่าย) ซึ่งเป็นคำเปรียบเทียบให้สำรวมวัตรปฏิบัติไม่ให้ละเมิดต่อฟ้านั่นเอง

ในวันกำฟ้านี้ชาวบ้านจะพากันฟังเสียงฟ้าร้องว่า ฟ้าร้องมาจากทิศใดเพื่อเป็นเครื่องทำนายลมฟ้าอากาศ ในปีทำนาต่อไป เสียงฟ้าถ้าร้องมาจากทางทิศใดก็จะมีคำทำนาย ดังนี้

เสียงฟ้าร้องทางทิศเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทำนายว่า ฝนจะดี ทำนาได้ข้าวดี

เสียงฟ้าร้องทางทิศใต้ ทำนายว่า จะแล้ง นาจะเสียหาย

เสียงฟ้าร้องทางทิศตะวันออก ทำนายว่า ฝนปานกลาง นาดอนไม่ดี

เสียงฟ้าร้องทางทิศตะวันตก ทำนายว่า จะแห้งแล้ง ข้าวยากหมากแพง

กำฟ้าเป็นเรื่องการยึดถือในข้อปฏิบัติในเรื่องของการเคารพ แถน และฟ้าผู้มีพระคุณ การกระทำใดที่เป็นการละเมิด หรือแสดงอาการไม่บังควร หรือไม่คารวะต่อฟ้าแล้วจะยังให้เกิดโทษภัยพิบัติได้ การถือกรรมดังกล่าวนี้จะเริ่มตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนพระอาทิตย์ตกดิน

ในช่วง กลางคืนตั้งแต่หัวค่ำไปของวันกำต๊อนและวันกำฟ้า ชาวบ้านโดยเฉพาะหนุ่มสาว(ส่วนเด็ก ๆ มักจะเป็นตัวประกอบ)จะออกไปละเล่นสนุกสนาน ตามลานวัดหรือลานบ้านแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยก่อกองไฟด้วยไม้หลัว (ไม้ไผ่ตากแห้ง) เพื่อให้แสงสว่างโดยที่หนุ่ม ๆ สาว ๆ จะไปหามาจากกอไผ่เตรียมไว้เป็นการล่วงหน้าแล้ว ต่อมามีตะเกียงเจ้าพายุ ก็จะจุดตะเกียงเจ้าพายุ และถัดมาอีกทางวัดต่าง ๆ จะเริ่มมีเครื่องขยายเสียงจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้าชนิดปั่นก็จะพากันเรี่ยไรค่าน้ำมันให้ทางวัดปั่นไฟฟ้าให้แสงสว่างแทน

การละเล่นของหนุ่มสาวก็จะมีตั้งแต่เตะหม่าเบี้ย ลูกช่วง มอญซ่อนผ้า ข้ามซ่าว ซ้อนจาน การทรงเจ้าเข้าผี เช่น ลิงลม นางดัง นางสาก นางกวัก เป็นต้นส่วนใหญ่หนุ่ม ๆ ที่มาเล่นกับสาว ๆ นั้นมักจะเป็นหนุ่มต่างบ้าน ทำให้หนุ่มสาวมีโอกาสได้รู้จักกัน ซึ่งอาจจะผูกสมัครรักใคร่กัน เป็นคู่รักกันและแต่งงานกันในที่สุด กา รละเล่นของหนุ่มสาวนี้ นอกจากจะมีการละเล่นในคืนวันกำต๊อน และกำฟ้า แล้วยังจะมีเล่นกันอีกในวันโกน และวันพระไปจนสิ้นเดือน 3 จึงเป็นการสิ้นสุดเทศกาล

งานกำฟ้านี้ คนเฒ่าคนแก่ก็จะมีการขับลำพวน เพื่อเพิ่มสีสันให้กับงาน เนื้อหาก็อาจจะเป็นการถามสารทุกข์สุกดิ บ เกี้ยวพาราสี ลำเรื่องนิทาน หรือแม้กระทั่งลำในเรื่องเนื้อหาของงานกำฟ้า เพื่อเป็นการเน้นย้ำให้ชาวพวนไม่ว่าจะเป็นหนุ่มสาว หรือ คนในท้องถิ่นทุกคนร่วมกันรักษาจารีตประเพณีไว้อย่างเหนียวแน่นไม่เสื่อมคลาย

ภาพประกอบ 21 การแสดงลำพวน และการละเล่นนางกวักในงานกำฟ้าประจำปี 2554

เดือนที่ 4 เป็นเดือนที่ ชาวไทยพวนนิยมจัดงานมงคล เช่น งานบวช งานแต่งงาน หรืองานขึ้นบ้านใหม่เป็นต้น เพราะเป็นเดือนคู่ที่ดีที่จะทำพิธีมงคลต่างๆ เป็นเดือนที่ปลอดโปร่ง ฝนฟ้าไม่ตก ทำอะไรสะดวก ส่วนความสัมพันธ์ของลำพวนที่มี ต่องานพิธีต่าง ๆ ที่เป็นมงคลนี้ย่อมเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เจ้าภาพจะต้องเชิญหมอลำและหมอแคน มาร่วมลำพวนเพื่อเป็นศิริมงคลในงาน บางครั้งก็จะลำเนื้อหาที่เกี่ยวกับงาน บางครั้งก็จะลำเรื่องอื่นๆ ไม่ได้กำหนดตายตัว เพราะจุดประสงค์หลักคือ ทำให้งานมีสีสัน สนุกสนาน ไม่ เงียบเหงา แต่ปัจจุบันการ ลำพวนในงานบวช งานแต่งงาน หาดูได้ยากมากหรืออาจไม่มีเลย

เดือนที่ 5 ทำบุญสงกรานต์ วันสงกรานต์ถือเป็นวันที่มีความสำคัญสำหรับคนไทย เพราะถือเป็นวัน ขึ้นปีใหม่และเป็นการเริ่มต้นในการทำสิ่งที่ดี พิธีส่วนใหญ่จะมีการสรงน้ำพระพุทธรูป อาบ น้ำญาติผู้ใหญ่และรดน้ำกันเอง การสรงน้ำนิยมทำภายในช่วงสงกรานต์ ชาวบ้านจะสรงน้ำพระ แล้วจึงรดน้ำผู้สูงอายุที่มีความเคารพรัก

เดือนที่ 6 วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ส่วนใหญ่ประเพณีวิสาขบูชาจะดำเนินการทำบุญเหมือนกับท้องที่อื่น ๆ คือ ตอนเช้าจะมีการทำ บุญบำเพ็ญกุศล หลังจากนั้นจะมีการฟังเทศน์ คนเฒ่าคนแก่จะพากันไปอยู่วัด นุ่งขาวห่มขาว รับศีลรับพร อยู่วัดตั้งแต่เช้าจนถึงตอนเย็น พอตกกลางคืน ก็จะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ

เดือนที่ 7 ทำบุญกลางบ้านหรือบุณโนนลาน ซึ่งประเพณีนี้เริ่มมาตั้งแต่คนสมัยรุ่นเก่า ซึ่งชาวไทยพวนในแถบชนบท จะมีความเชื่อถือและนับถือ ผีสางเรื่องผีสางกันมาก ไม่ว่าจะมีเหตุการณ์อะไร โดยเฉพาะเป็นเรื่องแปลก ๆ ก็จะพากันลงความเห็นว่า มีอำนาจลึกลับของวิญญาณที่มีฤทธิ์มีอำนาจหรืออะไรอีกหลายอย่างแล้วแต่ความเชื่อและการวิเคราะห์ตามเหตุที่เกิดขึ้นและประสงค์ของการทำบุญนี้ เพื่อเป็นการขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดี ไม่เป็นมงคลแก่คนในหมู่บ้าน และเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไ ปแล้ว ตลอดจนผีไม่มีญาติทั้งหล าย ไม่ให้มารบกวนซึ่งกันและกัน

เดือนที่ 8 บุญเข้าพรรษา คือการที่พระภิกษุสงฆ์จำ พรรษาอยู่ในที่แห่งเดียวจวสามเดือน ซึ่งพระสงฆ์ส่วนมากจะมีความตั้งใจในการรักษาไตรสิกขา

เดือนที่ 9 บุญสารทพวน ชาวไทยพวนกำหนดเอาวันแรม 15 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปีเป็นวันสารทพวน ก่อนวันงานก็จะมี การเตรียมทำขนมสารท (กระยาสารท) พอเช้ามืดก่ อนตะวันขึ้นก็จะนำห่อข้า ว ซึ่งประกอบไปด้วยข้าว , ขนมจีน, กระยาสารท ผัก ผลไม้ต่าง ๆ ไปวางตามที่ต่าง ๆ ในวัด เช่น ตามเจดีย์ , ข้างโบสถ์ , ต้นโพธิ์ และจะมีผู้นำพิธีจุดธูปบอกกล่าวให้ผีทั้งหลายมารับเอา พอรุ่งเช้าก็จะนำ อาหารไปถวายพระสงฆ์ หลังจากกลับจากวัด ตอนเดินทางกลับบ้านก็จะพากั นเก็บห่อข้าวที่เหลือจากผี ไปทิ้งที่ไร่ที่นา เป็นการบูชาเจ้าที่ เจ้านา ต่อไป เมื่อถึงบ้านแล้วก็จะนำห่อข้าวที่ทำไว้อีกหนึ่งห่อไปส่งผียาผีเตียง โดยนำห่อข้าวนั้นผูกใส่กิ่งไม้ ถือมีดไปด้ามหนึ่งแล้วก็ออกไปบอกกล่าวผีทั้งหลายให้กลับไปพร้อมกับห่อข้าวที่เต รียมไปให้ พอถึงทางน้ำไหล หรือตามทางผีเดินก็โยนห่อข้าวพร้อมกับคานกิ่งไม้นั้นลงไปให้ผีได้หาบ ได้คอนกลับไปกินกลางทาง โดยผู้ที่ไปส่งจะหันหลังกลับเดินกลับบ้านทันที โดยไม่หันหลังไปดูหรือแวะที่อื่น เมื่อถึงบ้านก็จะใช้ปูนกินกับหมากป้ายกากบาทไว้ที่หัวบันได หรือประตูบ้านให้รู้ว่าบ้านคนไม่ใช่ทางผีล่อง ปล่องผีเดิน

แต่ในปัจจุบัน ความเชื่อและประเพณีดังกล่าวได้ลดลงเป็นอันมาก ชาวพวนส่วนใหญ่ไม่ได้ประพฤติ อย่างที่กล่าวมาแล้ว จะมีก็แต่เพียงนำอาหารไปถวายพระทำบุญที่วัดในตอนเช้าและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่ วงลับไปแล้ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิของพระพุทธศาสนา หรืออาจเป็นผลจากการแปรผันทางด้านสังคม รวมถึงวิทยาการต่างๆ ที่มีส่วนทำให้ความเชื่อดังกล่าวลดน้อยลง

เดือนที่ 10 เป็นเดือนที่ไม่มีประเพณีอะไรเป็นพิเศษ ถือเป็นเดือนพักผ่อน หลักจากที่ต้องเหน็ดเหนื่อยกับการทำนา และประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่ผ่านมา

เดือนที่ 11 บุญออกพรรษา เมื่อถึงวันออกพรรษา สิ่งที่ปฏิบัติกันมา จะมีการทำบุญตักบาตรเทโว โดยชาวบ้านจะพากันห่อข้าวต้ม พร้อมกับกล้วยไข่ อาหารแห้ง ข้าวสารใส่ถุงไปใส่บาตร ซึ่งทางวัดจะกำหนดวันตักบาตรเทโวขึ้น แล้วแต่ ความเหมาะสมของแต่ละวัด โดยจะกำหนดไม่ให้ตรงกัน เมื่อพิธีตักบาตรเทโวเสร็จแล้ว ในเดือนนี้จะมีการบำเพ็ ญกุศลในวันธรรมสวนะเป็นปกติ หลังจากนั้นก็จะมีเจ้าภาพมาทอดกฐิน มีเทศมหาชาติ ซึ่งการเทศน์มหาชาติบางวัดทำกันในเดือนสิบสองก็มีมาก

เดือนที่ 12 บุญพระเวส, ประเพณีเส่อกระจาด (ใส่กระจาด) การทำบุญพระเวสหรือบุญมหาชาตินี้ จะจัดขึ้นในเดือน 12 ของทุกปี โดยมากทางวัดจะกำหนดวันหลังจากทอดกฐินแล้ว การทำบุญมหาชาตินี้ ทางวัดจะจัดเป็นประเพณีทุกปี การฟังเทศน์มหาชาติในบุญพระเวส มีความเชื่อกันว่า ถ้าหากผู้ใดมีโอกาส สามารถฟั งเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ ตั้งแต่กัณฑ์แรกจนจบถึงกัณฑ์สุดท้าย จะได้รับอานิสงส์มาก ไม่ตกนรกและจะไม่เกิดเป็นสัตว์อันใดทั้งสิ้น

ประเพณีใส่กระจาด เป็นประเพณีที่ชาวไทยพวนทำพร้อมกับบุญพระเวส วันใส่กระจาดชาวบ้านจะนำของ เช่น กล้วย อ้อย ส้ม ฐูป เทียน ห รือของอื่น ๆ ก็ได้ มาใส่กระจาดตามบ้านของคนที่ตนเองรู้จัก เจ้าของบ้านก็จะนำอาหารที่เตรียมไว้มารับรองแขก เมื่อแขกกินเสร็จแล้วจะบอกลากลับ เจ้าของบ้านจะเอาข้าวต้มมัดฝากไปให้คนละมัดเรียกว่า คืนกระจาด ในวันนี้จะใส่กระจาดจนกว่าบ้านไหนแขกจะหมด และทุกบ้านจะต้ องปฏิบัติอย่างเดียวกัน แขกที่ไปใส่กระจาดจะต้องกินอาหารของเจ้าของบ้านทุกครั้งบ้านละเล็กละน้อย ในวันรุ่งขึ้นเป็นวันเทศน์จะนำของที่แขกมาใส่กระจาดทำเป็นกัณฑ์เทศน์ไปถวายพระที่วัดโดยถือว่าการทำบุญมหาชาตินี้ เป็นการทำบุญครั้งยิ่งใหญ่ประจำปี

ลำพวนในตำบลบ้านท ราย นอกจากจะมีความผูกพันกับจารีตประเพณีวัฒนธรรมของชาวพวนอย่างเหนียวแน่นแล้ว ประเพณีงานบุญในแต่ละเดือนล้วนมีความสนุกสนานรื่นเริง มีการพบปะพูดคุยกันของชาวบ้านหลังจากทำบุญที่วัดเสร็จเรียบร้อย ส่วนมากในช่วงเย็นจะจัดให้มีการแสดงลำพวนบริเวณลานวัด หรือศาลาการเ ปรียญ เนื้อหาของกลอนลำที่แสดงจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีหรืองานบุญ อาจเป็นการเล่าประวัติ ตำนานของประเพณีหรืองานบุญ ร้องลำให้กับลูกหลานได้มีความรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของประเพณี ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวน แต่โดยส่วนมากปัจจุบันก็ หายากที่หมอลำคนใดจะลำเป็นเรื่องเป็นราวของประวัติประเพณีต่างๆ ได้ ดังนั้นการลำพวนที่เกิดขึ้นในแต่ละงานหรือแต่ละครั้งในตำบลบ้านทรายส่วนใหญ่ก็จะเป็นการลำเรื่องต่างๆ โดยมิได้กำหนดกฎเกณฑ์แต่อย่างใด เช่น ลำเป็นคำสอน ลำเกี้ยวพาราสี ลำเรื่องนิทาน ลำถามข่าวคราวสารทุกข์สุขดิบ ทั้งนี้ก็มีจุดประสงค์หลักเพื่อมิให้งานแต่ละงานเกิดความเงียบเหงา และเป็นการอนุรักษ์การลำพวนทางอ้อม เพราะอย่างน้อยถึงแม้ว่าเยาวชนรุ่นหลังในตำบลบ้านทรายจะไม่ได้มีผู้สืบทอดการลำพวนอย่างจริงจัง แต่คนเฒ่าคนแก่ก็หวังเพียงว่าอย่างน้ อย ก็ให้พวกเขาได้มีโอกาสได้ยิน ได้สัมผัส ได้รับฟังบ้างก็ยังดี นับว่าเป็นที่น่าเศร้าใจยิ่งนัก

ตัวอย่างกลอนลำพวน ที่หมอลำพวนนิยมในงานประเพณีต่าง ๆ แบ่งเป็น 4 ประเภทใหญ่คือ

1. กลอนลำที่เป็นคำสอน คนสมัยก่อนมีภูมิปัญญาในการสอนลูกหลานโดยการไม่พูดหรือว่ากันตรง ๆ แต่จะมีการเปรียบเทียบยกสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันมาแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ควรหรือไม่ควรทำ โดยลูกหลานจะซึมซับคำสอนไปโดยไม่รู้ตัว เช่น "ได้ขี่ช้างกั้งฮ่มเป็นพระยา อย่าซุลืมควายทุย เคยขี่ลุยคอนกล้า " ความหมายในภาษาไทยคือ "หากวันใดได้ขี่ช้างก่างร่มเ ป็นเจ้าพระยา ก็อย่าลืมควายทุยที่เคยขี่บนท้องนา " ซึ่งสอนให้รู้ว่า ได้ดีแล้วอย่าหลงลืมชาติกำเนิดตัวเอง

ตัวอย่างบทคำสอน

- โอ..น้อไทยพวนเอย..เจ้าได้กินลาบเส่อถ้วย แล้วอย่าลืมแจ่วกับผัก ได้กินพาเงินพาคำอย่าซุลืมพาไม้,
- ได้ขี่รถเก๋งแล้ว เห้อเหลียวเบิ่งหนทาง บัดเทื่อมันหงายหลังเกือะขี้ดินมอมหน้า ,หรือเจ้าได้ขี่ช้าง กั้งฮ่มเป็นพระยา อย่าซุลืมควายทุย เคยขี่ลุยคอนกล้า,
- ซ้างหางดี ยามสงครามได้ขี่ ดีเข้าเขตห้อง นครกว้างอาจอง ควายกะดีไปค้ำ ขนฟืนขนถ่าน ได้แก่เกียน แก่เข้า ทั้งซ้ำแก่ไถ บาดมันเฒ่าแก่แล้ว อย่าเร่งรัดงานหลาย อย่าได้เอาเทียมไถเส่อเกียนถมใช้,
- เห้อเจ้าอดสาเลี้ยง เอ็นดูสังเวช เห้อเจ้าสมเพชเลี้ยง เอาขี้ไว้เส่อนา ยามเท่อมันตายแล้ว แค่เอาหนังยังมีค่า ส่วนมนุษย์เฮานี่นา ตายบ่มีซื่อเสียงฝากไว้ จี่อายซ้าง แฮด กะทิง ...แท้ละเน้อฯ

2. กลอนที่เป็นการเกี้ยวพาราสี - ถามข่าวคราว บทเกี้ยวพาราสีจะมีลักษณะเป็นการถามข่าวคราวซึ่งกันและกัน กล่าวชื่นชมถึงอีกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นรูปร่างหน้าตา คุณงามความดี รวมไปถึงการตัดพ้อต่อว่าในลักษณะให้อีกฝ่ายต้องมาปรับความเข้าใจ ซึ่งโดยปกติหมอลำชายจะเป็นผู้เริ่มลำก่อนตั้งแต่บทไหว้ครู บทขับลำพวน จนถึงบทลา แล้วหมอลำหญิงก็จะลำตอบกลับมาแก้กลอนกันอย่างสนุกสนาน

กลอนลำ หมอลำพวน (ชาย)

แม่นว่าโอ้น้อ...หงษ์ทองเอย เวิ่นไกลงใก้...

มาบัดนี้ข้าจักตาตองแต้มกลอนลำเว้าต่อ ก่อนเหน่อ เว้าต่อฝูงพี่น้องชาวบ้านแม่นสู่คน นั่นแหล่เหน่อ ข้าจักยอมือไหว้คูบาผู้สอนสั่งก่อนเหน่อ ข้าจักยอยกนิ้วมือไหว้พุทธคุณ คุณพระพุทธขอให้มาซ่อยนำ.....คุณพระธรรมขอให้มาซ่อยยู้ลำนำซี้ซ่อง ขอให้แนะป่องให้คำเว้าอย่าได้ลืม นั่นแหล่เหน่อ. นางคำหยาด เจ้าผู้ถือแค่มเฮือ นางคำเผือเจ้าผู้ถือแค่มม้า ผู้ข้าอ้าปากขึ้นจ่งไหลหลั่งลงมา นั่นแหล่เหน่อ....

เที่อนี้มาเห็นหน้าสาวหมอลำ จี่ถามข่าวก่อนเหน่อ. อ้ายจี่ถามข่าวน้องสาวหล้าผู้นั่งลำอ้ายอยากถามข่าวน้ำ ถามข่าวทางปลา น้อยเอย ถามข่าวนา ถามข่าวทางข้าว ถามข่าวเจ้ามีสองหรือว่าบ่ น้องฮักเอย.... อ้ายอยากถามข่าวไฮ่ข้าวไฮ่ฮวงหนาบ่น้อ ถามข่าวนา ข้าวนาฮวงก้อน, โตลูกซ้อน โตแม่ซวยลวยบ่น้อ... คนหากสวยคือน้อง บ่มีสองอ้ายบ่เซื่อ ดอกเน้อ สาวผู้งามบ่มีผู้ซ้อนนอนกลิ้งกล่อมสองน้องเอย

อันผู้ดี คือเจ้า เจ้างามทุกอย่าง, เหลียวเบ่งหน้าคือหน้าพระนาง เหลียวเบิ่งคางคือคางพระเจ้า เหลี่ยวเบ่งเจ้าคือจี่เฒ่าแม่นบ่เป็น น้องฮักเอย....พอว่าอ้ายเห็นแล้ว, จิตใจหลงหล่าพอว่ามาพบพ้อเห็นเจ้าก็ชื่นใจ น้องฮักเอย... ไปทางเหนือหรือทางใต้บ่มีใผปูนเปียบ เทียบบ่ได้งามล้นรื่นคน... เหลียวเบ่งบ่อนใดก็งามพร้อม หมอคิงคือแป้งป่น อ้ายจี่ทนบ่ได้ ใจอ้ายจี่ขาดตามน้องฮักเอย ลำเที่ยวไปหลายบ้าน บ่มีพานพ้อพบน้องเอย. ไปเหนือและใต้บ่มีได้พบเห็น น้อยเอยหรือว่าเป็นแต่เวรหลังสร้าง ปางหลังนำส่ง... หรือว่าบุญเก่ากี้ นำใช้แต่ชาติหลัง น้องเอย... เบ่งเป็นหยังพี่น้อง ฝูงหมู่ไทเฮา พี่น้องเอย... จั่งแม่นงามเอาหลายเปี่ยบปูนบ่มีได้, ไผได้มาเห็นแล้วบ่มีลืมได้ง่าย ๆ น้องเอย ... ไผได้มาพบพ้อเห็นแล้ว บ่อยากหนี น้องเอย... เหลียวเบ่งสีสันเนื้อคือ ทองทั้งแท่ง, จักแม่นงามกะด้อ บุญเพิ่นตั้งแต่งมา นั่นแหล่เหน่อ...

โยติกาบั้น เซาลำไว้เสียก่อน. เที่อใหม่หน้ามันจี่ก้างกว่าหลัง... สังกาเอย ยุติกาลงไว้ก่อนเหน่อ....(จบ)

กลอนลำ หมอลำพวน (หญิง)

แม่นว่าโอ้น้อ....เหลืองทังกอ ได้แต่ล่ำ ก้อนดอกคำลำ อ้านฮักเอ่ย....

บัดนี้ข้าจี่ยอมือไหว้ประนมกรก้มกราบ นบนอบนิ้วมือไหว้พุทธคุณ... คุณพระพุทธขอให้มาซ่อยนำ, คุณพระธรรมขอให้มาซ่อยเว้า คุณพระพุทธเจ้าปกเกษเกษา, คุณบิดามาดา ให้เลื่อนงำตนข้อย, บัดนี้ น้องจี่มาจาเว้า นำลำให้มันคล่อง คำใดบ่ถืกต้องกูนาข้องโผดผาย นั่นแหล่เหน่อ...

มาเทื่อนี้ อ้ายหากมาถามข่าวน้องสาวหมอลำทุก ๆ อย่าง, อ้ายหากมาถามข่าวน้องหล้าต่อสู่แนว อ้ายหากถามข่าวน้ำ ถามข่าวทางปลา ถามข่าวนา ถามข่าวทางข้าว, ถามข่าวเจ้ามีผัวหรือว่าบ่ หรือว่ามีแต่ชู้ ผัวซ้อนเจ้าบ่มี อ้ายฮักเอย....น้องนี้ปอดล้อยซ้อยเสมออ้อยกางกอ, กาบบ่ห่อ หน่อน้อยก่บ่ซ่อน...นั่นแหล่เหน่อ... ซู้บ่มีซ้อนนอนเดียวแล้งเป่า ข้อยบ่มีคู่ซ้อนนอนแล้งอยู่ผู้เดียว อ้ายฮักเอย.... คันอ้ายถามข่าวไฮ่ ข่าวไฮ่ฮวงหนา, ถามข่าวนา ข้าวนาฮวงก้อน โตแม่ซ้อน โตลูกซวยลวย อ้ายเอย... คนบ่สวยคือข้อยอย่าซุมาเว้าล่าย อ้ายเอย... อย่ามายอเปลือกหัน อย่ามาหยันเปลือกแต้ บ่มีแพ้ดอกกโดน อ้ายฮักเอย... คนผู้พอปานน้อง ฮูบฮ่างอ้ายเสมอดั่งกาดำ, บ่แม่นแนวยางขาวเจ้าจี่เอาไปซ้อน อ้ายเอย.... เจ้าว่ามาเห็นน้อง จิตใจหลงหล่า, อ้ายว่ามาพบแล้วเห็นหน้าก็ชื่นใจ... อ้ายฮักเอย. เจ้าอย่าติไถลล่ม บ่มีตมพาลาดมื่น เจ้าหากเห็นผู้อื่นมาเว้าใช้ชื่นใจแท้ อ้ายเอย... เจ้าพัดว่าน่าน้อ เหลียวเห็นหน้า คือหน้าพระบาง, เหลียวเห็นคาง คือ คางพระเจ้า, เหลียวเบิ่งเจ้า คือ จี่เฒ่าแม่นบ่เป็น, คันว่าเจ้าเอ็นดูข้อย เสมอคำเจ้าว่า คันแม่นจริงอย่างเว้าสิบส่วนบุญสวน ย้านแต่สายคออวนจี่ลงลายม้วน, อวนนี้มาเห็นเจ้าทองคำลงหล่อ, น้องนี้มาพบพ้อเห็นแล้วบ่อยากหนี... คันบ่ได้อ้าย ชาตินี้ตายจี่บ่เน่า บ่ได้อ้ายชาตินี้จี่ไปผูกคอตาย จี่เอาหวายซาววาผูกคอจมน้ำ... ตามหนึ่งหัวใจน้องสาวหมดลำได้พบ... พอได้เห็นฮูบเจ้า ชายหล้านั่งผู้ลำ พออยากตามไปก้ำเฮือนซานบ้านซ่อง พุ้นเด้คันบ่ย้านเมียเจ้าน้องจี่ไปแท้แน่นอน... อ้ายฮักเอย....

เอาแต่พอปานนี้ลงกลอนไว้เสียก่อน...ยุติบั้นลงนี้พักแฮง...คำแพงเอย ยุติกาลงไว้...แด่เหน่อ.....(จบ)

3. กลอนลำที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน คนสมัยก่อนมักจะใช้การเล่านิทานพื้นบ้านเพื่อเป็นการให้คำสอนแก่ลูกหลานทางอ้อมอีกวิธีหนึ่งเพราะนิทานแต่ละเรื่องจะให้แง่คิดเสมอ อีกทั้งนิทานพื้นบ้านยังใช้เล่าประกอบการละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ และในงานบุญประเพณีอีกด้วย เช่น การละเล่นมอญซ่อนผ้า ขณะที่เดินรอบวงเพื่อที่จะวางผ้าข้ างหลังใคร ผู้ที่เป็นคนเดินก็จะเล่านิทานไปด้วยให้คนฟังเพลินจนไม่ทันสังเกต แล้วจึงวางผ้าลงแล้ววิ่งหนี นิทานพื้นบ้านที่เป็นที่นิยม เช่น ขุนลู – นางอั้ว ท้าวนกกระจอก การะเกด ปลาบู่ทอง เป็นต้น

ตัวอย่างกลอนลำในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ขุนลู-นางอั้ว

โอ..น้อ สังกานิลต้องแต่กลิ่นซวนลมเอย หมอลำจิจาแผนเพิ่นในเรื่องขุนลู บุญสูเอยเจ้าค่อยฟังเน้อเจ้า เมื่อบ่อขัมปันนังอยู่ในท้องมือบ่อฮ้องมันขังอยู่ในทรวง คือดังพูหลวงกลิ้งมันเต็งตนนั้งหนีบ พอปานปากหนีบเนื้อต้มใส่จี่เน่านูม แสนจิลงพรมน้ำคือดังไม้ฮ้อนเดือน ความทุกข์มาบ่ได้เฮือดเนื้อแหนงสู้สวนว่าตาย เพิ่นว่ามีอยู่เมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองเซียงกาย เพิ่นมีนางพญาครอบครองอยู่เมืองนั้น นางพญาเจ้าเพิ่นเป็นแพงสหายเสี่ยวมีอยู่อีกเมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองทอง เพิ่นมีนางพญาครองเมืองนั้น เพิ่นกะเป็นเสียวแก้วนำกันทั้งคู่

อีกมื้อหนึ่งเสี่ยวเมืองทองเดินทางมาเกี่ยวบ้านเสี่ยวเมืองเซียงกายนี้เน้อ มาคุยกันเล่นทำเว้าหยอกกันแล้วทั้งแม่เสี่ยว เซียงกายนี้ละเว้านำเสี่ยวเมืองทอง ว่ามื้อนี้แดดกระฮ้อนมาซะมากหลายเฮาไปลงเล่นทะเลหลวงแม่น้ำใหญ่ ต่างว่าไปอาบน้ำให้ซ่มเย็นสองคนเจ้ากะพากันจัดแต่งตัว เพิ่นกะฟ้าวซ้ำด่วนไป พากันลงลอยเล่นเสียงเฮอาฮ้องหยอกกันแล้ว เอาขาดีดน้ำกะโหฮ้องหยอกกัน

เทวบุตรเจ้าเห็นนางนี้กะบ่มีเครือกันทั้งคู่ เพิ่นจี่โปรดลูกน้อยซูซื่น เลยบันดลให้เป็นผลหมากม่วง เพิ่นจึงได้ไช้นางนาดฮัสนัย เอาผลหมากม่วงมาลอยน้ำ หมากม่วงกะลอยมาเค่อทั้งสองนางเห็นหมากม่วงแล้วกะพากันกิน จนเมิดแล้วกะพากันเลิกราต่างคนต่างกลับสู่บ้านหนแห่งเมืองตน พอโดนนานทั้งมีลูกเสี่ยวเมืองทอง มาฮอดเมืองเซียงกายเพิ่นกะมาคุยกันตกลงกันว่าต่างคนต่างมีลูก ถ้าเกิดมาเป็นหญิงซาย จะได้เป็นผัวก่าวเมียโฮมแล้วต่างคนต่างลากลับบ้านเมืองทองของเพิ่น

มาอีกมื้อหนึ่งแม่เสี่ยวเมืองเซียงกายมาเถี่ยวเมืองทองเพิ่นกะมองเห็นส้มขี้ม้าอยู่เท็งต้นเพิ่นแพ้ทองเพิ่นกอขอกิน แม่เสี่ยวเมืองทองเพิ่นหวงว่ามีส้มอยู่หน่วยเดียว แม่เสี้ยวเมืองเซียงกายก็เอียบเคียดอยู่ในใจ แล้วจึงลาสู่บ้านตน พอโดนนานกุมารทองครบขวบพอดีกะเลยออกลูกมาก่อนเมืองทองได้ลูกชายสวยงามพอปานแต่ง แม้แต่เขียนวาดไว้กะพ่อคือเจ้า แม่มาหานามยามวันเกิดเจ้าชื่อว่า ท้าวขุนลู อันว่าเมืองเซียงกายก็ครบขวบพอดี ออกลูกมาเป็นหญิงชื่อว่าอั้วเกียวสายสมร แม่เอยแม่กะแพงลูกไว้อยู่ดังแก่นตา พอทลายวันอั้วอายุได้ 14 สอนหน้า 15 สอนสาว นมจูมจาวใหญ่มาเต็มเต้า ฝ่ายแม่ขุนลูคิดฮอดบ้านแม่เสี้ยวเซียงกายเลยไช้ ถูตาเดินทางมาเอาของมาฝากกะมาเหินลูกสาวว่างานปานแต่ง จึงได้ไปเล่าสูขุนลูฟัง ขุนลูได้ฟังดังนั้นกะมาเบิ่งด้วยตาตนเองจึงเชื่อว่างามแท้ ๆ จึงมาหานางฮั้วเป็นประจำทั้งสองได้ชอบพอกันฉันชู้สาวอันแม่ฝ่ายเมืองเซียงกายเพิ่นละเดียดตั้งแต่บ่ได้กินส้มขี้ม้าแต่โดนนานมาแล้ว จึงบอกลูกสาวเฮ้อคบกันฉันพี่น้อง ทั้งสองเพิ่นกะบ่ฟัง จึงได้พากันไปตายพร้อมกัน

4. กลอนลำที่เกี่ยวกับงานบุญประเพณีพื้นบ้าน งานบุญประเพณีพื้นบ้านของชาวพวน ส่วนใหญ่ก็จะเกี่ยวเนื่องมาจากวิถีชีวิตและความเชื่อของคนพวน เนื้อหาของกลอนลำก็จะเป็นไปในลักษณะของการกล่าวถึงความเป็นมาของงาน ความสำคัญของงาน สิ่งที่ควรทำในงาน รวมไปถึงการสืบทอด ประเพณีให้คงอยู่ต่อไป แต่ปัจจุบันมักจะลำเรื่องทั่วไปไม่เฉพาะเจาะจง เช่น ลำถามข่าวคราว ลำเกี้ยวพาราสี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นสีสันในงาน ไม่ให้งานเงียบเหงา

ตัวอย่างบทขับลำพวนงานประเพณีกำฟ้า

โอ...น้อ ไหมสะเพาลัง..
หมอลำจิเว้าก้อกล่าวเป็นกลอน เว้าเป็นอนุสรณ์เจ้าคอยฟังเอาไว้แด่เน้อ
หมอลำจิได้ลำเรื่องเข้าตั้งแต่เก่าโบราณเฮบาไว้ก่อนเน้อ...
มันจิมีอยู่นำประเพณีนี่แหละเน้อ...
มีเทศกาลยามกำฟ้า ในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ พี่น้องไทยพวนเอ้ย..
เพิ่นว่ากำฟ้านี้ กบบ่มีปาก นาคบ่มีฮูขี้ จี่ไปนอนลื้อยู่บ่อนใด เพิ่นว่าแล้ว...
แล้วเพิ่นว่าครกบ่มีฮาก สากบ่มีใบ หัวกิ่งเคอบ่มีดอกเพิ่นว่าแล้ว..
เฮาก็ได้จำเจ่อไว้ตามประเพณีไทยพวนนี้พี่น้องเอ่ย..
ยามเมื่อถึงฤดูมาแล้ว พากันเอ็ดบุญเข้าจี่
เดือนสามนี้บุญข้าวจี่บุญข้าวหลาม พี่น้องเฮานี้พากันฮ้างเกียมไว้ทุกอย่าง
พอว่าตื่นมื้อเช้า เฮาก็เอาของไปใส่บาตรทำบุญนะพี่น้องเอ้ย..
มันจั่งจิอยู่ดีมั่น ก็คือมันเขือเก่า จี่ได้กราบต่อเฒ่าจิได้เป็นเจ้าพระเมธไตรเพิ่นว่าแล้ว...
เพิ่นว่าหน้ากำฟ้านี้เพิ่นว่าบ่เฮ้อเอ็ดเวียกเอ็ดงาน ยามฝนตกมาฟ้าฮ้องมาเพิ่นกะยังได้ฮ้องใส่กันแล้ว
เพิ่นละบอกให้เรา กำปอดกำดี เพิ่นว่าแล้ว
คันว่ามื้อ 3 ค่ำ พอเที่ยงคืนมาแล้ว เพิ่นเฮ้อนอนหลับแล้วก็เฮ้อตื่นมาฟังฟ้า
เพิ่นจะเปิดประตูน้ำ ทางใดจึ่งจิฮู้เรื่อง
มันจิเปิดทางทิศตะวันออกหรือทิศตะวันออก หรือว่าจิเปิดทางทิศเหนือ ทางทิศใต้ จิได้ฮู้

2.2 งานแต่งงาน (งานดอง)

การแต่งงานของชาวพวน ฝ่ายชายจะต้องไปสู่ขอฝ่ายหญิง โดยมีบุคคลที่อาวุโส เรียกว่า " พ่อเซ้อ" หรือ " แม่เซ้อ" การไปสู่ขอนี้เรียกว่าการไป " เจอะสาว" เสมือนไปหยั่งท่าทีฝ่ายหญิงก่อนว่าตอบรับหรือปฏิเสธประการใด (แต่ในทางปฏิบัติ จะมีการเกริ่นดูท่าทีหรือมีการพูดคุยระหว่างหนุ่มสาวแล้ว) ต่อจากนั้นจึงจะไปขอเป็นครั้งที่สอง ในครั้งนี้จะต้องมีหมากผาซีกผูกร้อยด้วยเชือกหรือไหม และมีห่อยาเส้นตามจำนวนที่ฝ่ายหญิงต้องการ ห่อยาเส้นต้องมัดด้วยฟางไปมอบให้พ่อเซ้อ แม่เซ้อ พ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงส่ว นฝ่ายหญิงจะมอบของกินและของใช้เช่น พริก ถั่ว งา เกลือ จำนวน 2 เท่าจากที่ได้รับมาเป็นการตอบแทน

เมื่อตกลงกันได้แล้วว่าในวันก่าวสาว ฝ่ายชายจะต้องจัดขันหมากอันประกอบด้วยพานสูงมีหมากเต้าปูน เต้ายา พลู สีเสียด มีดฮ่วมโฮง (มีดเล็กที่ทำเพื่อใช้ในพิธีแต่งงานโดยเฉพาะ) ใช้ผ้าคลุม แล้วให้คนถือนำขบวนไปบ้านเจ้าสาว

สำหรับขั้นตอนพิธีแต่งงานนั้น มีข้อปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับท้องถิ่น ภูมิภาค และฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละฝ่าย ตลอดจนสถานภาพทางสังคมของคู่แต่งงานด้วย แต่โดยหลักใหญ่แล้วชาวพวนยังถือว่า ฝ่ายชายต้องเป็นฝ่ายไปสู่ขอฝ่ายหญิงและกระทำพิธีที่บ้านของฝ่ายหญิง

คู่บ่าวสาวที่เป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน หรือหมู่บ้านใกล้กัน ประเพณีเชิญญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายมาร่วม " พาแลง – พางาย " (ร่วมงานเลี้ยงอาหารเย็น – อาหารเช้า) ที่บ้านเจ้าสาวยังพอกระทำได้ แต่ปัจจุบันชาวพว นมีการติดต่อกับหมู่ชนอื่นที่มิได้เป็นชาวพวนด้วยกันอีกทั้งคู่บ่าวสาวอยู่ต่างภูมิภาค ต่างประเพณีกันธรรมเนียมร่วมพาแลงพางายหลังการแต่งงานจึงถูกลบเลือนไปด้วยข้อจำกัดตามสภาพความจำเป็น

ปัจจุบันพิธีแต่งงานของชาวพวนโบราณ ก็ไม่ได้มีให้เห็นเหมือนเดิมแล้ว พิธีที่ใช้เหมือนกับงานแต่งงานทั่วไปในปัจจุบัน ปกติงานเลี้ยงตอนกลางคืนก็จะมีการเชิญให้หมอลำพวนไปลำในงานเพื่อเพิ่มสีสันและความสนุกสนาน ลำเรื่องแต่งงานเพื่อให้ข้อคิดในการใช้ชีวิตของคู่บ่าวสาว และลำเรื่องอื่นๆ เหมือนงานทั่วไป แต่ด้วยการที่ปัจจุบันงานเลี้ยงกลางคืนจะมีคอนเสริต มีวงสตริงสมัยใหม่หรือบางทีก็จัดที่หอประชุมโรงเรียน หรือโรงยิมสนามกีฬา จึงทำให้การลำพวนจึงเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและไม่เป็นที่รู้จักของคนหนุ่มคนสาว ไม่รู้จะให้คนเฒ่าคนแก่ไปนั่งร้องนั่งลำตรงไหน ช่วงไหน ในปัจจุบันจึงไม่นิยมการลำพวนอีกต่อไป ผู้วิ จัย ได้ไปเก็บข้อมูลด้วยการให้หมอลำและหมอแคนลำเรื่องแต่งงานให้แบบดันสด เสมือนว่าอยู่ในงานแต่งงาน ซึ่งเป็นที่น่าเศร้าใจยิ่งนัก

ตัวอย่างบทขับลำพวนเรื่องแต่งงาน

โอ โอ๊ โอ้ หน้อ
สวยเต็มกีมเพิ่นกะซีมกันเว๊า แท่นน่อ
หมอลำสมบทจี่ได๊เว๊าต่อกล่าวนำกลอนก่อนเน้อ
มือสิบนิ้วพนมกรก้มกราบ
บูชานบนอบนิ้ว ถวายบาทบังคมก่อนแล้ว
มือพนมกรลีนพผ่าไตรนำแก้วก่อนเน้อ
มาบัดนี้จี่จาลำบ้านประเพณีของเก่าเฮาแล้ว
คันว่างานแต่งนี้งานแต่งงานกันแน่น้อ
คันผู้บ่าวผู้สาวเขากะไปคุยกันว่า จี่แต่งงานนำเจ๊าพัดว่าแล้ว
ข้อยว่าจี่ให้พ่อแม่มาเว๊ามาขอเอาเจ๊าไปเป็นคู่เลยน้องเอ้ย
บ่าวสาวเห็นกันซ้ำนำเพิ่นจาเว๊าค่องกัน
เว๊าอ่อนน้อมเสียงม่วนเสียงดีนั่นหนา
ตามประเพณีมาตั้งแต่เดิมมาเข้านั่นแล้ว
คันจี่เอาผัวเอาเมียซ้อมให้มาคุยกันซะก่อน
คันจี่แต่งงานให้พ่อแม่มาเว๊ามาสู่กัน
พ่อแม่เจ๊าบ่าวเจ๊าสาวกะคุยกันไว้ประเพณีมาแต่ก่อน
คุยกันไว้แล้วตกลงกันพี่น้องเอ้ย
มาขอลูกสะใภ้ไปอยู่กับแม่ย่า
คันไปอยู่กับแม่ย่ากุ้นให้เจ๊ากระทำดีตามประเพณีเฮาตั้งแต่เดิมมานั้นแล้ว
หาเงินมาซักห่อ
เอาสินสอดมาแต่งพี่น้องเอ้ย
เอาทองมาแต่งเจ๊าแล้วจั่งค่วยสู่ลมลม
คันว่าสมกันแล้วงามตาสวยสะอาด
คันว่าญาติพี่น้องเพิ่นดีด้วยค่อยสู่คนแท่นน้อ
เอาแต่พอเพียงนี้จี่ลงลำซะละอย่าก่อนเน้อ
มันกะลำบ่อนซ้ำๆกันกะสายคำ แค้นคำเอ้ย ข้อยจี่ลาลำไว้ก่อนแล้ว

2.3 งานบวชบ้านใดก็ตามถ้ามีลูกชายเมื่ออายุยังไม่ครบ 20 ปี จะให้บวชเป็นเณรจะบวชกี่วันก็ได้ เมื่อเณรน้อยสึกออกมา จะได้รับคำนำหน้าเรียกว่า "เชียง" คงจะมาจากคำว่า "เซียน" หมายถึง ผู้รู้ หรือผู้สำเร็จ เด็กที่บวชเป็นสามเณรจะได้ศึกษาพระธรรมวินัย ข้อปฏิบัติ การครองตนในระหว่างเป็นสามเณร ได้ร่ำเรียนเขียนอ่านจากเจ้าหัว (พระภิกษุ) รู้อะไรบ้างพอสมควร มีพฤติกรรมสำรวม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความฉลาดขึ้นกว่าก่อนบวช ดังนั้น เมื่อสึกออกมาผู้เฒ่าผู้แก่จึงยกย่องว่า เป็นผู้สำเร็จ ผ่านการศึกษาเล่าเรียน จึงให้ชื่อนำหน้าว่า "เชียง"

เมื่ออายุครบบวช คือครบ 20 ปีขึ้นไปพ่อแม่ก็จะเตรียมอุ ปสมบทให้เป็นภิกษุการเตรียมอุปสมบท เครื่องบวช หรือเครื่องอัฏฐบริขารก็เหมือนกับการอุปสมบททั่วๆ ไป เมื่อถึงเวลาตามกำหนดอุปสมบท ก็จะโกนผม ให้ผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้องช่วยกันโกนผม เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะช่วยกันอาบน้ำนาคที่จะบวช ทาด้วยแป้งผสมขมิ้น ทา ตามตัวและทาศีรษะจนสีนาคออกสีเหลืองดูสวยงาม จากนั้นก็จะแต่งตัวนาค นุ่งผ้าขาว สวมเสื้อขาว และสไบเฉียงด้วยผ้าสีขาว แสดงถึงความบริสุทธิ์หมดจดจากราคีต่างๆ เตรียมทำพิธีสู่ขวัญนาคต่อไป

การบวชเณรและบวชพระชาวไทยพวนนิยมสู่ขวัญทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อเตือนใจ ให้ข้อคิดข้อปฏิบัติ ตลอดจนระลึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณ เป็นการอวยชัยให้พรแก่นาคและอีกประการหนึ่งก็เป็นโอกาสให้ญาติพี่น้อง พ่อแม่ ได้มีโอกาสร่วมในการทำขวัญ ทำให้พ่อแม่เกิดความปีติในผลบุญกุศลที่ได้มีโอกาสได้บวชลูกชายก่อนที่จะแห่ไปบวชที่วัด

ในสมัยก่อนนอกจากจะมีการสู่ขวัญแล้ว ตอนกลางคืนก่อนบวช และคืนที่เป็นนาคแล้วนั้นคนแก่ก็จะนิยมรวมตัวกันพบปะสังสรรค์พูดคุยกัน เหมือนงานอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน การลำพวนจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยงานไม่ให้เกิดความเงียบเหงา หมอลำหมอแคนก็จะมานั่งลำพวนกัน โดยมีผู้ชมก็คือคนที่มาช่วยงานนั่นเอง เพราะลำพวนนิยมลำกันตอนกลางคืนอยู่แล้ว เนื้อหากลอนลำก็จะเหมือนกับงานอื่นๆ ทั่วไป เป็นการถามสารทุกข์สุกดิบบ้าง เกี้ยวพาราสีบ้าง คติสอนใจบ้าง และที่ขาดไม่ได้เลยคือ บทขับลำพวนที่สอนนาค ให้รู้ถึงความสำคัญในการบวช บวชเพื่ออะไร และต้องปฏิบัติตัวอย่างไร

ตัวอย่างกลอนลำงานบวช

โอ โอ้ โอ้ หน้อ
ไหมสเพาลัง เอ้ย
หมอลำจี่ได๊เว้ากอกล่าวเป็นกลอนก่อนเน้อ
ข้อยจี่เว้าเป็นอาวุธสอนจั่งค่อยฟังเอาไว้แด่นเน้อ
ข่อยจี่ยอมือไหว้มหาคุณอันประเสริฐก่อนเน้อ
คันว่าเสกใส่แก้วมโนน้อยแน่นเซินมาก่อนเน้อ
ผู้ข้านี้มอบด้วยดวงเดชแดนไซขอให้ปัญญาใสคือแก้วเน้อ
ข้อยจี่ไปดึงฮ๊องประเพณีซะก่อนพี่น้องเอ้ย
เว้าเข้าเรื่องบวชเรื่องเฮียนนำไผสุคนนั่นแล้ว
อันว่างานบวชนี้ตามประเพณีข้อยนา
เลี้ยงลูกซายมาโดนได๊หลายปีมาแล้ว
อันว่าอายุได๊ 20 ปีมาแล้วคุณบิดามารดาจี่เอาบวช
ไปหาอุปัชฌาย์เพิ่นไว้จี่บวชเจ๊าให้แน่นอน
ผู้เป็นลูกเป็นเต้ากะอยากบวชแทนคุณพ่อแม่แล้ว
ไปบวชแล้วกะโกนหัวนำเข้าวัดเพิ่นเน้อ
คันว่าไปฮอดเข้าในโบสถ์แล้วอุปัชฌาย์เพิ่นจี่ได๊ไปครองผ้าจีวรมาห่ม
อันว่าเจ๊าบวชแล้วเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้วเน้อ
จี่ได๊ปลงใจเพียรเฮียนความฮู้แด่นเน้อ
อันว่าศีลสงฆ์นี้กะมีหลายข้อในคัมภีร์เพิ่นว่าไว้
มี 227 เพิ่นว่าไว้ใจเจ๊าจงจำเอาไว้เน้อ
เอาแต่พอดีแล้วจี่ลงลำซะก่อนพี่น้องเอ้ย
เอาไว้เทื่อหน้าสังกาเอยข้อยจี่ลงลำไว้ก่อนแล้ว

2.3 งานศพ (งันเฮือนดี) เป็นประเพณีที่ไม่นิยมกระทำกันในปัจจุบัน ที่จริงประเพณีนี้เป็นประเพณีที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คำว่า “งันเฮือนดี” หมายถึง การมาอยู่เป็นเพื่อนบ้านที่ตั้งศพเพื่อไม่ให้เจ้าภาพต้องเศร้าโศกมากเกินไป โดยเพื่อนบ้านจะทยอยมาตั้งแต่พลบค่ำเพื่อฟังพระอภิธรรม เมื่อฟังพระอภิธรรมแล้ว หนุ่มสาวจะแยกตัวไปเล่นกีฬาพื้นบ้านต่างๆ ส่วนคนแก่ทั้งหญิงและชายจะจับกลุ่มฟังนิทานพื้นบ้าน ซึ่งจะมีพระหรือฆราวาสที่มีเสียงดีๆ อ่านเป็นภาษาพวน นิทานที่จะเล่ามีหลายเรื่อง เช่น เรื่องปลาบู่ทอง ขุนลูนางอั้ว การเกด เป็นต้น ถ้าผู้อ่านเป็นผู้ที่มีความสามารถมีลีลาการพูดโน้มน้าวจิตใจคนฟัง สามารถออกท่าทางตามท้องเรื่องด้วย คนฟังจะยิ่งสนุก และอีกอย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยคือ การลำพวน ที่จะทำให้งานไม่เงียบเหงา เริ่มต้นหมอลำมักจะลำใน

เรื่องที่เกี่ยวกับงานศพ บางทีก็ดันกลอนเป็นนิทานสอดแทรกข้อคิดและข้อเตือนใจ ให้รู้ว่าการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมชาติ และเมื่อตายจากไปแล้วจะไปอยู่ที่ไหน คนที่อยู่ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เขาด้วย ซึ่งก็เป็นการสอนให้ลูกหลานและคนที่อยู่เบื้องหลังไม่เอาแต่เศร้าโศกเสียใจ ควรจะคิดว่าต้องทำอย่างไรต่อไปในอนาคตวันข้างหน้า ต่อจากนั้นก็จะลำเรื่องทั่วไปแล้วแต่ห มอลำ หรือผู้ชม ที่จะร้องขอตามความพึงพอใจ เพราะจุดประสงค์หลักก็คืออยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพเพื่อให้งานไม่เงียบเหงานั่นเอง ประเพณีงันเฮือนดีนี้ บางทีเพื่อนบ้านจะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพจนถึงสว่างแล้วจึงแยกย้ายกันกลับบ้านและจะมาอีกในวันต่อไป ซึ่งแล้วแต่เจ้าภาพจะตั้งศพสวดกี่วัน

ปัจจุบันนี้ ประเพณีงันเฮือนดีไม่นิยมทำกันในปัจจุบัน การอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพหรืออยู่เป็นเพื่อนศพนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น มีการดื่มสุรา เล่นการพนัน หรือแม้กระทั่งการว่าจ้างลิเก หนังกลางแปลง จึงทำให้ปัจจุบันการลำพวนจึงค่อยเลือนหายไปจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่นทุกวันนี้ในงานศพของชาวพวน แทบจะหาฟังลำพวนไม่ได้เลย หรือแทบจะไม่มีเลยด้วยซ้ำ แม้แต่การที่ร้องลำพวนในงานศพจริงๆ ยังหางานไหนไม่ได้เลย โดยที่เจ้าภาพอาจไม่เข้าใจว่าจะให้หมอลำพวนมาทำไม มาเพื่ออะไร และคงไม่มีใครอยากจะฟัง นอกจากคนเฒ่าคนแก่ด้วยกันที่จะรู้จักบทกลอนลำที่ผู้วิจัย จะให้เป็นตัวอย่างต่อไปนี้ ก็ได้จากการที่หมอลำดันสดให้ เปรียบเสมือนว่าอยู่ในงานศพจริงๆ จะร้องเป็นกลอนลำว่าอย่างไร บทลำมีเนื้อหาดังนี้

ตัวอย่างกลอนลำงานศพ

โอ โอ้ โอ้ หน้อ
ไหมแก้วเดียวย่านบ่เกี่ยวเอากันเอ้ย
มือบ่คลำเสียงปี่เหนาะหนาแค้นหมอแคนเอ้ย
มือบ่แขนเสียงแคนกะบ่หันเต้า
คันเฮาบ่เว้าเสียงเจ๊ากะใสแจ่มแน่นน่อ
หมอลำจี่ได๊วันทานอบบูซาคุณทั้งสี่ไว้ก่อนแล้ว
ดวงมณีหน่วยแก้วแนวเซื้อบูซาคุณก่อนเน้อ
คุณพระพุทธให้มาอยู่เหนือหัวหมอลำเอ้ย
คุณสัว คุณเณรมาอยู่เกล้า
คุณพระพุทธเจ้ามาอยู่เกศเกศาหมอลำเอ้ย
คุณบิดามารดาครูบาอาจารย์ให้เพิ่นมาปุ่นป้องผู้ข้าเน้อ
กราบพระคุณครูพร้อมอาจารย์ผู้สอนสั่งผู้ข้าเอ้ย
ให้เพิ่นมาซ่อยกังสถานกะฝายลำมาแน่นน้อ
หมอลำสมบทจี่ได๊เว้าตามพระเพณีนะสูเฮาเอ้ย
สมบทเป็นหมอลำเฒ่าลำนานมันกะยากมาได๊

ลำจนว่าเฒ่าจนว่าแก่ซราหมดแล้ว
อายุได๊ แปดสิบหาปี ปายมาฮอดพี่น้องเอ้ย
หมอลำกะยังเว้าอยู่เทียนไขซ่อยแยงข้อยแล้ว
ข้อยจี่ได๊เว้าตามประเพณีนะพี่น้องเน้อ
เพิ่นว่าคนเฮานี้เกิดมาแล้วกะเฒ่าแก่แล้วมีเกิดแก่เจ็บตายแหละเน่อ
อันเจ็บหัวปวดท้องซื้อยาใส่กะยังหายแหละได๊
บัดว่าเถิงยามตายบ่มียาแก้ละแน่เน้อ
เกิดมาแล้วแห่วหนังยานพี่น้องเอ้ย
บ่ว่าผู้หญิงผู้ชายกะคือกันทั้งโลกนะน้อ
อันว่าเกิดมาแล้วจักบ่ฮู้จี่ไปใสแหละได๊
อันว่าตายไปแล้วไผเฮาบ่ฮู้เมื่อ
จักว่าจี่ไปทางเหนือหรือทางใต๊ไปเกิดทางใดบ่มีแล้ว
เอาแต่สังขารนี้จี่พาไปสาระอย่าพี่น้องเอ้ย
แก่แล้วเฒ่าแก่แล้วเกิดแก่เจ็บตายสู่คนแล้ว
บ่เสียดายมันแล้วชีวิตชีวาจั๊กอย่าง
เอาแต่มาฮอดสังขารข้ามทางเอาตายแหละเน้อ
บัดว่าลูกหลานอยู่ทางหลังเขากะได๊เอาไปเผาไปจูด
พ่อ แม่ ตายแล้วเอาไปให้กะสู่คนไปยามไหว้
ไปวัดใหญ่กันน่ะ
เอาไปตั้งศพไว้กุ้นเอาไปเผาแหละได๊
บัดว่าเพิ่นคนอยู่นำกันหนาจากกันออยละเอ่นพี่น้องเอ้ย
บัดว่าตายแล้วกะพากันย้านพากันกลัวกลัวใดน้อ
พ่อ แม่ ของโตแท้ๆกะยังย้านหย่อน
อย่างเอาไปเผาแล้วกะเอาพระมาสวดย้านแต่พ่อแม่จะมายามบ้านแหละเน้อ
กอดกันเอาไว้ยามพ่อแม่ตายหนีจากนาน้อ
คิดว่าเพิ่นตายแล้วเพิ่นกะบ่ไปไสดอกพี่น้องเอ้ย ไผทำบุญไว้มากมายกะตายแล้ว
เพิ่นตายไปแล้วอยู่สวรรค์ชั้นฟ้า แก้วกุษราคัมกันแหละเน้อ
ไปอยู่กุฏิเก้าพันวาศาลาเก้าพันห้อง
เพิ่นจี่ไปอยู่กำแพงฟ้ากะยองยามไว้แท่นแล้ว
อันว่าความตายนี้หนอมันกะคือกันทั้งโลกพี่น้องเอ้ย
คันว่าเด็กหนุ่มน้อยคนเฒ่าคนกะตายแท่นแล้ว
เพิ่นว่าตายไปแล้วบ่กลับคืนมาเกิดอีกดอกเน้อ
แม่นผู้ใดจี่ดีเลิศล้ำคำนี้แม่นบ่มีนั้นดอกเน้อ
อันว่าตายไปแล้ววิญญาณพี่น้องเอ๋ย

จักจี่ไปทางสุขหรือทุกข์ เขากะมองเห็นได๊แหละได
ลูกหลานอยู่ทางนี้จี่ทำบุญมาส่ง
ให้ไปวังคุ้มแรก แม่นาตายแล้วตั้งแต่โดน
ขอให้บุญกุศลนี้นำไปซ่อยขึ้นสวรรค์ชั้นฟ้าไปไหว้พระเมตไตยกุ้นแน่เน้อ
อยากให้หนีบาปหนีกรรมเวรแน่เน้อ
ลูกหลานเพิ่นจี่ทำบุญหาแจกทานเอาไว้แน่น้อ
อันว่าตายไปแล้วไผบ่นิยมดอกเด้อ
คนเฮานี้กะคือกันทั้งโลกพี่น้องเอ้ย
ผู้เป็นครูบาอาจารย์กะตายแล้วกะคือกันทั้งโลกนะน้อ
คันว่าเด็กหนุ่มน้อยตายจ้อยกะจมทุนแน่เน้อ
หมอลำจี่ฝากเสียงเว้าเอาไว้ให้อาจารย์ก่อนเด้อ

3. วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน

การวิเคราะห์องค์ประกอบของลำพวน จากการศึกษาเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า หมอลำพวน ตำบล บ้านทราย ยังคงสืบทอดการลำพวนในรูปแบบเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งสิ้น กล่าวคือ ทำนองการลำจะมีท่วงทำนองคร่ำครวญอ่อนหวาน นุ่มนวลและอ่อนหวาน เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นโอกาสใด งานประเภทใดก็ตาม น้ำเสียงทำนองกลอนลำของหมอลำและเสียงแคนของหมอแคน ก็จะเป็นเหมือนเดิมไม่มีการเร่งจังหวะ ไม่มีการเร้าอารมณ์ใดๆ ทั้งสิ้น จึงทำให้การรักษาเอกลักษณ์ในการลำพวน รวมไปถึงความไม่แตกต่างของทำนองกลอนลำในแต่ละงานแต่ละอารมณ์นั้น กลายเป็นลักษณะเด่นของการลำพวน

ดังนั้นผู้วิจัย จึงใช้กลอนลำที่ลำใน งานแต่งงาน (งานดอง) งานบวช และงานศพ (งันเฮือนดี) มาวิเคราะห์องค์ประกอบของลำพวน เพื่อที่จะได้ชี้ชัดให้เห็นถึงความแตกต่างของอารมณ์ตามลักษณะของงาน แต่มีความเหมือนกันในลักษณะของทำนองกลอนลำ

3.1 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง)

3.1.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

กลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) การกำหนดรูปแบบลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์ว่าเป็นกลอนแปด ร่าย ฉันท์ ที่แน่นอนตายตัวค่อนข้างยาก เนื่องจากเป็นกลอนที่ด้นสดโดยชาวบ้าน การประพันธ์จึงคิดเลือกสรรคำมาให้ให้สละสลวยนั้นจึงไม่ค่อยมี สัมผัสคล้องจองก็มีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย เพราะเป็นการว่าเนื้อหาการสอนบ่าวสาวไปเรื่อยๆ ส่วนใหญ่มีความหมายที่ตรง อาจสอดแทรกแง่คิดคติเตือนใจไว้ในกล อนลำ จึงสรุปได้ว่ากลอนลำของลำพวนในงานแต่งงาน มีลักษณะเป็น คำผ ญา ซึ่งเป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความ สะกิดและกินใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟังอย่างลึกซึ้ง

3.1.2 คีตลักษณ์ (Form)

กลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) เป็นเพลงร้องเดี่ยวมีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน จัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว จะไม่มีการบรรเลงซ้ำและไม่มีการย้อน ลำไปเรื่อยๆ จนจบเพลง ในแต่ละวรรคเพลงจะมีจำนวนห้องเพลงไม่สม่ำเสมอ

3.1.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

กลุ่มเสียงที่ใช้ในกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) คือ โด(ด) เร(ร) มี(ม) ซอล(ซ) ลา(ล)

3.1.4 โน้ตเพลงลำพวนงานแต่งงาน

เนื่องจากกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) เป็นเพลงร้องเดี่ยวมีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน จึงไม่มีความแน่นอนในการหยุดและเริ่มวรรคใหม่ การเชื่อมต่อของแต่ละวรรค ดังนั้นการบันทึกโน้ตเพลง จึงจำเป็นต้องบันทึกที่ละวรรค แต่ละวรรคจะมีทั้งเนื้อร้อง โน้ตคำร้องและโน้ตแคน ซึ่งจะได้ง่ายและสะดวกต่อการวิเคราะห์และทำความเข้าใจ การบันทึกโน้ตผู้วิจัยบันทึกตามเสียงร้อง อาจมีโน้ตบางตัวที่แปรไปตามทำนองหรือสำเนียง แต่ส่วนใหญ่จะร้องตามเสียงที่บันทึกไว้

โน้ตเพลงลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง)

แคนเป่านำ

- - - ด	ล ด ร ม	- ม – ร	ด ล – ซ	- ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล	- ด ร ม

ร้อง	โอ	โอ้	โอ	หนอ	สวย	เต็มกิม		เพิ่นกะ
วรรคที่ 1	- - - ร	- - - ซ	- - - ม	- - ร ด	- - - ซ	- ม – ร	- ม – ร	- ด – ล
แคน	- - - ร	- - - ม	ร ม ร ม	- - ร ด	- - - ซ	- ม – ร	- ม – ร	- ร ด ล

ซีน กัน	เว้า	แท้น้อ
- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
- ด – ร	ม ร ม ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำสมบท	ล่ะจิได้เว้า	ต่อกล่าวนำกลอน		ก่อนเน้อ	
วรรคที่ 2	ล ด ล ด	ด ล ด ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล	- - - ล
แคน	- ด ล ด	- ร̂ด̂ล̂ ด	ร̂ด̂ล̂ ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	มือสิบนิ้ว	พนมกร	ก้ม	กราบ
วรรคที่ 3	- ด ล ม	- ด ร ร	- - - ม	- - ด ล
แคน	- ด ร ม	ร ม ร ด	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	บูชา	นบนอบ นิ้ว	ถวายบาท	บังคม		ก่อนแล้ว	
วรรคที่ 4	- - ด ด	ด ล – ด	- ด ล ล	- ด – รม	- - - ร	ด ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	- ม̂ร̂ด̂ ด	ด ร ด ร	- ม – ร	- - ด ร	ด ร - -	- - ด ล

ร้อง	มือ	พนมกร	ลี นพ	ผ่าไตร	ต้นแก้ว	ก่อนเน้อ
วรรคที่ 5	- - - ร	ล ด – ด	- ม – ซ	- ล – ด	ร ม – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ล	ด̂ร̂ม̂ ม	ม ร ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	มาบัดนี้		จีจาลำบ้าน	ประเพณีของ	เก่าเฮาแล้ว	
วรรคที่ 6	- ด ล ม	- - - -	ล ด ร ม	ล ด ร ม	ซ ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ล ล	ร(ดล) ม(รด)	ล(ดร) มร	ด ล ด ร	ม ซ – ล	- - (ดรดล)

ร้อง	คัน	ว่างานแต่ง	นี้ งาน	แต่ง งาน	กัน	แน่นน้อ
วรรคที่ 7	- - - ด	ล ด – ล	- ด – ด	- ล – ด	ร ม – ร	- - ด ล
แคน	- - ล ด	- ร(ดล) ด	ล(ดร) ดร	ด ร ม ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คันผู้บ่าว	ผู้สาวเขากะ	ไปคุยกัน		ว่าจีแต่งงาน	กัน	พัดว่าแล้ว
วรรคที่ 8	- ด ด ล	ด ล ล ล	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ด ด ล
แคน	ด ล ด ด	ร ด ร ด	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ข่อยว่าจีให้	พ่อแม่มาเว้า	มาขอเอา	เจ้าไปเป็นคู่	ละน้องเอ้ย	
วรรคที่ 9	ด ด ด ล	ด ล ด ม	- ล ซ ม	ร ด ด ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ล ด ล ด	ร(ดล) ด(รม)	- ร ด ร	ม ร ด ล	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บ่าวสาว	เห็นกัน ซ้ำนำ	เพิ่น จา	เว้า ค่อง	กัน	
วรรคที่ 10	- - ล ด	ด ด ล ด	- ล – ด	- ร – ล	- - ด ล	
แคน	- ด ล ด	(ด ร ม ร ด)	- ด – ร	- ด – ร	- - ด ล	

ร้อง	เว้าอ่อนน้อม	เสียงม่วนเสียง	ดี	นั้นแหละหนา	
วรรคที่ 11	- ด ล ด	- ล ด ด	ด ร ม ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ตามประเพ	ณี		ตั้งแต่เดิมมา		นั่นแล้ว
วรรคที่ 12	- ด ล ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ล ด ล ด	- ซ ม ร	ม ร ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	คัน	จีเอา ผัว	เอาเมียซ้อน	ให้มาคุย	กันซะก่อน	
วรรคที่ 13	- - - ด	ล ด – ล	- ด ร ม	- ด ด ร	ม ซ – ล	- - - -
แคน	ด ด ล ด	ด ร(ดล) ด	- ร – ม	ร ด – ร	ม ซ – ล	- ด (รดล)

ร้อง	คันจีแต่ง	งานให้พ่อแม่	มาเว้าเล่น	สู่กัน
วรรคที่ 14	- ด ด ล	ด ด – ล	ด ร (ลดร)	- - ด ล
แคน	ล ด ร ด	ร ด ล ด	(รดล) ดร	- - ด ล

ร้อง	พ่อแม่	เจ้าบ่าวเจ้าสาว	กะคุยกัน	ไว้ประเพณี	มาแต่ก่อน
วรรคที่ 15	- ล ด ล	ด ล ด ซ	- ม ม ร	ม ล ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ล ด	ร ม ร ด	ซ ม – ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล

ร้อง	คุยกันไว้	แล้วตกลงกัน		พี่น้องเอย	
วรรคที่ 16	ล ล ด ร	ด ล ด ร	ม ร - -	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร ล ด	ด ร ม ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	มาขอลูก	สะใภ้	ไปอยู่นำ	กับแม่ย่า
วรรคที่ 17	- ด ล ด	ล ม - -	- ด ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ล ด	ร ม ร ด	- ด ด ร	ม ซ – ล

ร้อง	คันไปอยู่	กับย่ากู้น	ให้เจ้า	กระทำดี	ตามประเพ	ณี เฮา	ตั้งแต่เดิมมา	นั่นแล้ว
วรรคที่ 18	ด ด ด ล	ด ด ด ด	- ด – ด	- ล ด ร	- ม ม ม	- ม – ร	ดล ด รมร	- - ด ล
แคน	(ดลด) (มรด)	ด ล ด ร	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	หา	เงินมาซักห่อ	
วรรคที่ 19	- - - ล	ด ร ม ล	- - (ดรดล)
แคน	- ล ด ร	ม- (รด)-ร	- - ด ล

ร้อง	เอาสินสอด	มาแต่ง	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 20	- ด ร ม	ร ม ซ ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ร⁀มรด	ร ม ซ ล	- - ด ล	ด ร ด ล

ร้อง	เอาทองมา	แต่งเจ้า	แล้วจั่งค่อย	สู่ลมลม	
วรรคที่ 21	- ล ล ด	- ล – ด	- ล ด ร	ด ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ล ล ด	ร ม ร ด	ด ล ด ร	ม ร ด ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าสม	กันแล้ว	งามตา	สวยสะ อาด	
วรรคที่ 22	- ด ด ล	- ด – ด	- ด – ร	ม ซ – ล	- - - ล
แคน	- ด ล ด	- ร ด ร	- ม ร ด	- ร – ม	- ซ – ล

ร้อง	คันว่าญาติ	พี่ น้อง	เพิ่นดีด้วย	ค่อยสู่	คน	แท้น้อ
วรรคที่ 23	- ด ด ล	- ด – ด	- ล ด ร	- ด – ล	ร ม – ร	- - ด ล
แคน	ดร⁀มรด	ด⁀รมรด	ล ด ด ร	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง		เอาแต่พอ	เพียงนี้	จี่ลงลำ	ซะละอย่า	ก่อนเน้อ
วรรคที่ 24	- - - -	- ด ด ด	- ร – ม	- ด ด ร	ม ซ – ล	- - ด⁀รดล
แคน	- ด ล ด	- ร ด ร	ร⁀ดลดร	ม⁀รด – ร	ม ซ – ล	- - ด⁀รดล

ร้อง	มันจิ	ลำบ่อนซ้ำซ้ำ	กันกะสายคำ		แค้นคำเอีย	ข้อยจีลาลำ		ก่อนแล้ว
วรรคที่ 25	- - ด ล	ด ล ด ด	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ซ ม ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	- ล ด ด	ร ด ร ด	ร⁀ดล ด ร	- ด – ร	- ม ร ม	- ร ด ล	ด ร ม ร	- - ด ล

3.1.5 รูปแบบทำนอง

แคนเป่านำ

- - - ด	ล ด ร ม	- ม – ร	ด ล – ซ	- ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล	- ด ร ม

ร้อง	โอ	โอ้	โอ	หนอ	สวย	เต็มกิม		เพิ่นกะ
วรรคที่ 1	- - - ร	- - - ซ	- - - ม	- - ร ด	- - - ซ	- ม – ร	- ม – ร	- ด – ล
แคน	- - - ร	- - - ม	ร ม ร ม	- - ร ด	- - - ซ	- ม – ร	- ม – ร	- ร ด ล

ซีน กัน	เว้า	แท้น้อ
- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
- ด – ร	ม ร ม ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำสมบท	ล่ะจิได้เว้า	ต่อกล่าวนำกลอน		ก่อนเน้อ	
วรรคที่ 2	ล ด ล ด	ด ล ด ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล	- - - ล
แคน	- ด ล ด	- รดล ด	รดล ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	มือสิบนิ้ว	พนมกร	ก้ม	กราบ
วรรคที่ 3	- ด ล ม	- ด ร ร	- - - ม	- - ด ล
แคน	- ด ร ม	ร ม ร ด	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	บูชา	นบนอบ นิ้ว	ถวายบาท	บังคม		ก่อนแล้ว	
วรรคที่ 4	- - ด ด	ด ล – ด	- ด ล ล	- ด – รม	- - - ร	ด ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	- มรด ด	ด ร ด ร	- ม – ร	- - ด ร	ด ร - -	- - ด ล

ร้อง	มือ	พนมกร	ลี นพ	ผ่าไตร	ต้นแก้ว	ก่อนเน้อ
วรรคที่ 5	- - - ร	ล ด – ด	- ม – ซ	- ล – ด	ร ม – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ล	ดรม ม	ม ร ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	มาบัดนี้		จีจาลำบ้าน	ประเพณีของ	เก่าเฮาแล้ว	
วรรคที่ 6	- ด ล ม	- - - -	ล ด ร ม	ล ด ร ม	ซ ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ล ล	รดล มรด	ลดร มร	ด ล ด ร	ม ซ – ล	- - ดรดล

ร้อง	คัน	ว่างานแต่ง	นี้ งาน	แต่ง งาน	กัน	แน่นน้อ
วรรคที่ 7	- - - ด	ล ด – ล	- ด – ด	- ล – ด	ร ม – ร	- - ด ล
แคน	- - ล ด	- รดล ด	ลดร ดร	ด ร ม ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คันผู้บ่าว	ผู้สาวเขากะ	ไปคุยกัน		ว่าจีแต่งงาน	กัน	พัดว่าแล้ว
วรรคที่ 8	- ด ด ล	ด ล ล ล	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ด ด ล
แคน	ด ล ด ด	ร ด ร ด	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ข่อยว่าจีให้	พ่อแม่มาเว้า	มาขอเอา	เจ้าไปเป็นคู่	ละน้องเอ้ย	
วรรคที่ 9	ด ด ด ล	ด ล ด ม	- ล ซ ม	ร ด ด ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ล ด ล ด	รดล ดรม	- ร ด ร	ม ร ด ล	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บ่าวสาว	เห็นกัน ช้ำนำ	เพิ่น จา	เว้า ค่อง	กัน
วรรคที่ 10	- - ล ด	ด ด ล ด	- ล – ด	- ร – ล	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร ม ร ด	- ด – ร	- ด – ร	- - ด ล

ร้อง	เว้าอ่อนน้อม	เสียงม่วนเสียง	ดี	นั้นแหละหนา	
วรรคที่ 11	- ด ล ด	- ล ด ด	ด ร ม ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ตามประเพ	ณี		ตั้งแต่เดิมมา		นั่นแล้ว
วรรคที่ 12	- ด ล ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ล ด ล ด	- ซ ม ร	ม ร ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	คัน	จีเอา ผัว	เอาเมียซ้อน	ให้มาคุย	กันซะก่อน	
วรรคที่ 13	- - - ด	ล ด – ล	- ด ร ม	- ด ด ร	ม ซ – ล	- - - -
แคน	ด ด ล ด	ด รดล ด	- ร – ม	ร ด – ร	ม ซ – ล	- ด รดล

ร้อง	คันจีแต่ง	งานให้พ่อแม่	มาเว้าเล่น	สู่กัน
วรรคที่ 14	- ด ด ล	ด ด – ล	ด ร ล ร	- - ด ล
แคน	ล ด ร ด	ร ด ล ด	รดล ดร	- - ด ล

ร้อง	พ่อแม่	เจ้าบ่าวเจ้าสาว	กะคุยกัน	ไว้ประเพณี	มาแต่ก่อน
วรรคที่ 15	- ล ด ล	ด ล ด ซ	- ม ม ร	ม ล ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ล ด	ร ม ร ด	ซ ม – ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล

ร้อง	คุยกันไว้	แล้วตกลงกัน		พี่น้องเอย	
วรรคที่ 16	ล ล ด ร	ด ล ด ร	ม ร - -	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร ล ด	ด ร ม ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	มาขอลูก	สะใภ้	ไปอยู่นำ	กับแม่ย่า
วรรคที่ 17	- ด ล ด	ล ม - -	- ด ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ล ด	ร ม ร ด	- ด ด ร	ม ซ – ล

ร้อง	คันไปอยู่	กับย่ากู้น	ให้เจ้า	กระทำดี	ตามประเพ	ณี เฮา	ตั้งแต่เดิมมา	นั่นแล้ว
วรรคที่ 18	ด ด ด ล	ด ด ด ด	- ด – ด	- ล ด ร	- ม ม ม	- ม – ร	ดล ดรมร	- - ด ล
แคน	ดลด มรด	ด ล ด ร	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	หา	เงินมาซักห่อ	
วรรคที่ 19	- - - ล	ด ร ม ล	- - ดรดล
แคน	- ล ด ร	ม- รด-ร	- - ด ล

ร้อง	เอาสินสอด	มาแต่ง	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 20	- ด ร ม	ร ม ซ ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ร มรด	ร ม ซ ล	- - ด ล	ด ร ด ล

ร้อง	เอาทองมา	แต่งเจ้า	แล้วจั่งค่อย	สู่ลมลม	
วรรคที่ 21	- ล ล ด	- ล – ด	- ล ด ร	ด ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ล ล ด	ร ม ร ด	ด ล ด ร	ม ร ด ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าสม	กันแล้ว	งามตา	สวยสะ อาด	
วรรคที่ 22	- ด ด ล	- ด – ด	- ด – ร	ม ซ – ล	- - - ล
แคน	- ด ล ด	- ร ด ร	- ม ร ด	- ร – ม	- ซ – ล

ร้อง	คันว่าญาติ	พี่ น้อง	เพิ่นดีด้วย	ค่อยสู่	คน	แท้น้อ
วรรคที่ 23	- ด ด ล	- ด – ด	- ล ด ร	- ด – ล	ร ม – ร	- - ด ล
แคน	ดร มรด	ดรมรด	ล ด ด ร	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง		เอาแต่พอ	เพียงนี้	จี่ลงลำ	ซะละอย่า	ก่อนเน้อ
วรรคที่ 24	- - - -	- ด ด ด	- ร – ม	- ด ด ร	ม ซ – ล	- - ดรดล
แคน	- ด ล ด	- ร ด ร	รดลดร	มรด – ร	ม ซ – ล	- - ดรดล

ร้อง	มันจิ	ลำบ่อนซ้ำซ้ำ	กันกะสายคำ		แค้นคำเอีย	ข้อยจีลาลำ		ก่อนแล้ว
วรรคที่ 25	- - ด ล	ด ล ด ด	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ซ ม ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	- ล ด ด	ร ด ร ด	รดล ดร	- ด – ร	- ม ร ม	- ร ด ล	ด ร ม ร	- - ด ล

การเริ่มต้นของการลำพวนทุกครั้งจะต้องมีแคนเป่านำก่อน เพื่อให้หมอลำได้มีการเตรียมพร้อมและเทียบเสียงตัวเองก่อนการลำพวน การเป่านำของแคนไม่มีความแน่นอน หมอแคนจะเป่าแคนนำไปก่อน หมอลำพร้อมเมื่อใดก็จะร้อ งขึ้นมาเอง หลังจากนั้นหม อแคนก็จะเป่าตามเสียงร้องของหมอลำ แต่โดยปกติแล้วจะไม่เกิน 3 บรรทัดของโน้ตดนตรีไทย

รูปแบบทำนองใน จะเกิดขึ้นในท้ายของวรรค ซึ่งจะเหมือนกันเกือบทุกวรรค ในที่นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 16 วรรค จาก 25 วรรค คือ จะลงทายด้วยโน้ต

- - -ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองใน จะเกิดขึ้นในท้ายของวรรคบางวรรค ซึ่งจะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป ในที่นี้รวมแล้วมีจำนวนทั้งสิ้น 9 วรรค จาก 25 วรรค แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่เหมือนกันทุกวรรคในกลอนลำพวนงานแต่งงาน คือ โน้ตตัวสุดท้ายของแต่ละวรรค จะลงท้ายด้วยโน้ตตัว “ล (ลา)” เสมอ

3.1.6 รูปแบบจังหวะ

กลอนลำพวนงานแต่งงานมีรูปแบบหลักที่พบบ่อย 3 รูปแบบดังนี้

ตัวอย่าง

ร้อง	คันผู้บ่าว	ผู้สาวเขากะ	ไปคุยกัน		ว่าจีแต่งงาน	กัน	พัดว่าแล้ว
วรรคที่ 8	- ด ด ล	ด ล ล ล	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ด ด ล
แคน	ด ล ด ด	ร ด ร ด	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	บ่าวสาว	เห็นกัน ซ้ำนำ	เพื่น จา	เว้า ค่อง	กัน
วรรคที่ 10	- - ล ด	ด ด ล ด	- ล – ด	- ร – ล	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร ม ร ด	- ด – ร	- ด – ร	- - ด ล

ร้อง	คัน	ว่างานแต่ง	นี้ งาน	แต่ง งาน	กัน	แน่นน้อ
วรรคที่ 7	- - - ด	ล ด – ล	- ด – ด	- ล – ด	ร ม – ร	- - ด ล
แคน	- - ล ด	- ร ด ล ด	ล ด ร ด ร	ด ร ม ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ตาราง รูปแบบและลักษณะจังหวะของลำพวนงานแต่งงาน

รูปแบบ	ลักษณะจังหวะ
1. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนต้นของวรรค เพราะตอนขึ้นต้นวรรคหมอลำมักจะใส่คำพูดที่ตนเองอยากจะร้องไปในส่วนต้นของวรรค	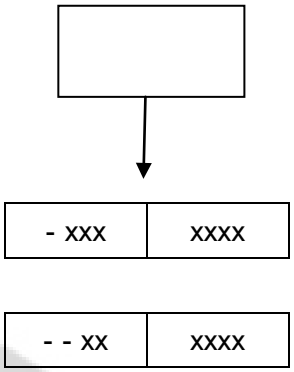
2. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนกลางของวรรค เพราะเมื่อหมอลำได้ใส่คำพูดในส่วนต้นของวรรคไปแล้ว ในส่วนกลางก็จะเป็นการเอื้อนเพื่อยืดทำนอง จังหวะ ให้มีความไพเราะ	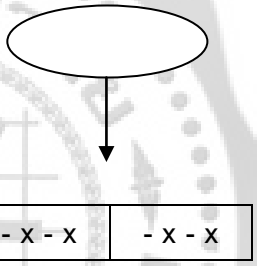
3. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนท้ายของวรรค และจัดเป็นเอกลักษณ์ของการขับลำพวน ที่ในส่วนท้ายของวรรคมักจะลงท้ายด้วยจังหวะและทำนองเช่นนี้	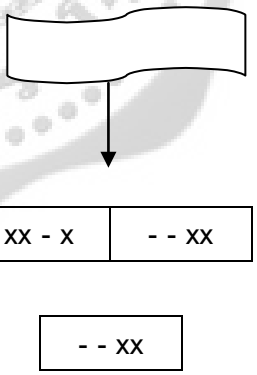

3.1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

ในคีตลักษณ์ของกลอนลำพวน ก็บังคับไว้อยู่แล้วว่า กลอนลำพวนเป็นเพลงร้องเดี่ยว มีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุ ดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อมๆ กัน เพราะฉะนั้นนอกจากหมอลำจะต้องมีไหวพริบและปฏิภาณในการดันกลอนสดแล้ว หมอแคนยิ่งต้องมีไหวพริบและปฏิภาณมากกว่าเป็นสองเท่าเพราะหมอแคนจะต้องเป่าเลียนเสียงร้องของหมอลำให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าหมอลำจะดันเนื้อร้องเพลงเสียงอะไร หมอลำก็จะต้องเป่าเสียงนั้น แต่อาจมีการใส่ลูกเล่นหรือลูกสะบัดบ้าง แต่ก็ต้องทำให้กลมกลืนกับเสียงร้องของหมอลำ ยิ่งถ้าหมอลำร้องจบวรรคเมื่อใด หมอแคนจะต้องหยุดทันที

ตัวอย่าง

ร้อง	คันผู้บ่าว	ผู้สาวเขาคะ	ไปคุยกัน		ว่าจีแต่งงาน	กัน	พัดว่าแล้ว
วรรคที่ 8	- ด ด ล	ด ล ล ล	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ด ด ล
แคน	ด ล ด ด	ร ด ร ด	ซ – ม ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ข่อยว่าจีให้	พ่อแม่มาเว้า	มาขอเอา	เจ้าไปเป็นคู่	ละน้องเอ้ย	
วรรคที่ 9	ด ด ด ล	ด ล ด ม	- ล ซ ม	ร ด ด ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ล ด ล ด	ร ด ล ด ร ม	- ร ด ร	ม ร ด ล	ด ล ด ร	- - ด ล

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ลูกตกของบางห้องจะมีเสียงเดียวกัน หรือบางห้องเพลงก็จะมีโน้ตเสียงเดียวกัน ระหว่างทำนองร้องกับทำนองแคน และท้ายห้องเพลงก็จะจบด้วยโน้ตเสียงเดียวกันคือ

- - - ร	- - ด ล

ถ้าดูโดยรวมแล้วลักษณะการดำเนินทำนองร้องกับทำนองแคนจะมีลักษณะเหมือนกันมาก เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นคือ หมอแคนจะพยายามเป่าเลียนเสียงหมอลำ เท่าที่ตน เองจะทำได้ด้วยไหวพริบ ปฏิภาณและความเคยชิน ไม่ว่าต้นวรรค กลางวรรค จะเป่าเลียนเสียงได้มากน้อยแค่ไหนก็ตาม หรือจะใส่ลูกเล่นเพื่อโชว์ฝีมือการเป่าแคนบ้าง แต่ท้ายวรรคจะต้องจบเสียงเดียวกับหมอลำให้ได้เสมอ และจะต้องหยุดตามหมอลำ เพื่อที่จะได้เริ่มต้นวรรคใหม่พร้อม ๆ กัน

3.2 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน งานบวช

3.2.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

กลอนลำพวนงานบวช ไม่สามารถการกำหนดรูปแบบลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์ได้ เนื่องจากเป็นกลอนที่ดั นสดที่เช่นเดียวกับงานแต่งงาน (งานดอง) สัมผัสคล้องจองก็มีน้อยมาก หรือแทบไม่มีเลย แต่บางประโยคก็มีความหมายลึกซึ้งในแง่คำสอนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของผู้ที่จะบวช จึงสรุปได้ว่ากลอนลำของลำพวนในงาน บวช มีลักษณะเป็น คำผญา ซึ่งเป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความ สะกิดและกินใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟังอย่างลึกซึ้ง เช่นเดียวกับกลอนลำงานแต่งงาน (งานดอง)

3.2.2 คีตลักษณ์ (Form)

กลอนลำพวนงานบวช เป็นเพลงร้องเดี่ยวมีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน จัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว จะไม่มีการบรรเลงซ้ำและไม่มีการย้อน ลำไปเรื่อยๆ จนจบเพลง ในแต่ละวรรคเพลงจะมีจำนวนห้องเพลงไม่สม่ำเสมอ

3.2.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

กลุ่มเสียงที่ใช้ในกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) คือ โด(ด) เร(ร) มี(ม) ซอล(ซ) ลา(ล) เป็น

3.2.4 โน้ตเพลงลำพวนงานบวช

เนื่องจาก กลอนลำพวนงาน บวช เป็นเพลงร้องเดี่ยวมีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำ และเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน จึงไม่มีความแน่นอนในการหยุดและเริ่มวรรคใหม่ การเชื่อมต่อของแต่ละวรรค ดังนั้นการบันทึกโน้ตเพลง จึงจำเป็นต้องบันทึกที่ละวรรค แต่ละวรรคจะมีทั้งเนื้อร้อง โน้ตคำร้องและโน้ตแคน ซึ่งจะได้ง่ายและสะดวกต่อการวิเคราะห์และทำความเข้าใจ การบันทึกโน้ตผู้วิจัยบันทึกตามเสียงร้อง อาจมีโน้ตบางตัวที่แปรไปตามทำนองหรือสำเนียง แต่ส่วนใหญ่จะร้องตามเสียงที่บันทึกไว้

โน้ตเพลงลำพวนงานบวช

แคนเป่านำ

- - - ม	- ซ – ร	ด ล ด ร	- ด ล -	ด ลดรด ซ	- ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล
ด ล ด ร	- - - ม	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล	- - - ด	- - - ด	ล ด ร ม
- ม – ร	- ด ล ด	- ด – ซ	- ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	โอ	โอ้	โอ้	หนอ	ไหม สะ	เพรา รัง		
วรรคที่ 1	- - - ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ดล

ร้อง	หมอลำจี่	ได้เว้า กอกล่าว	นำกลอน	ก่อน เน้อ	
วรรคที่ 2	- ล ด ล	ด ล ด ล	ด ร ม ร	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ล ล ด ล	ด ร ด ล	ด ร ม ร	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ข้อยจี่เว้า	เป็นอนุ	สรณ์จั่ง	ค่อย ฟัง	เอาไว้	แค่เน้อ
วรรคที่ 3	- ด ล ด	ด ร – ม	- ซ – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร – ม	- ซ – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ข้อยจี่ ยอมือ	ไหว้มหา	คุณอัน ประ	เสริฐก่อน	เน้อ
วรรคที่ 4	ด ล ด ม	ด – ล ล	- ด ร ม ซ	- ล – ด	ร – ด ล
แคน	ด ล ด ด	ดรมรด	- ร – ม ซ	- ล – ด	- ร – ด ล

ร้อง	คันว่าเสก	ใส่แก้ว มโน	น้อยแน่น เซินมา		ก่อนเน้อ
วรรคที่ 5	- ด ล ด	ล ด ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	- ด – ล
แคน	ด ล ด ด	ร ม ร ด	- ด – ร	- ม – ร	- ด – ล

ร้อง	ผู้ข้านี้	มอบด้วย ดวงเดช	แคน ไซ		ขอให้ ปัญญา	ใส คือ	มณีสบ	แก้วแหน่ เน้อ
วรรคที่ 6	-ด ด ด	ด ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	ล ด ด ร	ด - - ม	ล ด - ร ม	ร – ด ล
แคน	ด ร ด ล	ด ล ด ล	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	ล ด ร ม	ล ด ร ม	ร –ด ล

ร้อง	ข้อยจี่ไป	ดึงห้อง	ประเพณี	ซะก่อน	พี่น้องเอ๊ย	
วรรคที่ 7	- ด ล ด	- ม – ด	- ล ด ร	มซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ดลด ดลด	- ม ร ด	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ดล

ร้อง	เว้าเรื่องเข้า	เรื่องบวช	งานเจียง		บวชเฮียนนำ	ไผ สู่	คน	นั่นแล้ว
วรรคที่ 8	- ด ด ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- ล ด ร	ม ซ – ล	- -ด ร ม ร	- - ด ล
แคน	ดดดรมรด	- ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล	ด ร ม ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่างาน	บวชนี้	มันน่ะตาม	ประเพณี	ข้อยหนา	
วรรคที่ 9	- ร ร ม	- ด – ม	- ด ด ม	ด ม ม -	- ด – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ดรมรด	ด ร ม ด	ด ร ม ร	ด ล ด ร	- - ดล

ร้อง	เลี้ยงลูกชาย	มาโดน	ได๊หลาย	ปีมา	แล้ว	
วรรคที่ 10	- ด ล ด ซ	- ม – ร	- - ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ซ	- ม – ร	ม ร ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่าอายุ	ได้ยี่สิบปี	มาแล้ว	คุณบิ	ดามารดาจี่	เอา บวช	
วรรคที่ 11	ด ล ด ด	ด ด ล ด	ด ม - -	- - ล ล	ด ร ร ม	ซ - - ล	
แคน	ด ร ล ด	รดล ด ด	ล ด ร ม	- - ล ล	ด ร ร ม	ซ - - ล	ด ร ด ล

ร้อง	ไปหาอุปัช	ฌาย์เพิ่นไว้	จี่บวชเจ๊าให้	แน่นอน	
วรรคที่ 12	ด ล ล ล	ด ล ด -	ล ล ร ด	ด ร - -	- - - -
แคน	ด ล ด ด	รมรดด	ด ล ด ด	ด ล ด ร	- ด ล -

ร้อง	ผู้เป็นลูก	เป็นเต้า	กะอยากบวช	แทนคุณ		พ่อแม่แล้ว	
วรรคที่ 13	- ด ล ด	- ล – ด	- ด ล ด	- ด – ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ล ล ด	ร ด ล ด	รดล ด ด	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ไปบวช แล้ว		กะโกน หัวนำ	เข้าวัด เพิ่นเน้อ		
วรรคที่ 14	- ด ด ม	- - - -	ล ด ร ม	ด ด ล ร	- - ด ล	
แคน	ด ล ด ร	ม ร ด ล	- ด ด ร	ม ร ด ล	- ด – ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าไป	ฮอดเข้า โบสถ์	แล้ว	อุปัชฌาย์	เพิ่นจี่ ได๊ไป	ครองผ้า จีวร	มาห่ม
วรรคที่ 15	- ด ล ด	- ด ด ล	- ล - -	- ล ล ด	ด ล ด ล	ด ด ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ล ด	ด ร มรด	- ด ล -	ด ล ด ด	ด ล ด ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล

ร้อง	อันว่าเจ๊า	บวชแล้ว เป็นพระ	ภิกษุสงฆ์	แล้วเน้อ	
วรรคที่ 16	- ด ด ด	ล ด ด ด	ด ล ม ซ -	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ด ร มรด	ด ร ม ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	จิได๊ปลง	ใจเพียร	ฮ่ำ	เฮียน	ความฮู้	แด่เน้อ
วรรคที่ 17	- ล ด ซ	- ม – ร	- - - ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่าศีล	สงฆ์นี้	กะมี หลายข้อ	ในคัมภีร์	เพิ่นกล่าว	มาแล้ว
วรรคที่ 18	- ด ด ล	ล ม - -	ล ม ม ล	- ด ร ร	ม ซ – ล	ด ร – ด ล
แคน	- ด ด ล	ด ร มรด	ด ร ม ล	- ด ด ร	ม ซ – ล	ด ร – ด ล

ร้อง	มีสอง ร้อยยี่	สิบเจ็ด เพิ่นว่า	ไว้ใจเจ๊า	กะถือเอา		นั่นแด่เน้อ
วรรคที่ 19	ด ล ด ด	ล ล ด ด	ด ด ร -	ล ด ร -	- ม – ร	- ด ล ล
แคน	ดรมรดด	ดรมรดด	ดรมรดด	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	เอาแต่ พอดี	แล้ว	จีลงลำซะ	ก่อน	พี่น้องเฮ้ย	
วรรคที่ 20	ด ล ด ด	ม - - -	ด ด ร ม	ซ - - ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ม ร ด ล	- ด ร ม	ซ - - ล	- - ด	- - ด ล

ร้อง	เอาไว้ เที่อหน้า	มันจิ กว้างกว่า	เที่อหลัง	สังกา	เอ้ย	ข้อย จี่	ลงลำ	
วรรคที่ 21	ล ด ด ล	ด ล ด ล	ด ลซ -	- ซ – ม	- ร – -	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร
แคน	- ด ล ด	ดรมรด	ร ดลด ซ	- ม – ร	- ม – ร	- ด – ล	- ด - ร	- ม – ร

- ด – ล ก่อนแล้ว
- ด – ล

3.2.5 รูปแบบทำนอง

แคนเป่านำ

- - - ม	- ซ – ร	ด ล ด ร	- ด ล -	ด ลดรด ซ	- ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล
ด ล ด ร	- - - ม	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล	- - - ด	- - - ด	ล ด ร ม
- ม – ร	- ด ล ด	- ด – ซ	- ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	โอ	โอ้	โอ้	หนอ	ไหม สะ	เพรา รัง		
วรรคที่ 1	- - - ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ดล

ร้อง	หมอลำจี่	ได้เว้า กอกล่าว	นำกลอน	ก่อน เน้อ	
วรรคที่ 2	- ล ด ล	ด ล ด ล	ด ร ม ร	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ล ล ด ล	ด ร ด ล ล	ด ร ม ร	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ข้อยจี่เว้า	เป็นอนุ	สรณ์จั่ง	ค่อย ฟัง	เอาไว้	แด่เน้อ
วรรคที่ 3	- ด ล ด	ด ร – ม	- ซ – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร – ม	- ซ – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ข้อยจี่ ยอมือ	ไหว้ มหา	คุณอัน ประ	เสริฐก่อน	เน้อ
วรรคที่ 4	ด ล ด ม	ด – ล ล	- ด ร ม ซ	- ล – ด	ร – ด ล
แคน	ด ล ด ด	ดรม รด	- ร – ม ซ	- ล – ด	- ร – ด ล

ร้อง	คันว่าเสก	ใส่แก้ว มโน	น้อยแน่น เซินมา		ก่อนเน้อ
วรรคที่ 5	- ด ล ด	ล ด ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	- ด – ล
แคน	ด ล ด ด	ร ม ร ด	- ด – ร	- ม – ร	- ด – ล

ร้อง	ผู้ข้านี้	มอบด้วย ดวงเดช	แดน ไซ		ขอให้ ปัญญา	ใส คือ	มณีสบ	แก้วแหน่ เน้อ
วรรคที่ 6	-ด ด ด	ด ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	ล ด ด ร	ด - - ม	ล ด - ร ม	ร – ด ล
แคน	ด ร ด ล	ด ล ด ล	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	ล ด ร ม	ล ด ร ม	ร –ด ล

ร้อง	ข้อยจี่ไป	ดึงห้อง	ประเพณี	ซะก่อน	พี่น้องเอ๊ย	
วรรคที่ 7	- ด ล ด	- ม – ด	- ล ด ร	มซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ดลด ดลด	- ม ร ด	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ดล

ร้อง	เว้าเรื่อง เข้า	เรื่องบวช	งานเจียง		บวชเฮียน นำ	ไผ สู่	คน	นั่นแล้ว
วรรคที่ 8	- ด ด ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- ล ด ร	ม ซ – ล	- -ด ร ม ร	- - ด ล
แคน	ดดดรมรด	- ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล	ด ร ม ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่างาน	บวชนี้	มันน่ะ ตาม	ประเพณี	ข้อยหนา	
วรรคที่ 9	- ร ร ม	- ด – ม	- ด ด ม	ด ม ม -	- ด - ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร ม ร ด	ด ร ม ด	ด ร ม ร	ด ล ด ร	- - ดล

ร้อง	เลี้ยงลูกชาย	มาโดน	ได๊หลาย	ปีมา	แล้ว	
วรรคที่ 10	ด ล ด ซ	- ม – ร	- - ด ล	- ด – ร	- ม - ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ซ	- ม – ร	ม ร ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่าอายุ	ได้ยี่สิบปี	มาแล้ว	คุณบิ	ดามารดา จี่	เอา บวช	
วรรคที่ 11	ด ล ด ด	ด ด ล ด	ด ม - -	- - ล ล	ด ร ร ม	ซ - - ล	
แคน	ด ร ล ด	รด ล ด ด	ล ด ร ม	- - ล ล	ด ร ร ม	ซ - - ล	ด ร ด ล

ร้อง	ไปหา อุปัช	ฌาย์เพิ่น ไว้	จี่บวช เจ้าให้	แน่นอน	
วรรคที่ 12	ด ล ล ล	ด ล ด -	ล ล ร ด	ด ร - -	-ล - -
แคน	ด ล ด ด	รมรดด	ด ล ด ด	ด ล ด ร	- ด ล -

ร้อง	ผู้เป็นลูก	เป็นเต้า	กะอยาก บวช	แทนคุณ		พ่อแม่ แล้ว	
วรรคที่ 13	- ด ล ด	- ล – ด	- ด ล ด	- ด – ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ล ล ด	ร ด ล ด	รดลด ด	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ไปบวช แล้ว		กะโกน หัวนำ	เข้าวัด เพิ่นเน้อ		
วรรคที่ 14	- ด ด ม	- - - -	ล ด ร ม	ด ด ล ร	- - ด ล	
แคน	ด ล ด ร	ม ร ด ล	- ด ด ร	ม ร ด ล	- ด – ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าไป	ฮอดเข้า โบสถ์	แล้ว	อุปัชฌาย์	เพิ่นจี่ ได๊ไป	ครองผ้า จีวร	มาห่ม
วรรคที่ 15	- ด ล ด	- ด ด ล	- ล - -	- ล ล ด	ด ล ด ล	ด ด ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ล ด	ด ร มรด	- ด ล -	ด ล ด ด	ด ล ด ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล

ร้อง	อันว่าเจ๊า	บวชแล้ว เป็นพระ	ภิกษุสงฆ์	แล้วเน้อ	
วรรคที่ 16	- ด ด ด	ล ด ด ด	ด ล ม ซ -	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ด ร มรด	ด ร ม ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	จิได๊ปลง	ใจเพียร	ฮ่ำ	เฮียน	ความฮู้	แด่เน้อ
วรรคที่ 17	- ล ด ซ	- ม – ร	- - - ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่าศีล	สงฆ์นี้	กะมีหลายข้อ	ในคัมภีร์	เพิ่นกล่าว	มาแล้ว
วรรคที่ 18	- ด ด ล	ล ม - -	ล ม ม ล	- ด ร ร	ม ซ – ล	ด ร – ด ล
แคน	- ด ด ล	ด ร มรด	ด ร ม ล	- ด ด ร	ม ซ – ล	ด ร – ด ล

ร้อง	มีสอง ร้อยยี่	สิบเจ็ด เพิ่นว่า	ไว้ใจเจ้า	กะถือเอา		นั่นแค่เน้อ
วรรคที่ 19	ด ล ด ด	ล ล ด ด	ด ด ร -	ล ด ร -	- ม – ร	- ด ล ล
แคน	ดรมรดด	ดรมรดด	ดรมรดด	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	เอาแต่ พอดี	แล้ว	จีลงลำซะ	ก่อน	พี่น้องเฮ้ย	
วรรคที่ 20	ด ล ด ด	ม - - -	ด ด ร ม	ซ - -ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ม ร ด ล	- ด ร ม	ซ - - ล	- - ด	- - ด ล

ร้อง	เอาไว้ เทื่อหน้า	มันจิ กว้างกว่า	เทื่อหลัง	สังกา	เอ้ย	ข้อย จี่
วรรคที่ 21	ล ด ด ล	ด ล ด ล	ด ลซ -	- ซ – ม	- ร – -	- ด – ล
แคน	- ด ล ด	ดรมรด	ร ดลด ซ	- ม – ร	- ม – ร	- ด – ล

ลง ลำ		ก่อน แล้ว
- ด – ร	- ม – ร	- ด – ล
- ด - ร	- ม – ร	- ด – ล

รูปแบบทำนองใน 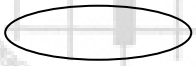 จะเกิดขึ้นในท้ายของวรรค ซึ่งจะเหมือนกันหลายวรรค ในที่นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 13 วรรค จาก 21 วรรค คือ จะลงท้ายด้วยโน้ต

- - - ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองใน จะเกิดขึ้นในท้ายของวรรคบางวรรค ซึ่งจะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป ในที่นี้รวมแล้วมีจำนวนทั้งสิ้น 8 วรรค จาก 21 วรรค แต่ส่วนใหญ่ก็จะลงท้ายด้วยโน้ต “ ร ⟶ ด ⟶ ล “ แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกวรรคในกลอนลำพวนงานบวช คือ โน้ตตัวสุดท้ายของแต่ละวรรค จะลงท้ายด้วยโน้ตตัว “ล (ลา)” เสมอ

3.2.6 รูปแบบจังหวะ

กลอนลำพวนงานบวชมีรูปแบบหลักที่พบบ่อย 3 รูปแบบดังนี้

ตัวอย่าง

ร้อง	อันว่าอายุ	ไได้ยี่สิบปี	มาแล้ว	คุณบิ	ดามารดาจี่	เอา บวช	
วรรคที่ 11	ด ล ด ด	ด ด ล ด	ด ม - -	- - ล ล	ด ร ร ม	ซ - - ล	
แคน	ด ร ล ด	รดล ด ด	ล ด ร ม	- - ล ล	ด ร ร ม	ซ - - ล	ด ร ด ล

ร้อง	อันว่าเจ๊า	บวชแล้วเป็นพระ	ภิกษุสงฆ์	แล้วเน้อ	
วรรคที่ 16	- ด ด ด	ล ด ด ด	ด ล ม ซ -	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ด ร มรด	ด ร ม ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	เว้าเรื่องเข้า	เรื่องบวช	งานเจียง		บวชเฮียนนำ	ไผ สู่	คน	นั่นแล้ว
วรรคที่ 8	- ด ด ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- ล ด ร	ม ซ – ล	- - ด ร ม ร	- - ด ล
แคน	ดดดรมรด	- ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล	ด ร ม ร	- - ด ล

ร้อง	ข้อยจี่ไป	ดึงห้อง	ประเพณี	ซะก่อน	พี่น้องเอ๊ย	
วรรคที่ 7	- ด ล ด	- ม – ด	- ล ด ร	มซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ดลด ดลด	- ม ร ด	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ดล

ตาราง รูปแบบและลักษณะจังหวะของลำพวนงานบวช

รูปแบบ	ลักษณะจังหวะ
1. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนต้นของวรรค เพราะตอนขึ้นต้นวรรคหมอลำมักจะใส่คำพูดที่ตนเองอยากจะร้องไปในส่วนต้นของวรรค	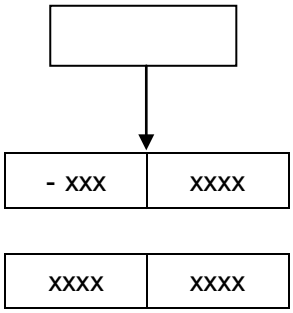
เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนกลางของวรรค เพราะเมื่อหมอลำได้ใส่คำพูดในส่วนต้นของวรรคไปแล้ว ในส่วนกลางก็จะเป็นการเอื้อนเพื่อยืดทำนองจังหวะ ให้มีความไพเราะ	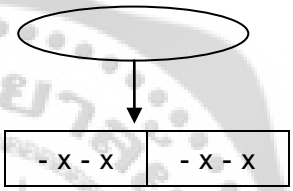
เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนท้ายของวรรค และจัดเป็นเอกลักษณ์ของการขับลำพวน ที่ในส่วนท้ายของวรรคมักจะลงท้ายด้วยจังหวะและทำนองเช่นนี้	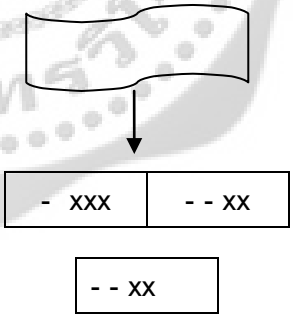

3.2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

ในคีตลักษณ์ของกลอนลำพวน ก็บังคับไว้อยู่แล้วว่า กลอนลำพวนเป็นเพลงร้องเดี่ยว มีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อมๆ กัน เพราะฉะนั้นนอกจากหมอลำจะต้องมีไหวพริบและปฏิภาณในการดันกลอน สดแล้ว หมอแคนยิ่งต้องมีไหวพริบและปฏิภาณมากกว่าเป็นสองเท่าเพราะหมอแคนจะต้องเป่าเลียนเสียงร้องของหมอลำให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าหมอลำจะดันเนื้อร้องเพลงเสียงอะไร หมอลำก็จะต้องเป่าเสียงนั้น แต่อาจมีการใส่ลูกเล่นหรือลูกสะบัดบ้าง แต่ก็ต้องทำให้กลมกลืน กับเสียงร้องของหมอลำ ยิ่งถ้าหมอลำร้องจบวรรคเมื่อใด หมอแคนจะต้องหยุดทันที

ตัวอย่าง

ร้อง	โอ	โอ้	โอ้	หนอ	ไหม สะ	เพรา รัง		
วรรคที่ 1	- - - ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ข้อยจี่เว้า	เป็นอนุ	สรณ์จั่ง	ค่อย ฟัง	เอาไว้	แค่เน้อ
วรรคที่ 3	- ด ล ด	ด ร – ม	- ซ – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ร – ม	- ซ – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าไป	ฮอดเข้า โบสถ์	แล้ว	อุปัชฌาย์	เพิ่นจี่ ได๋ไป	ครองผ้า จีวร	มาห่ม
วรรคที่ 15	- ด ล ด	- ด ด ล	- ล - -	- ล ล ด	ด ล ด ล	ด ด ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ล ด	ด ร ม ร ด	- ด ล -	ด ล ด ด	ด ล ด ร	ด ล ด ร	ม ซ – ล

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ลูกตกของบางห้องจะมีเสียงเดียวกัน หรือบางห้องเพลงก็จะมีโน้ตเสียงเดียวกัน และบางวรรคจะมีโน้ตเหมือนกันทุกตัว เนื่องจากบางครั้งหมอแคนจับทำนองและจังหวะการดำเนินกลอนลำของหมอลำได้ถูกต้อง ก็จะเป่าได้เหมือนเสียงร้อง ของหมอลำ บางวรรคจับทำนองและจัง หวะได้บ้างหรือไม่ได้บ้าง ก็จะมีโน้ตที่เหมือนกันเป็นบางห้อง เพลง แต่สังเกตได้ว่า ถึงแม้โน้ตบางห้องจะไม่ได้เหมือนกัน แต่ก็จะมีลูกตกที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งหมดนี้ก็เกิดจากการไหวพริบ ปฏิภาณและความเคยชิน ไม่ว่าต้นวรรค กลางวรรค จะเป่าเลียนเสียงได้มากน้อยแค่ไหนก็ตาม หรือจะใส่ลูกเล่นเพื่อโชว์ฝีมือการเป่าแคนบ้าง แต่ท้ ายวรรคจะต้องจบเสียงเดียวกับหมอลำให้ได้เสมอ และจะต้องหยุดตามหมอลำ เพื่อที่จะได้เริ่มต้นวรรคใหม่พร้อม ๆ กัน

3.3 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน งานศพ

3.3.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

กลอนลำพวนงานศพ ไม่สามารถการกำหนดรูปแบบลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์ได้ เนื่องจากเป็นกลอนที่ด้นสด ที่เช่นเดียวกับงานแต่งงาน (งานดอง) งานบวช สัมผัสคล้องจองก็มีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย เนื้อหาส่วนใหญ่จะสอดแทรกข้อคิดในเรื่องการปฏิบัติตนสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงสรุปได้ว่ากลอนลำของลำพวนในงานศพ มีลักษณะเป็น คำผญา ซึ่งเป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความ สะกิดและกินใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟังอย่างลึกซึ้ง เช่นเดียวกับกลอนลำงานแต่งงาน (งานดอง) งานบวช

3.3.2 คีตลักษณ์ (Form)

กลอนลำพวนงานศพ (งันเฮือนดี) เป็นเพลงร้องเดี่ยวมีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อมๆ กัน จัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว จะไม่มีการบรรเลงซ้ำและไม่มีการย้อนลำไปเรื่อยๆ จนจบเพลง ในแต่ละวรรคเพลงจะมีจำนวนห้องเพลงไม่สม่ำเสมอ

3.3.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

กลุ่มเสียงที่ใช้ในกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) คือ โด(ด) เร(ร) มี(ม) ซอล(ซ) ลา(ล) เป็น

3.3.4 โน้ตเพลงลำพวนงานศพ

เนื่องจาก กลอนลำพวนงาน ศพ เป็นเพลงร้องเดี่ย วมีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน จึงไม่มีความแน่นอนในการหยุดและเริ่มวรรคใหม่ การเชื่อมต่อของแต่ละวรรค ดังนั้นการบันทึกโน้ตเพลง จึงจำเป็นต้องบันทึกที่ ละวรรค แต่ละวรรคจะมีทั้งเนื้อร้อง โน้ตคำร้องและโน้ตแคน ซึ่งจะได้ง่ายและสะดวกต่อการวิเคราะห์และทำความเข้าใจ การบันทึกโน้ตผู้วิจัยบันทึกตามเสียงร้อง อาจมีโน้ตบางตัวที่แปรไปตามทำนองหรือสำเนียง แต่ส่วนใหญ่จะร้องตามเสียงที่บันทึกไว้

โน้ตเพลงลำพวนงานศพ (งันเฮือนดี)

แคนเป่านำ

- - - ม	- ซ - ร	ด ล ด ร	- - ด ล	- ด ร ด ซ	ซ – ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล
- - ด ร	- - - ม	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล	- - - ด	- ร – ซ	- ม ร ม
- ม – ร	- ด – ด	ซ – ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล	- - - -		

ร้อง	โอ	โอ้	โอ	น้อ	ไหม	เกลียวเดียว	ย่าน	บ่ เกี่ยว
วรรคที่ 1	- - - ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- - - ซ	- - ม ร	- ม - -	- ด - ล
แคน	ด ล ด ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- - - ซ	- ม - ร	- ม – ร	- ด – ล

เอา กัน		เอ้ย
- ด - ร	- ม – ร	- - ด ล
ด ร ม ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	มือบ่คลำ	เสียงปี่	เหนาะหน้าแค้น	หมอแคนเอ้ย	
วรรคที่ 2	- ด ล ด	- ด – ล	- ร ม ซ	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ด ด ด	ด ล ด ด	ด ร ม ซ	ล ด – ร	- - ด ล

ร้อง	มือบ่แขน	เสียงแคน	หนอ	กะบ่หันเต้า
วรรคที่ 3	- ม ด ซ	- ม – ร	- ม - -	ล ล ด ร
แคน	ด ร ด ม	- ม ม ม	- ม - -	ล ด ด ด

ร้อง	คันเฮาบ่เว้า	เสียงเข้า	กะใส่แคน		แน่นน้อ
วรรคที่ 4	ด ด ด ล	- ด ร – ล	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดลดรมรด	ดดรมรด	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำจี่ได้	วันทา นอบ	พุทธคุณ	ทั้งสี่	ไว้ก่อนแล้ว	
วรรคที่ 5	ล ด ด ล	ด ร ม -	- ด ด ร	ม ซ – ล	- ด ด ร	- - ด ล
แคน	ล ด ด ล	ด ด ร ม -	- ด ด ร	ม ซ – ล	- ด ด ร	- - ด ล

ร้อง	ดวงมณี	หน่วยแก้ว แน้วเชื่อ	พุทธคุณ	ทั้ง สี่	ไว้ก่อน แล้ว
วรรคที่ 6	- ด ล ด	ล ด ด ร	- ด ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	รมรด ดด	ดรม รดดร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	คุณพระ พุทธ	ให้มาอยู่	หัว	หมอลำ เอ้ย	
วรรคที่ 7	- ด ร ร	ล ด ล -	- ซ - -	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด รดล ด	ด ร ด ม	- - - ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คุณ สัว	คุณ เณร	มา	อยู่เกล้า
วรรคที่ 8	- ม ด ซ	- ม – ร	- ม - -	ล ด – ด
แคน	- ม ด ซ	- ม – ร	- ม - -	ล ด ด ด

ร้อง	คุณพระ พุทธ	เจ้ามาอยู่ เกศ	เกศา	หมอลำ เอ้ย	
วรรคที่ 9	- ด ร ร	ล ด ด ล	- ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ดด รมรด	ล ด ด ร	- ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คุณบิดา มาร	-ดาครูบา	อา จารย์		ให้เพิ่นมา	ปุนป้อง	ผู้ข้าเน้อ
วรรคที่ 10	ล ล ด ด	ด ด ซ -	- ม – ร	- ม – ร	- ด ด ร	- ม – ร	- ด ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ด ซ -	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	ม ร ม ร	- ด ด ล

ร้อง	กราบพระ คุณครู	พร้อม	อาจารย์	ผู้สอนสั้ง	ผู้ข้าเอ้ย	
วรรคที่ 11	ล ล ด ด	ม - - -	- ด – ร	ม ซ – ล	- ด ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ม - - -	- ด ด ร	ม ซ – ล	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ให้เพิ่น มาซ่อย	กังสถาน	เทียนกะ	ฝายลำ		แน่นน้อ
วรรคที่ 12	ด ล ด ล	- ด ลมซ	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	- ด – ด	ดรมซ มร	- ด ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำ	ละจี่ได้เว้า	ตาม		นะสู	
	สมบท		ประเพณี		เฮาเอ้ย	
วรรคที่ 13	ล ด ล ด	ด ล ด ด	ด ล ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - - -
แคน	ด ร ล ด	ร ด ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	สมบท	ลำเฒ่า	นานมัน	กะยาก	มา ได๊	
	เป็นหมอ	ละลำ				
วรรคที่ 14	ล ด ด ล	ด ด ด ซ	- ซ – ม	- ร – ด	ล – ด ร	- - - -
แคน	ล ด ด ด	ด ร ม ซ	- ซ ม ม	- ล – ด	ด ล ด ร	ด ล - -

ร้อง	ลำจนว่า	เหมาจน	ชรา		หมดแล้ว	
		ว่าแก่				
วรรคที่ 15	- ล ด ด	ด ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ร	- - ด ล
แคน	ดลด มรด	ด ด ร ม	- ด ด ด	ร ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	อายุได้	สิบห้า	มาฮอต พี่	น้องเอย	
	แปด	ปีปาย			
วรรคที่ 16	ร ม ม ด	ซ ด ซ ม	ร ล – ล	ดร – ดล	- - - -
แคน	ด ด ม ซ	ด ด ม ร	- ด ด ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำกะ	เว้าอยู่	กะซ่อย		ข้อยแล้ว
	ยัง	เทียนไข	แยง		
วรรคที่ 17	ล ด ล ด	ม ด ร ม	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด ดรมรด	ด ด ด ร	- ม – ร	- ด ด ล

ร้อง	ข้อยจี่ได้	ตาม		นะพี่น้อง		
	เว้า	ประเพณี		เอ้ย		
วรรคที่ 18	ด ล ด ด	ด ล ด ร	- ม - -	ด ด ด ร	- - ด ล	
แคน	ด ล ด ด	ด ม ด ด	ร ม - -	ด ด ล ด	- ด – ร	- - ด ล

ร้อง	เพิ่นว่านะ	คนเฮานี้เกิด	มาแล้ว	กะเฒ่าแก่แล้ว	มีเกิดแก่	เจ็บ	แหละ	น้อ
วรรคที่ 19	- ด ล ด	ด ด ม ด	ม ม - -	ล ด ล ด	- ด ล ล	ด ร – ม	- ร – ล	ร – ด ล
แคน	ด ล ด ด	ดดด ร ม	ด ร ม ล	ด ด ร ม	ด ด ล ด	ด ร – ม	- ร – ล	ดร – ดล

ร้อง	อันเจ็บหัว	ปวดท้อง	ซื้อยาใส่	กะยังหาย	แหละได้	
วรรคที่ 20	- ด ด ด	- ด – ม	- ร ร ด	ร ม – ซ	- ล – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ด ร ม	ร ด ล ด	ร ม – ซ	- ล – ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่าถึง	ยามตาย		พัดบ่มียา	แก้	ละแน่เน้อ
วรรคที่ 21	- ล ด ด ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- ด ด ล
แคน	- ด ด ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	เกิดมาแล้ว	หนังเหนียวหนังยาน		พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 22	- ล ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	ด ด ร ด	ร ม – ซ	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บ่ว่าผู้หญิง	ผู้ซายกะคือ	กันทั้งโลก	นะน้อ	
วรรคที่ 23	ด ด ด ล	ด ด ด ซ	- ม ด ล	- - ด ล	
แคน	ด ด ล ด	ด ด ร ม	- ม ด ล	- ด ด ล	- - ด ล

ร้อง	อันว่าเกิด	มาแล้ว	จักบ่สู้	จี่ไป ใส	แหละได้	
วรรคที่ 24	- ด ด ล	- ด – ด	- ล ด ด	ล ม – ซ	- ล – ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	รดล ดด	ล ด ด ด	รม – ซ	- ล – ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าตาย	ไปแล้ว	ไผเฮา	บ่สู้ เมื่อ
วรรคที่ 25	- ด ล ด	- ด – ม	- - ด ร	ร ม – ล
แคน	ด ล ด ด	- ด ร ม	รดล ดร	ม – ดล

ร้อง	จักว่าจี่ไป	ทางเหนือใต้	จิไปเกิด	ทาง ใด	บ่มีแล้ว	
วรรคที่ 26	ม ล ล ด	ด ล ด ด	- ด ด ล	- ด – ม	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ลด ดรมรด	ด ล ด ด	ด ล ด ด	ด ด ร ม	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	เอาแต่สัง	ขารนี้	จี่พาไป	สาระอย่า	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 27	- ด ล ซ	- ม – ม	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ซ	- ม ร ม	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	แก่แล้ว	มีเฒ่าแก่แล้ว	เกิดแก่เจ็บตาย		สู่คนแล้ว	
วรรคที่ 28	- ล – ด	ล ด ล ด	ล ด ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ล ด ล ด	ล ด ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บ่เสียดาย	มันแล้ว	ชีวิตชีวา	จั๊กอย่าง
วรรคที่ 29	- ล ล ด	- ด – ม	ด ด ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ด ด	- ร – ม	ร ด – ร	ม ซ – ล

ร้อง	เอาแต่มา	ฮอตหนา	สังขารข้าม	ทางเอาตาย		แหละน้อ	
วรรคที่ 30	- ด ล ด	- ล – ด	- ด ด ด	ล ด – ร	- ม – ร	- - ล ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	รมรด ลด	ดด ดรมรด	- ด ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่าลูกหลาน	อยู่ทางหลัง	เขากะได้	เอาไปเผา	ไป จุด
วรรคที่ 31	ล ด ด ล	- ล ด ล	- ด ล ด	- ร ม ม	- ซ – ล
แคน	ด ล ด ด	ร ม ร ด	ด ซ ม ด	ด ด ร ม	- ซ – ล

ร้อง	พ่อแม่ตาย	จาก แล้ว	เอาไปให้	กะสู่คน		ไปยามไหว้	
วรรคที่ 32	- ด ด ด	- ล – ด	- ด ร ล	- ล ด ร	- ม – ร	- ซ ม ม	
แคน	- ด ด ด	รมรด ด	ด ด ร ม	- ล ด ร	- ม – ร	- ซ ม ม	- - ด ล

ร้อง	ไปวัดใหญ่	กู้นหนา	
วรรคที่ 33	- ด ด ล	- - ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ล	- - ด ร	- - ด ล

ร้อง	เอาไป	ไว้กู้น	เจ้าจะ	ไปเผา	แหละได้	
	ตั้งศพ					
วรรคที่ 34	ล ล ด ล	- ด – ด	- - ด ล	- ม – ซ	- - ล ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	- ล ด ด	ด ร์ดล ด	- ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่า	อยู่นำ		จากกัน	ออย	พี่น้องเอ๊ย	
	เพิ่นคน	กันหนา	- - - -		ละเอ่น		
วรรคที่ 35	ล ด ด ด	ล ด ด ม		- ด – ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	รมรด ร ม	- - - -	มรด – ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่าตาย	จากแล้ว	ย้านพา		ใดน้อ	
		พากัน	กันกลัว			
วรรคที่ 36	- ล ล ด	ล ด ล ล	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด รมรด	ด ด – ร	- ม – ร	- - ด ร	- - ด ล

ร้อง	พ่อแม่	แท้แท้	เหย้า
	ของโต	กะยัง	หย่อน
วรรคที่ 37	ด ด ล ด	ม ม ด ม	- ม – ล
แคน	ด ด ล ด	ม ม ด ม	ม ม ด ล

ร้อง	ยามเอาไป	เผาแล้ว	พระมา	กัน	ย้านแต่	จิมายาม	บ้าน	แหละน้อ
		กะเอา	สวด		พ่อแม่			
วรรคที่ 38	- ล ด ด	ล ด ด ล	ด ด ล ด	- ร – ม	ด ล ด ด	- ล ด ร	- ม – ร	- - ล ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด ดดด	ด ด ล ด	- ร – ม	ม ม ด ล	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	กอดกัน	เอาไว้	ยามพ่อแม่	ตายหนี	จากนะ	น้อ
วรรคที่ 39	- ล – ด	- ด – ม	- ด ด ด	- ร - ม ซ	- ล – ด	ด – ด ล
แคน	- ด ด ด	ด ด ร ม	ม ร ด ล	ด ร – ม ซ	- ล – ด	ดร – ดล

ร้อง	คิดว่า	จากแล้ว	เพิ่นกะ	ไสดอก	พี่น้องเอย	คันว่าไป	ทำบุญ	ทำทาน
	เพิ่นตาย		บ่ไป					
วรรคที่ 40	ม ด ด ด	- ล – ด	ด ด ล ม	- ซ – ล	ล ด ร ม	- ด ล ล	- ด – ซ-	- ม – ร
แคน	ดด ดรมรด	ด ด ล ด	ล ด ร ม	- ซ – ล	ล ด ร ม	ม ร ด ล	- ด ร ซ	- ม - ร

ไว้มากมาย	กะได้แล้ว	
- ม ล ด	- ร ม ร	- - ด ล
ม ร ด ล	ด ร ม ร	- - ด ล

ร้อง	เพิ่นที่ตาย	ไปแล้วจิ	ได้ขึ้นชั้นฟ้า	แก้วบุษรา	คัม	กู้นแหละน้อ	
วรรคที่ 41	- ด ล ด	ด ด – ล	ด ด ด ด	ด ล ด ด	- ร – ม	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ด ร ด ล	ด ด ล ด	- ด – ล	- ร – ม	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ไปอยู่กุฎิ	เก้าพันวา	ศาลา	เก้าพันห้อง	
วรรคที่ 42	ด ล ล ล	- ล ด ร	- ด – ร	- ม ด ล	- - - ล
แคน	ด ร ล ด	ด ด ร ม	ม ม ร ด	ซ ม ร ด	- ด – ด

ร้อง	เพิ่นจีไปอยู่	กำแพงฟ้า	กะยองยาม	ไว้	แท้แล้ว
วรรคที่ 43	ด ล ด ล	- ด ด ม	- ล ด ร	- ม – ร	- ด – ล
แคน	ด ด ร ม	ม ม ร ด	ร‿มรด ร	- ม – ร	- ด – ล

ร้อง	อันว่า	ความตายนี้	มันกะคือ	กันทั้งโลก	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 44	- - ล ล	ด ด – ม	- ด ด ด	ร ม – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ล ล ล ด	ล ด ร ม	ร ด ล ด	ด‿รม – ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าเด็ก	หนุ่มน้อยคน	เฒ่าเพิ่นกะตาย		แก่แล้ว
วรรคที่ 45	- ด ด ล	ล ด – ร	ล ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด‿รมรดด	ดดร‿มรด	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	เพิ่นว่าตาย	ไป แล้ว	บ่กลับคืนมา	เกิดอีก	ดอก เน้อ
วรรคที่ 46	- ด ล ด	- ด – ม	ด ด ร ซ	- ล – ล	ดร – ดล
แคน	- ด ด ล	ด ด ร ม	ด ด ร ซ	- ล – ล	ดร – ดล

ร้อง	แม่นผู้ใดจี	ดีเลิศล้ำคำ	นี้แม่นบ่มี	นั้น	ดอกเน้อ
วรรคที่ 47	ด ล ด ล	ด ด ด ด	ร ล ด ร	- ม – ร	- - ล ล
แคน	ดด ร มรด	ดด ร มรด	ล ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ถ้าจี่ไป ทาง	สุขหรือ ไปทาง	ทุกข์เขา กะมอง	บ่เห็น	แหละได้	
วรรคที่ 49	ด ล ด ด	ม ล ด ม	ม ด ล ด	- ล – ซ	- - ล ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ร	ม มรด ม	ม ม ร ด	ร ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ลูกหลาน อยู่ทาง	หลังจิ ทำบุญ	มา	ส่ง
วรรคที่ 50	ด ล ล ด	ล ด ซ ร	- - - ม	- - - ล
แคน	- ด ล ด	ล ม ซ ม	ม ม ม ม	- ม ม ล

ร้อง	ให้ไปวัง	คุ้มแรกแม่	นาตาย แล้วตั้ง	แต่โดน
วรรคที่ 51	- ล ด ด	ร ล – ล	ด ด ร ล	ด ร - -
แคน	ด ด ล ด	ร มรด ล	ดด ร มรด	ดร - - ดล

ร้อง	ขอให้บุญ	กุศลนี้นำ	ไปอยู่ซ่อย	ให้เพิ่น ขึ้นชั้น	ฟ้าไปไหว้ พระ	เมตไตย กู้น	แน่	เน้อ
วรรคที่ 52	- ล ด ด	ล ด ม ม	ม ม ด ล	ล ด ด ด	ด ร ด ล	ดร – ม	- ร – ล	- ล - -
แคน	ด ล ด ด	ล ด ร ม	ม ม ม ล	ด ด รมรด	- ล ด ด	- ร – ม	- ร – ด	- ล - -

ร้อง	อยากให้ หนีบาป	ขอให้หนี กรรม	เวร	แน่เน้อ	
วรรคที่ 53	ล ด ด ล	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ด ด ล ด	ด ด ร ด	ร ม – ร	- ล – ร	- - ด ล

ร้อง	ลูกหลาน เพิ่น	จี่ทำ บุญหา	แจกทาน	เอาไว้	แน่น้อ
วรรคที่ 54	- ด ล ด	ล ด ด ซ	- ล – ด	- ม – ร	- - ล ล
แคน	ดล ดรม	ม รดรม ซ	- ล – ด	ร ม – ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่าตาย	ไป แล้ว		ใครไผน้อ	บ่นิยม	ดอก	เน้อ
วรรคที่ 55	- ด ล ด	- ด – ม	- - - -	- ด ด ม	- ล ด ร	- ซ – ล	ดร – ดล
แคน	ด ล ด ด	ล ด ร ม	- - ร ด	- ด ด ร	- ม – ร	ม ซ – ล	ดร – ดล

ร้อง	คนเฮานี้	กะคือกัน	ทั้งโลก	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 56	- ด ด ม	ด ซ – ร	- ม – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ด ร ม	ม ม ร ด	- ม ม ล	- - ด ร	- - ด ล

ร้อง	ผู้เป็นครูบา	อาจารย์กะตาย	แล้ว	กะคือกัน	นั้นทั้งโลก	นะน้อ
วรรคที่ 57	ล ด ล ด	ล ด ล ด	ร ม - -	- ล ด ร	ม ด ล -	ด ด – ล
แคน	ดด รมรด	ด ด ด ด	ร ม - -	- ล ด ร	ม ด ล -	ด ร – ด ล

ร้อง	คันว่าเด็ก	หนุ่มน้อยตายจ้อย	กะจุนทุน		แน่เน้อ
วรรคที่ 58	- ด ด ล	ล ด ด ร	ล – ด ร	- ม – ร	- ล – ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด ดรมรด	ด ล ด ร	- ม – ร	- ด - ล

ร้อง	หมอลำจีฝาก	เสียงเว้า	ไว้ให้	อาจารย์		ก่อน เน้อ	
วรรคที่ 59	ล ด ด ล	ล ด - -	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- ล – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	รลด มรด	- ล – ล	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

3.3.4 รูปแบบทำนอง

งานศพ (งันเฮือนดี)

แคนเป่านำ

- - - ม	- ซ - ร	ด ล ด ร	- - ด ล	- ด ร ด ซ	ซ – ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล
- - ด ร	- - - ม	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล	- - - ด	- ร – ซ	- ม ร ม
- ม – ร	- ด – ด	ซ – ม ร ม	- ม – ร	ด ล ด ล			

ร้อง	โอ	โอ้	โอ	น้อ	ไหม	เกลียวเดียว	ย่าน	บ่ เกี่ยว
วรรคที่ 1	- - - ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- - - ซ	- - ม ร	- ม - -	- ด - ล
แคน	ด ล ด ร	- - - ซ	- - - ม	ร ม ร ด	- - - ซ	- ม - ร	- ม – ร	- ด – ล

เอา กัน		เอ้ย
- ด - ร	- ม – ร	- - ด ล
ด ร ม ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	มือบ่คลำ	เสียงปี่	เหนาะหน้าแค้น	หมอแคนเอ้ย	
วรรคที่ 2	- ด ล ด	- ด – ล	- ร ม ซ	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ด ด ด	ด ล ด ด	ด ร ม ซ	ล ด – ร	- - ด ล

ร้อง	มือบ่แขน	เสียงแคน	หนอ	กะบ่หันเต้า
วรรคที่ 3	- ม ด ซ	- ม – ร	- ม - -	ล ล ด ร
แคน	ด ร ด ม	- ม ม ม	- ม - -	ล ด ด ด

ร้อง	คันเฮาบ่เว้า	เสียงเข้า	กะใส่แคน		แน่นน้อ
วรรคที่ 4	ด ด ด ล	- ด ร – ล	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดลดร์มรด	ดด ร์มรด	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำจี่ได้	วันทานอบ	พุทธคุณ	ทั้งสี่	ไว้ก่อนแล้ว	
วรรคที่ 5	ล ด ด ล	ด ร ม -	- ด ด ร	ม ซ – ล	- ด ด ร	- - ด ล
แคน	ล ด ด ล	ด ด ร ม -	- ด ด ร	ม ซ – ล	- ด ด ร	- - ด ล

ร้อง	ดวงมณี	หน่วยแก้วแน้วเชื่อ	พุทธคุณ	ทั้ง สี่	ไว้ก่อนแล้ว
วรรคที่ 6	- ด ล ด	ล ด ด ร	- ด ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	รมรด ดด	ดรม รดดร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	คุณพระพุทธ	ให้มาอยู่	หัว	หมอลำเอ้ย	
วรรคที่ 7	- ด ร ร	ล ด ล -	- ซ - -	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด รดล ด	ด ร ด ม	- - - ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คุณ สัว	คุณ เณร	มา	อยู่เกล้า
วรรคที่ 8	- ม ด ซ	- ม – ร	- ม - -	ล ด – ด
แคน	- ม ด ซ	- ม – ร	- ม - -	ล ด ด ด

ร้อง	คุณพระ พุทธ	เจ้ามาอยู่ เกศ	เกศา	หมอลำ เอ้ย	
วรรคที่ 9	- ด ร ร	ล ด ด ล	- ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ดด รมรด	ล ด ด ร	- ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คุณบิดา มาร	-ดาครูบา	อา จารย์		ให้เพิ่นมา	ปุนป้อง	ผู้ข้าเน้อ
วรรคที่ 10	ล ล ด ด	ด ด ซ -	- ม – ร	- ม – ร	- ด ด ร	- ม – ร	- ด ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ด ซ -	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	ม ร ม ร	- ด ด ล

ร้อง	กราบพระ คุณครู	พร้อม	อาจารย์	ผู้สอนสั้ง	ผู้ข้าเอ้ย	
วรรคที่ 11	ล ล ด ด	ม - - -	- ด – ร	ม ซ – ล	- ด ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ม - - -	- ด ด ร	ม ซ – ล	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ให้เพิ่น มาซ่อย	กังสถาน	เทียนกะ	ฝาย ลำ		แน่นน้อ
วรรคที่ 12	ด ล ด ล	- ด ลมซ	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	- ด – ด	ดรม ซมร	- ด ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำ สมบท	ละจี่ได้เว้า	ตาม ประเพณี		นะสู เฮาเอ้ย	
วรรคที่ 13	ล ด ล ด	ด ล ด ด	ด ล ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - - -
แคน	ด ร ล ด	ร ด ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	สมบท เป็นหมอ	ลำเฒ่า ละลำ	นานมัน	กะยาก	มา ได๊	
วรรคที่ 14	ล ด ด ล	ด ด ด ซ	- ซ – ม	- ร – ด	ล – ด ร	- - - -
แคน	ล ด ด ด	ด ร ม ซ	- ซ ม ม	- ล – ด	ด ล ด ร	ด ล - -

ร้อง	ลำจนว่า	เหมาจน ว่าแก่	ชรา		หมดแล้ว	
วรรคที่ 15	- ล ด ด	ด ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ร	- - ด ล
แคน	ดลด มรด	ด ด ร ม	- ด ด ด	ร ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	อายุได้ แปด	สิบห้า ปีปาย	มาฮอต พี่	น้องเอย	
วรรคที่ 16	ร ม ม ด	ซ ด ซ ม	ร ล – ล	ดร – ดล	- - - -
แคน	ด ด ม ซ	ด ด ม ร	- ด ด ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	หมอลำ กะยัง	เว้าอยู่ เทียนไข	กะซ่อย แยง		ข้อยแล้ว
วรรคที่ 17	ล ด ล ด	ม ด ร ม	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด ดรมรด	ด ด ด ร	- ม – ร	- ด ด ล

ร้อง	ข้อยจี่ได้ เว้า	ตาม ประเพณี		นะพี่น้อง เอ้ย		
วรรคที่ 18	ด ล ด ด	ด ล ด ร	- ม - -	ด ด ด ร	- - ด ล	
แคน	ด ล ด ด	ด ม ด ด	ร ม - -	ด ด ล ด	- ด – ร	- - ด ล

ร้อง	เพิ่นว่านะ	คนเฮานี้ เกิด	มาแล้ว	กะเฒ่า แก่แล้ว	มีเกิดแก่	เจ็บ	แหละ	น้อ
วรรคที่ 19	- ด ล ด	ด ด ม ด	ม ม - -	ล ด ล ด	- ด ล ล	ด ร – ม	- ร – ล	ร – ด ล
แคน	ด ล ด ด	ดดด รม	ด ร ม ล	ด ด ร ม	ด ด ล ด	ด ร – ม	- ร – ล	ดร – ดล

ร้อง	อันเจ็บหัว	ปวดท้อง	ซื้อยาใส่	กะยังหาย	แหละได้	
วรรคที่ 20	- ด ด ด	- ด – ม	- ร ร ด	ร ม – ซ	- ล – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ด ด ร ม	ร ด ล ด	ร ม – ซ	- ล – ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่าถึง	ยามตาย		พัดบ่มียา	แก้	ละแน่เน้อ
วรรคที่ 21	- ล ด ด ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- ด ด ล
แคน	- ด ด ซ	- ม – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	เกิดมา	หนังเหนียว		พี่น้องเอ้ย	
	แล้ว	หนังยาน			
วรรคที่ 22	- ล ล ด	ด ล ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	ด ด ร ด	ร ม – ซ	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บ่ว่า	ผู้ซาย	กันทั้ง	นะน้อ	
	ผู้หญิง	กะคือ	โลก		
วรรคที่ 23	ด ด ด ล	ด ด ด ซ	- ม ด ล	- - ด ล	
แคน	ด ด ล ด	ด ด ร ม	- ม ด ล	- ด ด ล	- - ด ล

ร้อง	อันว่าเกิด	มาแล้ว	จักบ่สู้	จี่ไป ใส	แหละได้	
วรรคที่ 24	- ด ด ล	- ด – ด	- ล ด ด	ล ม – ซ	- ล – ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	รดล ดด	ล ด ด ด	รม – ซ	- ล – ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าตาย	ไปแล้ว	ไผเฮา	บ่สู้ เมื่อ
วรรคที่ 25	- ด ล ด	- ด – ม	- - ด ร	ร ม – ล
แคน	ด ล ด ด	- ด ร ม	รดล ดร	ม – ดล

ร้อง	จักว่าจี่ไป	ทางเหนือ	จิไปเกิด	ทาง ใด	บ่มีแล้ว	
		ใต้				
วรรคที่ 26	ม ล ล ด	ด ล ด ด	- ด ด ล	- ด – ม	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ลด ดรมรด	ด ล ด ด	ด ล ด ด	ด ด ร ม	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	เอาแต่สัง	ขารนี้	จี่พาไป	สาระอย่า	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 27	- ด ล ซ	- ม – ม	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ซ	- ม ร ม	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	แก่แล้ว	มีเฒ่า	เกิดแก่		สู่คนแล้ว	
		แก่แล้ว	เจ็บตาย			
วรรคที่ 28	- ล – ด	ล ด ล ด	ล ด ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ล ด ล ด	ล ด ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บ่เสียดาย	มันแล้ว	ชีวิตชีวา	จั๊กอย่าง
วรรคที่ 29	- ล ล ด	- ด – ม	ด ด ด ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ด ด	- ร – ม	ร ด – ร	ม ซ – ล

ร้อง	เอาแต่มา	ฮอตหนา	สังขาร ข้าม	ทางเอา ตาย		แหละน้อ	
วรรคที่ 30	- ด ล ด	- ล – ด	- ด ด ด	ล ด – ร	- ม – ร	- - ล ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ด	รมรด ลด	ดด ดรมรด	- ด ด ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่า ลูกหลาน	อยู่ทาง หลัง	เขากะได้	เอาไปเผา	ไป จุด
วรรคที่ 31	ล ด ด ล	- ล ด ล	- ด ล ด	- ร ม ม	- ซ – ล
แคน	ด ล ด ด	ร ม ร ด	ด ซ ม ด	ด ด ร ม	- ซ – ล

ร้อง	พ่อแม่ตาย	จาก แล้ว	เอาไปให้	กะสู่คน		ไปยาม ไหว้	
วรรคที่ 32	- ด ด ด	- ล – ด	- ด ร ล	- ล ด ร	- ม – ร	- ซ ม ม	
แคน	- ด ด ด	รมรด ด	ด ด ร ม	- ล ด ร	- ม – ร	- ซ ม ม	- - ด ล

ร้อง	ไปวัด ใหญ่	กู้นหนา	
วรรคที่ 33	- ด ด ล	- - ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ล	- - ด ร	- - ด ล

ร้อง	เอาไปตั้ง ศพ	ไว้ กู้น	เจ้าจะ	ไปเผา	แหละได้	
วรรคที่ 34	ล ล ด ล	- ด – ด	- - ด ล	- ม – ซ	- - ล ร	- - ด ล
แคน	ดดด รมรด	- ล ด ด	ด รดล ด	- ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่า เพิ่นคน	อยู่นำ กันหนา		จากกัน	ออย ละเอ่น	พี่น้องเอ๊ย	
วรรคที่ 35	ล ด ด ด	ล ด ด ม	- - - -	- ด – ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	รมรด รม	- - - -	มรด – ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บัดว่าตาย	จากแล้ว	ย้านพา		ใดน้อ	
		พากัน	กันกลัว			
วรรคที่ 36	- ล ล ด	ล ด ล ล	ด ล ด ร	- ม – ร	- - ด ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด รมรด	ด ด – ร	- ม – ร	- - ด ร	- - ด ล

ร้อง	พ่อแม่	แท้แท้	เหย้า
	ของโต	กะยัง	หย่อน
วรรคที่ 37	ด ด ล ด	ม ม ด ม	- ม – ล
แคน	ด ด ล ด	ม ม ด ม	ม ม ด ล

ร้อง	ยามเอาไป	เผาแล้ว	พระมา	กัน	ย้านแต่	จิมายาม	บ้าน	แหละน้อ
		กะเอา	สวด		พ่อแม่			
วรรคที่ 38	- ล ด ด	ล ด ด ล	ด ด ล ด	- ร – ม	ด ล ด ด	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด ดดด	ด ด ล ด	- ร – ม	ม ม ด ล	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	กอดกัน	เอาไว้	ยามพ่อแม่	ตายหนี	จากนะ	น้อ
วรรคที่ 39	- ล – ด	- ด – ม	- ด ด ด	- ร - ม ซ	- ล – ด	ด – ด ล
แคน	- ด ด ด	ด ด ร ม	ม ร ด ล	ด ร – ม ซ	- ล – ด	ดร – ดล

ร้อง	คิดว่า	จากแล้ว	เพิ่นกะ	ไสดอก	พี่น้องเอย	คันว่าไป	ทำบุญ	ทำทาน
	เพิ่นตาย		บ่ไป					
วรรคที่ 40	ม ด ด ด	- ล – ด	ด ด ล ม	- ซ – ล	ล ด ร ม	- ด ล ล	- ด – ซ-	- ม – ร
แคน	ดด ดรมรด	ด ด ล ด	ล ด ร ม	- ซ – ล	ล ด ร ม	ม ร ด ล	- ด ร ซ	- ม - ร

ไว้	กะได้แล้ว	
มากมาย		
- ม ล ด	- ร ม ร	- - ด ล
ม ร ด ล	ด ร ม ร	- - ด ล

ร้อง	เพิ่นที่ตาย	ไปแล้วจิ	ได้ขึ้น	แก้วบุษรา	คัม	กู้น	
			ชั้นฟ้า			แหละน้อ	
วรรคที่ 41	- ด ล ด	ด ด – ล	ด ด ด ด	ด ล ด ด	- ร – ม	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ด	ด ร ด ล	ด ด ล ด	- ด – ล	- ร – ม	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ไปอยู่กุฏิ	เก้าพันวา	ศาลา	เก้าพันห้อง	
วรรคที่ 42	ด ล ล ล	- ล ด ร	- ด – ร	- ม ด ล	- - - ล
แคน	ด ร ล ด	ด ด ร ม	ม ม ร ด	ซ ม ร ด	- ด – ด

ร้อง	เพิ่นจีไปอยู่	กำแพงฟ้า	กะยองยาม	ไว้	แท้แล้ว
วรรคที่ 43	ด ล ด ล	- ด ด ม	- ล ด ร	- ม – ร	- ด – ล
แคน	ด ด ร ม	ม ม ร ด	รมรด ร	- ม – ร	- ด – ล

ร้อง	อันว่า	ความตายนี้	มันกะคือ	กันทั้งโลก	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 44	- - ล ล	ด ด – ม	- ด ด ด	ร ม – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ล ล ล ด	ล ด ร ม	ร ด ล ด	ดรม – ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	คันว่าเด็ก	หนุ่มน้อยคน	เฒ่าเพิ่นกะตาย		แก่แล้ว
วรรคที่ 45	- ด ด ล	ล ด – ร	ล ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด รมรดด	ด ดรมรด	- ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	เพิ่นว่าตาย	ไป แล้ว	บ่กลับคืนมา	เกิดอีก	ดอก เน้อ
วรรคที่ 46	- ด ล ด	- ด – ม	ด ด ร ซ	- ล – ล	ดร – ดล
แคน	- ด ด ล	ด ด ร ม	ด ด ร ซ	- ล – ล	ดร – ดล

ร้อง	แม่นผู้ไดจี	ดีเลิศล้ำคำ	นี้แม่นบ่มี	นั้น	ดอกเน้อ
วรรคที่ 47	ด ล ด ล	ด ด ด ด	ร ล ด ร	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ดด รมรด	ดด รมรด	ล ด – ร	- ม – ร	- - ด ล

ร้อง	ถ้าจี่ไปทาง	สุขหรือไปทาง	ทุกข์เขากะมอง	บ่เห็น	แหละได้	
วรรคที่ 49	ด ล ด ด	ม ล ด ม	ม ด ล ด	- ล – ซ	- - ล ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ร	ม มรด ม	ม ม ร ด	ร ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	ลูกหลาน	หลังจิ	มา	ส่ง
	อยู่ทาง	ทำบุญ		
วรรคที่ 50	ด ล ล ด	ล ด ซ ร	- - - ม	- - - ล
แคน	- ด ล ด	ล ม ซ ม	ม ม ม ม	- ม ม ล

ร้อง	ให้ไปวัง	คุ้มแรกแม่	นาตาย	แต่โดน
วรรคที่ 51			แล้วตั้ง	
	- ล ด ด	ร ล – ล	ด ด ร ล	ด ร - - ล
แคน	ด ด ล ด	ร ม ร ด ล	ด ด ร ม ร ด	ด ร - - ด ล

ร้อง	ขอให้บุญ	กุศลนี้นำ	ไปอยู่ซ่อย	ให้เพิ่น	ฟ้าไปไหว้	เมตไตย	แน่	เน้อ
				ขึ้นชั้น	พระ	กู้น		
วรรคที่ 52	- ล ด ด	ล ด ม ม	ม ม ด ล	ล ด ด ด	ด ร ด ล	ด ร – ม	- ร – ล	- ล - -
แคน	ด ล ด ด	ล ด ร ม	ม ม ม ล	ด ด ร ม ร ด	- ล ด ด	- ร – ม	- ร – ด	- ล - -

ร้อง	อยากให้	ขอให้หนี	เวร	แน่เน้อ	
	หนีบาป	กรรม			
วรรคที่ 53	ล ด ด ล	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ด ด ล ด	ด ด ร ด	ร ม – ร	- ล – ร	- - ด ล

ร้อง	ลูกหลาน	จี่ทำ	แจกทาน	เอาไว้	แน่น้อ
	เพิ่น	บุญหา			
วรรคที่ 54	- ด ล ด	ล ด ด ซ	- ล – ด	- ม – ร	- - ด ล
แคน	ด ล ด ร ม	ม ร ด ร ม ซ	- ล – ด	ร ม – ร	- - ด ล

ร้อง	อันว่าตาย	ไป แล้ว		ใครไผน้อ	บ่นิยม	ดอก	เน้อ
วรรคที่ 55	- ด ล ด	- ด – ม	- - - -	- ด ด ม	- ล ด ร	- ซ – ล	ด ร – ด ล
แคน	ด ล ด ด	ล ด ร ม	- - ร ด	- ด ด ร	- ม – ร	ม ซ – ล	ด ร – ด ล

ร้อง	คนเฮานี้	กะคือกัน	ทั้งโลก	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 56	- ด ด ม	ด ซ – ร	- ม – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	ด ด ร ม	ม ม ร ด	- ม ม ล	- - ด ร	- - ด ล

ร้อง	ผู้เป็น	อาจารย์	แล้ว	กะคือกัน	นั้นทั้ง	นะน้อ
	ครูบา	กะตาย			โลก	
วรรคที่ 57	ล ด ล ด	ล ด ล ด	ร ม - -	- ล ด ร	ม ด ล -	ด ด – ล
แคน	ดด รมรด	ด ด ด ด	ร ม - -	- ล ด ร	ม ด ล -	ด ร – ด ล

ร้อง	คันว่าเด็ก	หนุ่มน้อย	กะจุนทุน		แน่เน้อ
		ตายจ้อย			
วรรคที่ 58	- ด ด ล	ล ด ด ร	ล – ด ร	- ม – ร	- ล – ล
แคน	ดด ดรมรด	ดด ดรมรด	ด ล ด ร	- ม – ร	- ด - ล

ร้อง	หมอลำ	เสียงเว้า	ไว้ให้	อาจารย์		ก่อน เน้อ	
	จีฝาก						
วรรคที่ 59	ล ด ด ล	ล ด - -	- ด – ล	- ด – ร	- ม – ร	- ล – ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	รลด มรด	- ล – ล	- ด – ร	- ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองใน 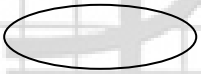 จะเกิดขึ้นในท้ายของวรรค ซึ่งจะเหมือนกันเป็นจำนวนมาก ในที่นี้มีจำนวนทั้งสิ้น 34 วรรค จาก 29 วรรค คือ จะลงท้ายด้วยโน้ต

- - - ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองใน จะเกิดขึ้นในท้ายของวรรคบางวรรค ซึ่งจะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป ในที่นี้รวมแล้วมีจำนวนทั้งสิ้น 25 วรรค จาก 59 วรรค แต่ส่วนใหญ่ก็จะลงท้ายด้วยโน้ต “ ด ⟶ ล “ แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกวรรคในกลอนลำพวนงานบวช คือ โน้ตตัวสุดท้ายของแต่ละวรรค จะลงท้ายด้วยโน้ตตัว “ล (ลา)” เสมอ

3.3.6 รูปแบบจังหวะ

กลอนลำพวนงานบวชมีรูปแบบหลักที่พบบ่อย 3 รูปแบบดังนี้

ตัวอย่าง

ร้อง	ลำจนว่า	เหมาจนว่าแก่	ชรา		หมดแล้ว	
วรรคที่ 15	- ล ด ด	ด ด ด ล	- ด – ร	- ม – ร	- - ด ร	- - ด ล
แคน	ดลด มรด	ด ด ร ม	- ด ด ด	ร ม – ร	ด ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	เอาไปตั้งศพ	ไว้ กู้น	เจ้าจะ	ไปเผา	แหละได้	
วรรคที่ 34	ล ล ด ล	- ด – ด	- - ด ล	- ม – ซ	- - ล ร	- - ด ล
แคน	ดด ดรมรด	- ล ด ด	ด รดล ด	- ม – ซ	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	อยากให้หนีบาป	ขอให้หนีกรรม	เวร	แน่เน้อ	
วรรคที่ 53	ล ด ด ล	ด ด ล ด	ร ม – ร	- ล – ร	- - ด ล
แคน	ด ด ล ด	ด ด ร ด	ร ม – ร	- ล – ร	- - ด ล

ตาราง รูปแบบและลักษณะจังหวะของลำพวนงานศพ

รูปแบบ	**ลักษณะจังหวะ**
1. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนต้นของวรรค เพราะตอนขึ้นต้นวรรค หมอลำมักจะใส่คำพูดที่ตนเองอยากจะร้องไปในส่วนต้นของวรรค	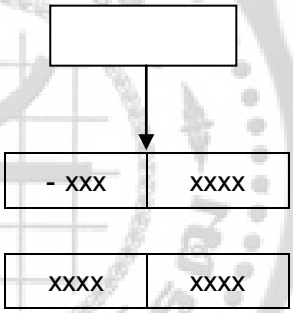
เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนกลางของวรรค เพราะเมื่อหมอลำได้ใส่คำพูดในส่วนต้นของวรรคไปแล้ว ในส่วนกลางก็จะเป็นการเอื้อนเพื่อยืดทำนอง จังหวะให้มีความไพเราะ	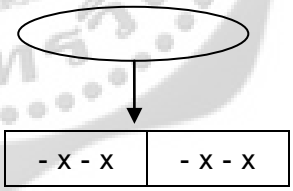
เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนท้ายของวรรค และจัดเป็นเอกลักษณ์ของการขับลำพวน ที่ในส่วนท้ายของวรรคมักจะลงท้ายด้วยจังหวะและทำนองเช่นนี้	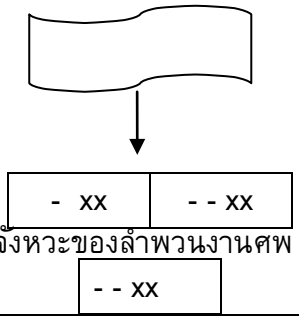

ที่มา : 3 รูปแบบและลักษณะจังหวะของลำพวนงานศพ

3.3.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

ในคีตลักษณ์ของกลอนลำพวน ก็บังคับไว้อยู่แล้วว่า กลอนลำพวนเป็นเพลงร้องเดี่ยว มีแคนบรรเลงคลอ เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจ ะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน เพราะฉะนั้นนอกจากหมอลำจะต้องมีไหวพริบและปฏิภาณในการดันกลอนสดแล้ว หมอแคนยิ่งต้องมีไหวพริบและปฏิภาณมากกว่าเป็นสองเท่าเพราะหมอแคนจะต้องเป่าเลียนเสียงร้องของหมอลำให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าหมอลำจะดันเนื้อร้องเพลงเสียงอะไร หมอลำก็จะต้องเป่าเสียงนั้น แต่อาจมีการใส่ลูกเล่นหรือลูกสะบัดบ้าง แต่ก็ต้องทำให้กลมกลืนกับเสียงร้องของหมอลำ ยิ่งถ้าหมอลำร้องจบวรรคเมื่อใด หมอแคนจะต้องหยุดทันที

ตัวอย่าง

ร้อง	เอาแต่สัง	ขารนี้	จี่พาไป	สาระอย่า	พี่น้องเอ้ย	
วรรคที่ 27	- ด ล ซ	- ม – ม	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ด ซ	- ม ร ม	- ล ด ร	ม ซ – ล	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	แก่แล้ว	มีเฒ่าแก่แล้ว	เกิดแก่เจ็บตาย		สู่คนแล้ว	
วรรคที่ 28	- ล – ด	ล ด ล ด	ล ด ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล
แคน	- ด ล ด	ล ด ล ด	ล ด ด ร	- ม – ร	- ล ด ร	- - ด ล

ร้อง	บ่เสียดาย	มันแล้ว	ชีวิตชีวา	จั๊กอย่าง
วรรคที่ 29	- ล ล ด	- ด – ม	ด ด ศ ร	ม ซ – ล
แคน	- ด ด ด	- ร – ม	ร ด – ร	ม ซ – ล

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ลูกตกของบางห้องจะมีเสียงเดียวกัน หรือบางห้องเพลงก็จะมีโน้ตเสียงเดียวกัน และบางวรรคจะมีโน้ตเหมือนกันทุกตัว เนื่องจากบางครั้งหมอแคนจับทำนองและจังหวะการดำเนินกลอนลำของหมอลำได้ถูกต้อง ก็จะเป่าได้เหมือนเสียงร้องของหมอลำ บางวรรคจับทำนองและจังหวะได้บ้างหรือไม่ได้บ้าง ก็จะมีโน้ตที่เหมือนกันเป็นบางห้องเพลง แต่สังเกตได้ว่าถึงแม้โน้ตบางห้องจะไม่ได้เหมือนกัน แต่ก็จะมีลูกตกที่เหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ ทั้งหมดนี้ก็เกิดจากการไหวพริบ ปฏิภาณและความเคยชิน ไม่ว่าต้นวรรค กลางวรรค จะเป่าเลียนเสียงได้มากน้อยแค่ไหนก็ตาม หรือจะใส่ลูกเล่นเพื่อโชว์ฝีมือการเป่าแคนบ้าง แต่ท้ายวรรคจะต้องจบเสียง เดียวกับหมอลำให้ได้เสมอ และจะต้องหยุดตามหมอลำ เพื่อที่จะได้เริ่มต้นวรรคใหม่พร้อมๆ กัน

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษา ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของลำพวน ในตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
3. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทางมานุษยวิทยา โดยการวิธีการวิจัยภาคสนาม (Fiedle Research) โดยการหาข้อมูลจากพื้นที่จริง ประกอบกับการสัมภาษณ์บุคลากรในท้องถิ่นที่ทำการวิจัย ซึ่งได้แก่ ตำบลบ้านทรา ย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยตรงเนื่องจากเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญในการทำวิจัยครั้งนี้ พร้อมกันนี้ได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมจากศูนย์วัฒนธรรมตำบลบ้านทราย และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี เป็นข้อมูลพื้นฐานด้วย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทางภาคสนาม เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน
    - 1.1 ความเป็นมาของลำพวน
    - 1.2 ความเป็นมาของลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
    - 1.3 พิธีกรรมก่อนการแสดง
    - 1.4 ขั้นตอนและวิธีการแสดง
    - 1.5 การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน
    - 1.6 เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง
2. ความสัมพันธ์ของลำพวน ที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น
    - 2.1 งานประเพณีฮีตสิบสอง (ประเพณี 12 เดือน)
    - 2.2 งานแต่งงาน (งานดอง)

2.3 งานบวช

2.4 งานศพ (งันเฮือนดี)

3.1 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง)

3.1.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

3.1.2 คีตลักษณ์ (Form)

3.1.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

3.1.4 โน้ตเพลงลำพวนงานแต่งงาน

3.1.5 รูปแบบทำนอง

3.1.6 รูปแบบจังหวะ

3.1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

3.2 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน งานบวช

3.2.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

3.2.2 คีตลักษณ์ (Form)

3.2.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

3.2.4 โน้ตเพลงลำพวนงานบวช

3.2.5 รูปแบบทำนอง

3.2.6 รูปแบบจังหวะ

3.2.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

3.3 วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน งานศพ (งันเฮือนดี)

3.3.1 ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

3.3.2 คีตลักษณ์ (Form)

3.3.3 กลุ่มเสียงที่ใช้

3.3.4 โน้ตเพลงลำพวนงานศพ

3.3.5 รูปแบบทำนอง

3.3.6 รูปแบบจังหวะ

3.3.7 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ความเป็นมาและองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลำพวน

ความเป็นมาของลำพวน

ลำพวน ถือเป็นวัฒนธ รรมการละเล่น ที่เกิดจากภูมิปัญญาทางด้านภาษาที่ใช้สื่อสารกันในหมู่คนพวนในอดีต โดยใช้ปฏิภาณไหวพริบและประสบการณ์ ผูกร้อยเป็นถ้อยคำ พูดจาโต้ตอบกันในลักษณะคำคมหรือผญา สุภาษิต คำพังเพยเปรียบเทียบ โดยเฉพาะในระหว่างหนุ่มสาวซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาของคนพวนในยุคนั้ น หากไม่มีเสียงดนตรีประกอบก็ จะเป็นเพียงการพูดคุยกันธรรมดา ต่อมาได้นำเอาอารมณ์ความรู้สึกจากเหตุการณ์ต่าง ๆ มาบรรยายประกอบเสียงแคนตลอดจนการเล่าเรื่อง เล่านิทาน จนเป็นที่นิยมเรียกกันว่า การขับลำนำของคนพวน ต่อมาจึงเหลือเพียง “ลำพวน”

ตำบลบ้านทรายมีการ ละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญ ได้แก่ การละเล่นนางกวัก ประชาชนจะมารวมตัวกันบริเวณลานบ้าน เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านนิยมเล่นกันในช่วงประเพณีกำฟ้า เพื่อเป็นการเสี่ยงทายเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในหมู่บ้าน และชีวิต เช่น โชคชะตาราศี ดวงของหมู่บ้านและการแสดงลำพวน เพื่อการแสดงเพื่อความสนุกสนานหลังจากได้ตรากตรำการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ มานานปี ลำพวนตำบลบ้านทราย เป็นการแสดงศิลปะการขับร้อง ทำนองขับขานหรือที่เรียกว่า ลำ เป็นภาษาพวน เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์มาผสมผสานกันให้คล้องจองเป็นทำนองและเสียงที่น่าฟัง มีเสียงแคนเป็นดนตรีประกอ บท่วงทำนองและลีลาการขับร้อง ความเป็นมาของลำพวนตำบลบ้านทราย ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเกิดขึ้นเมื่อใด แต่เป็นศิลปะและวัฒนธรรม ของชาวพวนแต่โบราณกาล ผู้ขับร้องเรียกว่า “หมอลำพวน” ผู้เป่าแคนประกอบเรียกว่า “หมอแคน” ลักษณะพิเศษของลำพวน มี ๓ ประการ คือ 1. สถานที่แสดงหมอลำพวนไม่ต้องสร้างเวทีแสดง 2. ทำนองการลำหมอลำพวนมีท่วงทำนองครั่ำครวญออดอ้อน นุ่มนวลและอ่อนหวานฟังเสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน 3. คนลำไม่แสดงท่าทางประกอบเพราะทำนองลำพวน จังหวะไม่กระชั้นหรือเร่งเร้า

การถ่ายทอดการแสดงลำพวนเป็นการสอนกันโดยทำตามบรรพบุรุษ (พ่อ แม่ ลุง ป้า) ผู้ที่อยากเป็นหมอลำพวน หรือ หมอแคนจะหัดกับบุคคลดังกล่าวในเวลาว่าง เช่น หลังจากทำไร่ ทำนา เมื่อกินข้าวเย็นเสร็จ ก็จะมาบ้านของญาติ ที่เป็นหมอลำพวนมาหัดเป่าแคนและหัดร้อง หมอลำพวนการสอนให้ลำพวนจะให้ท่องเนื้อเพลงไปมาก่อน แล้วก็จะให้ลำให้ฟัง และแนะนำการขึ้นเสียง การลงเสียง การเอื้อนเสียง ใครสนใจก็จะเรียนนาน หรือบางทีก็จะสอนโดยพ่อ แม่ ทำงาน (ทำไร่ ทำนา) ก็จะลำให้ลูกหลานฟัง ลูกหลานก็จะลำตาม

ปัจจุบันในการแสดงลำพวนในตำบลบ้านทรายแม้จะมีสมาชิกอยู่ประมาณ 14 คน ก็ตาม แต่จะมีหมอลำที่ลำได้เพียง2 -3 คน เท่านั้น เนื่องจากหมอลำอายุมากแล้ว ไม่มีผู้สืบทอด โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและก็มิได้ประกอบอาชีพหมอลำเป็นอาชีพเสริม เพียงแต่มีก ารรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของบรรพบุรุษ และรับใช้ชุมชนในบางครั้งบางโอกาสที่ได้รับเชิญหรือไหว้ วาน ส่วนใหญ่ก็เป็นงานประจำปี งานพิธีต่างๆ และการต้อนรับแขกผู้มีเกียรติที่มาเยี่ยมเยียนชุมชน หรือศูนย์วัฒนธรรม ตำบลบ้านทรายเท่านั้น

พิธีกรรมก่อนการแสดง

ในวัฒนธรรมของชาวพวนนั้นมีขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เชื่อในคุณครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิประสาทวิชาการต่างๆ ให้ ฉะนั้นเมื่อมีการแสดงจะต้องมีการบูชาครูด้วยเครื่องสักการะ ก่อนการแสดงทุกครั้งหมอลำและหมอแคน จะต้องทำพิธีที่เรี ยกว่าการไหว้ครูเสียก่อน โดยผู้ที่มีอาวุโสที่สุดจะเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ในการแต่งเครื่องไหว้ครูให้ครบ โดยอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเครื่องไหว้ครูนั้นประกอบไปด้วย ขันธ์ 5 ดอกไม้ เงิน 12 บาท เหล้า

ขั้นตอนและวิธีการแสดง

การลำพวนจะมีหมอลำชาย 1 คน หมอลำหญิง 1 คน และหมอแคน 1 คน ลำพวนมีเอกลักษณ์ในการแสดง ตรงที่หมอลำและหมอแคนจะนั่งลำนั่งเป่าแคน จึงใช้พื้นที่ในการแสดงน้อยมาก อีกทั้งลักษณะของผู้ชมก็จะนั่งรอบ ๆ ผู้ลำโดยไม่มีพิธีรีตองอะไร สถานที่ก็จะใช้พื้นที่เดิมที่มีอยู่ในงานนั้นเพียงแต่จัดเตรียมพื้นที่ ให้เพียงพอสำหรับหมอลำและหมอแคนที่จะนั่งลำนั่งเป่าแคนได้โดยไม่ลำบาก

ลำพวน มีขั้นตอนในการแสดงเหมือนกับการแสดงทั่วไป อาทิ เช่น ลิเก ลำตัด เพลงขอทานและสักวา โดยเริ่มจากการขึ้นบทไหว้ครู บทขับลำพวน และบทลา โดยมีขั้นตอนดังนี้

บทขึ้นอ้อ (บทไหว้ครู) มีจุดประสงค์เพื่อบูชาพระรัตนตรัย คุณบิดามารดาครูอาจารย์และสิ่งศักดิ์ สิทธิ์ทั้งหลาย เพื่อให้เกิดความเป็นศิริมงคลแก่ตัวผู้เล่น

บทขับลำพวน บทขับลำพวนนั้น เนื้อหากลอนลำ บางครั้งก็อาจจะลำเรื่องตามลักษณะของงาน หรือลำตามที่หมอลำเห็นว่าเหมาะสมเพื่อเพิ่มสีสันและความสนุกในงานนั้น

บทลา เป็นบทส่งท้ายเมื่อหมอลำ ลำเรื่องราวจนสมบูรณ์หรือสมควรแก่เวลา

การแต่งกายของหมอลำและหมอแคน

หมอลำพวนหญิง นิยมนุ่งผ้าซิ่นใส่เสื้อแขนสั้น หรือนุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อคอกะแหว่งมีสไบพาด หรือใส่เสื้อ สไบพัน นุ่งโจงกระเบน

หมอลำพวนชาย นิยมแต่งกายโดยใส่เสื้อซาฟารีหรือเสื้อแขนยาวตามสะดวกและนุ่งกางเกงขายาว แต่ในสมัยก่อนจะใส่แขนสั้นนุ่งกางเกงขายาวมีผ้าสไบเฉียง

หมอแคนจะแต่งตัวเหมือนหมอลำฝ่ายชาย

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

การแสดงลำพวน ใช้เครื่องดนตรีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือ แคน

ความสัมพันธ์ของลำพวน ที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

งานประเพณีฮีตสิบสอง (ประเพณี 12 เดือน)

ประเพณี 12 เดือนของชาวพวน เป็นประเพณีทำบุญสิบสองเดือนของชาวไทยพวนที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านาน แต่อย่างไรก็ตามประเพณีของช าวพวน ก็จะลักษณะคล้ายกับ ประเพณีฮีตสิบสอง ของชาวอีสาน และประเพณี 12 เดือนของคนไทย แต่บางเดือนก็จะความแตกต่างบ่งบอกถึงลักษณะเด่นของชาวพวน ในสมัยก่อนลำพวนจะมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของชาวพวนเป็นอย่างมาก ไม่ว่าเดือนไหนจะมีก าร จัดงานอะไรก็ตาม ก็ต้องมีลำพวนไปสร้างสีสันในงาน โดยการขับลำพวนเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะงานบ้าน เนื้อหาทั่วไป เช่น เกี้ยวพาราสี ถามข่าวคราว เล่านิทาน เป็นต้น แต่ปัจจุบันลำพวนได้เสื่อมความนิยมลงไปมาก จนคนรุ่นหลังแทบไม่รู้จักการลำพวนเลย เหตุเพราะชาวบ้าน ไม่เห็นความสำคัญและส่วนหนึ่งเป็นอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนความเจริญทางเทคโนโลยี ของเครื่องดนตรีและเสียงเพลงสมัยใหม่

งานแต่งงาน (งานดอง)

ปัจจุบันพิธีแต่งงานของชาวพวนโบราณ ก็ไม่ได้มีให้เห็นเ หมือนเดิมแล้ว พิธีที่ใช้ก็จะเหมือนกับงานแต่งงานทั่วไปในปัจจุบัน ปกติงานเลี้ยงตอนกลางคืนก็จะมีการเชิญให้หมอลำพวนไปลำในงานเพื่อเพิ่มสีสันและความสนุกสนาน ลำเรื่องแต่งงานเพื่อให้ข้อคิดในการใช้ชีวิตของคู่บ่าวสาว และลำเรื่องอื่นๆ เหมือนงานทั่วไป แต่ด้วยการที่ ปัจจุบันงานเลี้ยงกลางคืนจะมีคอนเสริต มีวงสตริงสมัยใหม่ หรือบางทีก็จัดที่หอประชุมโรงเรียน หรือโรงยิมสนามกีฬา จึงทำให้การลำพวนจึงเป็นสิ่งที่ล้าสมัย และไม่เป็นที่รู้จักของคนหนุ่มคนสาว ไม่รู้จะให้คนเฒ่าคนแก่ไปนั่งร้องนั่งลำตรงไหน ช่วงไหน ในปัจจุบันจึงไม่ นิยมการลำพวนอีกต่อไป ผู้วิจัย ได้ไปเก็บข้อมูลด้วยการให้หมอลำและหมอแคน ลำเรื่องแต่งงานให้แบบดันสด เสมือนว่าอยู่ในงานแต่งงาน ซึ่งเป็นที่น่าเศร้าใจยิ่งนัก

งานบวช

ในสมัยก่อนนอกจากจะมีการสู่ขวัญแล้ว ตอนกลางคืนก่อนบวช และคืนที่เป็นนาคแล้วนั้น คนแก่ก็จะนิยมรวมตัวกันพบปะสังสรรค์พูดคุยกัน เหมือนงานอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน การลำพวนจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยงานไม่ให้เกิดความเงียบเหงา หมอลำหมอแคนก็จะมานั่งลำพวนกัน โดยมีผู้ชมก็คือคนที่มาช่วยงานนั่นเอง เพราะลำพวนนิยมลำกันตอนกลางคืนอยู่แล้ว เนื้อหากลอนลำก็จะเหมือนกับงานอื่นๆ ทั่วไป เป็นการถามสารทุกข์สุกดิบบ้าง เกี้ยวพาราสีบ้าง คติสอนใจบ้าง และที่ขาดไม่ได้เลยคือ บทขับลำพวนที่สอนนาค ให้รู้ถึงความสำคัญในการบวช บวชเพื่ออะไร และต้องปฏิบัติตัวอย่างไร

งานศพ (งันเฮือนดี)

ปัจจุบันนี้ ประเพณีงัน เฮือนดีไม่นิยมทำกันในปัจจุบัน การอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพหรืออยู่เป็นเพื่อนศพนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น มีการดื่มสุรา เล่นการพนัน หรือแม้กระทั่งการว่าจ้างลิเก หนังกลางแปลง จึงทำให้ปัจจุบันการลำพวนจึงค่อยเลือนหายไปจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่นทุกวันนี้ในงานศพของชาวพวน แทบจะหาฟังลำพวนไม่ได้เลย หรือแทบจะไม่มีเลยด้วยซ้ำ แม้แต่การที่ร้องลำพวนในงานศ พจริงๆ ยังหางาน ไหนไม่ได้เลย โดยที่เจ้าภาพอาจไม่เข้าใจว่าจะให้หมอลำพวนมาทำไม มาเพื่ออะไร และคงไม่มีใครอยากจะฟัง นอกจากคนเฒ่าคนแก่ด้วยกันที่จะรู้จัก บทกลอนลำที่ ผู้วิจัย จะให้เป็นตัวอย่างต่อไปนี้ ก็ได้จากการที่หมอลำดันสดให้เปรียบเสมือนว่าอยู่ในงานศพจริงๆ จะร้องเป็นกลอนลำว่าอย่างไร บทลำมีเนื้อหาดังนี้

วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน

วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน งานแต่งงาน (งานดอง)

1. ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

กลอนลำพวนงานแต่งงาน ไม่สามารถ กำหนดรูปแบบลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์ว่าเป็นกลอนใด เนื่องจากเป็นกลอนที่ด้นสดโดยชาวบ้าน การประพันธ์จึงคิดเลือกสรรคำมาให้ให้สละสลวยนั้นจึงไม่ค่อยมี สัมผัสคล้องจองก็มีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย แต่สามารถสรุปได้ว่าเป็นคำผญา ซึ่งเป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความสะกิดและกินใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟังอย่างลึกซึ้ง

2. คีตลักษณ์ (Form)

กลอนลำพวนงานแต่งงาน จัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว จะไม่มีการบรรเลงซ้ำและไม่มีการย้อน ลำไปเรื่อยๆ จนจบเพลง ในแต่ละวรรคเพลงจะมีจำนวนห้องเพลงไม่สม่ำเสมอ

3. กลุ่มเสียงที่ใช้

กลุ่มเสียงที่ใช้ในกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) คือ โด(ด) เร(ร) มี(ม) ซอล(ซ) ลา(ล)

4. โน้ตเพลงลำพวนงานแต่งงาน

การบันทึกโน้ตจำเป็นต้องบันทึกที่ละวรร ค แต่ละวรรคจะมีทั้งเนื้อร้อง โน้ตคำร้องและโน้ตแคน เนื่องจากการขึ้นต้นและจบของแต่ละวรรค ไม่มีความแน่นอนตายตัว

5. รูปแบบทำนอง

ทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองเป็นการเคลื่อนที่จากต่ำไปสูงและสูงไปต่ำสลับกัน

รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรค ซึ่งจะเหมือนกันเกือบทุกวรรค คือ จะลงทายด้วยโน้ต

- - - ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรคบางวรรค จะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกวรรคในกลอนลำพวนงานแต่งงาน คือ โน้ตตัวสุดท้ายของแต่ละวรรค จะลงท้ายด้วยโน้ตตัว “ล (ลา)” เสมอ

6. รูปแบบจังหวะ

รูปแบบจังหวะแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบ	ลักษณะ
1. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนต้นของวรรค	- xxx xxxx - - xx xxxx
2. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนกลางของวรรค	- x - x - x - x
3. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนท้ายของวรรค	xx - x - - xx - - xx

วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานบวช

1. ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

กลอนลำพวนงาน บวช ไม่สามารถ การกำหนดรูปแบบลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์ได้ เนื่องจากเป็นกลอนที่ดันสด ที่เช่นเดียวกับงานแต่งงาน (งานดอง) สัมผัสคล้องจองก็มีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย แต่บางประโยคก็มีความหมายลึกซึ้งในแง่คำสอนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของผู้ที่จะบวช จึงสรุปได้ว่ากลอนลำของลำพวนในงานบวช มีลักษณะเป็น คำผญา ซึ่งเป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความ สะกิดและกินใจต่อผู้ที่ ได้ยินได้ฟังอย่างลึกซึ้ง เช่นเดียวกับกลอนลำงานแต่งงาน (งานดอง)

2. คีตลักษณ์ (Form)

กลอนลำพวนงานบวชจัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว จะไม่มีการบรรเลงซ้ำและไม่มีการย้อน ลำไปเรื่อยๆ จนจบเพลง ในแต่ละวรรคเพลงจะมีจำนวนห้องเพลงไม่สม่ำเสมอ

3. กลุ่มเสียงที่ใช้

กลุ่มเสียงที่ใช้ในกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) คือ โด(ด) เร(ร) มี(ม) ซอล(ซ) ลา(ล)

4. โน้ตเพลงลำพวนงานบวช

การบันทึกโน้ตจำเป็นต้องบันทึกที่ละวรรค แต่ละวรรคจะมีทั้งเนื้อร้อง โน้ตคำร้องและโน้ตแคน เนื่องจากการขึ้นต้นและจบของแต่ละวรรค ไม่มีความแน่นอนตายตัว

5. รูปแบบทำนอง

ทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองเป็นการเคลื่อนที่จากต่ำไปสูงและสูงไปต่ำสลับกัน

รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรค ซึ่งจะเหมือนกันเกือบทุกวรรค คือ จะลงทายด้วยโน้ต

- - - ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรคบางวรรค จะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกวรรคในกลอนลำพวนงานบวช คือ โน้ตตัวสุดท้ายของแต่ละวรรค จะลงท้ายด้วยโน้ตตัว “ล (ลา)” เสมอ

6. รูปแบบจังหวะ

กลอนลำพวนงานบวชมีรูปแบบหลักที่พบบ่อย 3 รูปแบบดังนี้

รูปแบบ	ลักษณะ
1. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนต้นของวรรค	- xxx | xxxx xxxx | xxxx
2. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนกลางของวรรค	- x - x | - x - x
3. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนท้ายของวรรค	- xxx | - - xx - - xx

7. ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง เนื่องจากหมอแคนตั้งใจที่จะเป่าเลียนเสียงหมอลำลูกตกของบางห้องระหว่างทำนองร้องกับทำนองแคนจะมีเสียงเดียวกัน หรือบางห้องเพลงก็จะมีโน้ตเสียงเดียวกัน2 -3 ห้องติดกัน และท้ายห้องเพลงก็จะจบด้วยโน้ตเสียงเดียวกัน คือ “ล” ถ้าดูโดยรวมแล้วลักษณะการดำเนินทำนองร้องกับทำนองแคนจะมีลักษณะเหมือนกันมาก เช่นเดียวกับงานแต่งงาน (งานดอง)

วิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวนงานศพ (งันเฮือนดี)

1. ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำพวน

กลอนลำพวนงาน ศพ ไม่สามารถ การกำหนดรูปแบบลักษณะโครง สร้างของคำประพันธ์ได้ เนื่องจากเป็นกลอนที่ด้นสดที่เช่นเดียวกับงานแต่งงาน (งานดอง)และงานบวช สัมผัสคล้องจองก็มีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย เนื้อหาส่วนใหญ่จะสอดแทรกข้อคิดในเรื่องการปฏิบัติตนสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงสรุปได้ว่ากลอนลำของลำพวนในงานศพ มีลักษณะเป็น คำผญา จึงสรุปได้ว่ากลอนลำของลำพวนในงานบวช มีลักษณะเป็น คำผญา ซึ่งเป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความ สะกิดและกินใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟังอย่างลึกซึ้ง เช่นเดียวกับกลอนลำงานแต่งงาน (งานดอง) และงานบวช

2. คีตลักษณ์ (Form)

กลอนลำพวนงานศพ (งันเฮือนดี) จัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว จะไม่มีการบรรเลงซ้ำและไม่มีการย้อน ลำไปเรื่อยๆ จนจบเพลง ในแต่ละวรรคเพลงจะมีจำนวนห้องเพลงไม่สม่ำเสมอ

3. กลุ่มเสียงที่ใช้

กลุ่มเสียงที่ใช้ในกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) คือ โด(ด) เร(ร) มี(ม) ซอล(ซ) ลา(ล)

4. บันทึกโน้ตเพื่อการวิเคราะห์

การบันทึกโน้ตจำเป็นต้องบันทึกที่ละวรรค แต่ละวรรคจะมีทั้งเนื้อร้อง โน้ตคำร้องและโน้ตแคน เนื่องจากการขึ้นต้นและจบของแต่ละวรรค ไม่มีความแน่นอนตายตัว

5. รูปแบบทำนอง

ทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองเป็นการเคลื่อนที่จากต่ำไปสูงและสูงไปต่ำสลับกัน

รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรค ซึ่งจะเหมือนกันเกือบทุกวรรค คือ จะลงทายด้วยโน้ต

- - - ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรคบางวรรค จะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกวรรคในกลอนลำพวนงานบวช คือ โน้ตตัวสุดท้ายของแต่ละวรรค จะลงท้ายด้วยโน้ตตัว “ล (ลา)” เสมอ

6. รูปแบบจังหวะ

กลอนลำพวนงานบวชมีรูปแบบหลักที่พบบ่อย 3 รูปแบบดังนี้

รูปแบบ	**ลักษณะ**
1. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนต้นของวรรค	- xxx | xxxx xxxx | xxxx
2. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนกลางของวรรค	- x - x | - x - x
3. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนท้ายของวรรค	- - xx | - - xx - - xx

7. ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง เนื่องจากหมอแคนตั้ งใจที่จะเป่าเลียนเสียงหมอลำลูกตกของบางห้องระหว่างทำนองร้องกับทำนองแคนจะมีเสียงเดียวกัน หรือบางห้องเพลงก็จะมีโน้ตเสียงเดียวกัน 2 -3 ห้องติดกัน และท้ายห้องเพลงก็จะจบด้วยโน้ตเสียงเดียวกัน คือ “ล” ถ้าดูโดยรวมแล้วลักษณะการดำเนินทำนองร้องกับทำนองแคนจะมีลักษณะเหมือนกันมาก เช่นเดียวกับงานแต่งงาน (งานดอง) และงานศพ

สรุปการวิเคราะห์องค์ประกอบของกลอนลำพวน

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของลำพวนในกลอนลำพวน งานแต่งงาน(งานดอง) งานบวช งานศพ พบว่า

1. ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำ มีลักษณะเหมือนกันอย่างเห็นได้ชัด กลอนลำไ ม่มีการกำหนดรูปแบบลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์ได้ เนื่องจากเป็นกลอนด้นสดที่หมอลำคิดขึ้นเองเพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาของงาน กลอนลำมีลักษณะเป็นคำผญา ซึ่งเป็นคำพูดที่กล่าวออกมาอันผสมผสานด้วยสติปัญญาที่ลุ่มลึก ครอบคลุมในความ สะกิดและกินใจต่อผู้ที่ได้ยินได้ฟังอ ย่างลึกซึ้ง

2. คีตลักษณ์ (Form)

กลอนลำพวน มีลักษณะเหมือนกันคือ จัดอยู่ในประเภทเพลงท่อนเดียว จะไม่มีการบรรเลงซ้ำและไม่มีการย้อน ลำไปเรื่อยๆ จนจบเพลง ในแต่ละวรรคเพลงจะมีจำนวนห้องเพลงไม่สม่ำเสมอ

3. กลุ่มเสียงที่ใช้

กลุ่มเสียงที่ใช้ในกลอนลำพวนงานแต่งงาน (งานดอง) คือ โด(ด) เร(ร) มี(ม) ซอล(ซ) ลา(ล)

4. บันทึกโน้ตเพื่อการวิเคราะห์

การบันทึกโน้ตจำเป็นต้องบันทึกที่ละวรรค แต่ละวรรคจะมีทั้งเนื้อร้อง โน้ตคำร้องและโน้ตแคน เนื่องจากการขึ้นต้นและจบของแต่ละวรรค ไม่มีความแน่นอนตายตัว

5. รูปแบบทำนอง

ทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองเป็นการเคลื่อนที่จากต่ำไปสูงและสูงไปต่ำสลับกัน รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรค ซึ่งจะเหมือนกันเกือบทุกวรรค คือ จะลงทายด้วยโน้ต

- - - ร	- - ด ล

รูปแบบทำนองในตอนท้ายของวรรคบางวรรค จะมีรูปแบบแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งที่เหมือนกันทุกวรรคในกลอนลำ คือ โน้ตตัวสุดท้ายของแต่ละวรรค จะลงท้ายด้วยโน้ตตัว “ล (ลา)” เสมอ

6. รูปแบบจังหวะ

กลอนลำพวนมีรูปแบบหลักที่พบบ่อย 3 รูปแบบดังนี้

รูปแบบ	**ลักษณะ**
1. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนต้นของวรรค	- xxx | xxxx xxxx | xxxx
2. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนกลางของวรรค	- x - x | - x - x
3. เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในส่วนท้ายของวรรค	- - xx | - - xx - - xx

7. ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง

ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองร้องกับทำนองบรรเลง เนื่องจากหมอแคนตั้งใจที่จะเป่าเลียนเสียงหมอลำ ลูกตกของบางห้องระหว่างทำนองร้องกับทำนองแคนจะมีเสียงเดียวกัน หรือบางห้องเพลงก็จะมีโน้ตเสียงเดียวกัน 2 -3 ห้องติดกัน หรืออาจมีจำนวนมากกว่านั้น ขึ้นอยู่กับไหวพริบขอหมอแคน และท้ายห้องเพลงก็จะจบด้วยโน้ตเสียงเดียวกัน คือ “ล”

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงสรุปได้ว่ากลอนลำพวนงานแต่งาน(งานดอง) งานบวช งานศพ ถึงแม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในลักษณะของงาน อารมณ์ และพิธีกรรม แต่การขับลำพวนนั้นก็มิได้มีความแตกต่างกันเลย ยังคงรูปแบบทำนองและจังหวะ อารมณ์ของหมอแคนและหมอลำ ไว้เช่นเดิม เพียงแต่ว่าเปลี่ยนเนื้อหาคำพูดในการลำให้เข้ากับงานเท่านั้น

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามลำดับขั้นตอน ในการอภิปรายผลผู้วิจัยได้ทำการอภิปรายดังนี้

ลำพวนตำบลบ้านทราย เป็นรูปแบบการละเล่นพื้นบ้านของชาวพวนที่มีความมั่นคงในรูปแบบการแสดง ท่วงทำนอง ลักษณะกลอนลำ ซึ่งในปัจจุบันการลำพวนก็ยังคงรักษารูปแบบเดิมอยู่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ไม่ได้รับการนิยมในสังคมปัจจุบันนัก เนื่องจากท่วงทำนองนั้นเชื่องช้าไม่สนุกสนานเร้าใจ ดำเนินทำนองไปเรื่อยๆ อย่างราบเรียบ สำหรับเครื่องดนตรีก็ยังคงใช้แคนเหมือนเดิม มิได้เพิ่มเครื่องดนตรีอื่นเข้าไปเพื่อให้มีสีสันขึ้น

กลอนลำที่ใช้ในการลำพวน ส่วนใหญ่เป็นกลอนลำที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ตำนาน นิทานพื้นบ้านและการเกี้ยวพาราสี การดันกลอนสดของหมอลำพวนจึงชี้ให้เห็นถึงความเป็นอัจฉริยะในการประพันธ์คำกลอน ดำเนินเรื่องให้น่าสนใจ ให้แง่คิดและความสนุกสนานตลอดจนไหวพริบปฏิภาณของหมอแคน ที่ต้องเป่าเลียนเสียงหมอลำพวน จึงทำให้ลำพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของลำพวนเอาไว้ได้

ปัจจุบันลำพวนได้รับความนิยมน้อยลงมาก ไม่ค่อยมีใครจ้างหรือวานให้ไปขับลำพวนในงานต่างๆ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน นอกเสียจากจะร้องเล่นกันเองในหมู่ญาติพี่น้อง หรือตามเทศกาลใหญ่ ๆ ที่นานทีจะจัดขึ้นสักครั้ง และที่สำคัญลำพวนขาดการสืบทอดจากเยาวชนคนรุ่นหลัง จึงเป็นที่น่าเสียดายว่าต่อไปลำพวนก็อาจจะสูญหายไปจากวิถีชีวิตของชาวไทยพวนทุกคน

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องลำพวน: กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

1. ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่อง ลำพวน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบล อื่นๆ อำเภอบ้านหมี่ หรืออำเภออื่น ๆ จังหวัดลพบุรี

2. ควรมีการจดบันทึกรวบรวมกลอนลำพวน ที่มีอยู่ทั้งหมดให้ถูกต้อง ตลอดจนทำนองแคนที่ใช้ลำพวน เพื่อป้องกันการสูญหายและเพื่อความสะดวกในการศึกษาเรียนรู้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กาญจนา อินทรสุนานนท์. (ม.ป.ป.). **พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

จิตตายา เป็นเพ็ชร์. (2546). **การศึกษาเพลงลูกทุ่งหมอลำของ บานเย็น รากแก่น.** ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จุฑามาศ เทพเรณู. (2547). **การศึกษาเพลงพื้นบ้านชาวไทยเบิ้ง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี**. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ชินบัญชร สุคันธวิภัติ. (2546). **เมืองพวนเชียงขวาง.** ลพบุรี: กรุงไทยการพิมพ์.

ดวงเดือน สดแสงจันทร์. (2544). **การศึกษาเพลงพื้นบ้านคณะขวัญจัต ศรีประจันต์.** ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ธิกานต์ ศรีนารา; และ พิเชษฐ์ เดชผิว. (2548). **วัฒนธรรมดนตรีในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: แม็ค.

นิภาภรณ์ สิงคะกุล. (2537). **ผญาเกี้ยวจากบ้านชูชาติ ตำบลอาจสามารถ อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด.** วิทยานิพนธ์ ศป.ม.(ไทยคดีศึกษา – เน้น สังคมศาสตร์). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

บุญยงค์ เกตุคง. (2536). **วัฒนธรรมเผ่าพันธุ์มนุษย์.** อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์ การพิมพ์.

ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). **ประวัติการดนตรีไทย.** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพาณิช.

ปราณี วงษ์เทศ. (2521, เมษายน-มิถุนายน). เพลงพื้นบ้าน. **วารสารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.

----------. (2525). แนวทางการศึกษาเพลงพื้นบ้านทางมานุษยวิทยา. **พื้นบ้านพื้นเมือง.** กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา.

ปิยะพร วามะสิงห์. (2538). **ความสำนึกในชาติพันธ์ของลาวพวน.** วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

เปรมทิพย์ พงษ์นิล. (2547). **เพลงในประเพณีกำฟ้า : กรณีศึกษาชาวพวน จังหวัดลพบุรี.** ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

โพธิ์ แซมลำเจียก. (2537). **ตำนานไทยพวน.** กรุงเทพฯ: สามัคคีสาร (ดอกหญ้า).

โพธิ์ แซมลำเจียก. (2539). **ผญา:มรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยพวน.** กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.

โพไช สุนนะลาด. (2538). **ดนตรีกับวิถีชีวิตของชาวไทพวน ที่แขวงเชียงขวางแห่งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.** วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (ไทยคดีศึกษา – เน้นสังคมศาสตร์). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2516). **คติชาวบ้านเพลงชาวบ้าน.** สงขลา: สงขลา.

มนตรี ตราโมท. (2497). **การละเล่นของไทย.** พระนคร: ท่าพระจันทร์.

----------. (2540). **การละเล่นของไทย ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

มัทนา จุลลเกษตร์. (2548). **ลำผญาย่อยหัวดอนตาล กรณีศึกษาชุมชนบ้านนาสะโน อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร.** ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ยศพรรณ เต็มแย้ม. (2546). **การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี.** ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

รัตนนันท์ ยงยันต์. (2548). **การศึกษาการลำผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์.** ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วลาวัลย์ อุดมศิลป์. (2548). **การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาดกไทยพวนบ้านม่วงขาว ตำบลโคกปีป อำเภอโคกปีป จังหวัดปราจีนบุรี.** ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. (2531). **ประวัติศาสตร์เมืองลพบุรี**. ลพบุรี: วิทยาลัยครูเทพสตรี.

----------. (2539). **ลพบุรี : อดีต - ปัจจุบัน.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

วัฒนา โกศินานนท์. (2537). **รำโทน.** ลพบุรี: วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี.

วิทยาลัยครูเทพสตรี. (2530). **สมบัติไทย 30.** ลพบุรี: วิทยาลัย.

วินัย ใจเอื้อ. (2546). **การศึกษาวิธีการร้อง "หมอลำ" ของฉวีวรรณ ดำเนิน**. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.

วีระพงษ์ มีสถาน. (2539). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธ์ : พวน.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล.

สถาบันราชภัฏเทพสตรี. (2536). **กลุ่มชาติพันธุ์ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.** ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี.

สภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านหมี่. (2542). **บ้านหมี่.** ลพบุรี: ประเสริฐการพิมพ์.

สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. (2549). **การแสดงหมอลำพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี.** เอกสารอัดสำเนา.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดย พระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 13. (2538). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักงานกลาง หอรัษฎากรพิพัฒน์ในพระบรมมหาราชวัง

เสถียร โกเศศ. (2515). “ร้องรำทำเพลง” **หนังสือประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนดนตรีและนาฏศิลป์ไทย.** พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

----------. (2514). **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย.** กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

สุกัญญา สุจฉายา.(2543). **เพลงพื้นบ้านศึกษา.** กรุงเทพฯ: โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุเทพ พรหมศิลป์. (2536). **ไทยพวนบ้านหมี่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี.** ลพบุรี: โรงเรียนบ้านหมี่วิทยา.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. (2539). **ลพบุรีศึกษา : ไทยพวน.** ลพบุรี: ศูนย์ ศิลปวัฒนธรรม.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูจันทโชตยาทร (ตา จนฺทโชติ). (2548). ลพบุรี: กรุงไทยการพิมพ์.

อุทัย สินธุสาร. (2520). **สารานุกรมไทยเล่ม 16.** กรุงเทพฯ: บำรุงนุกูลกิจ.

อุบลทิพย์ จันทรเนตร. (2536). **ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงกล่อมเด็กกับโลกทัศน์ของลาวพวน กรณีศึกษาหมู่บ้านวัดกุฏีทอง จังหวัดสิงห์บุรี** วิทยานิพนธ์(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ภาคผนวก

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ แผนที่ และประวัติความเป็นมาของชุมชน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สถานที่ตั้ง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลหนองเมือง	อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลหนองทรายขาว	อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลหินปัก	อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านกล้วย	อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกการเดินทางใช้เส้นทางหลัก คือ ถนนสายบ้านหมี่ – โคกสำโรง และ ถนนสายบ้านหมี่ – ลพบุรี

2. แผนที่ตำบลบ้านทราย

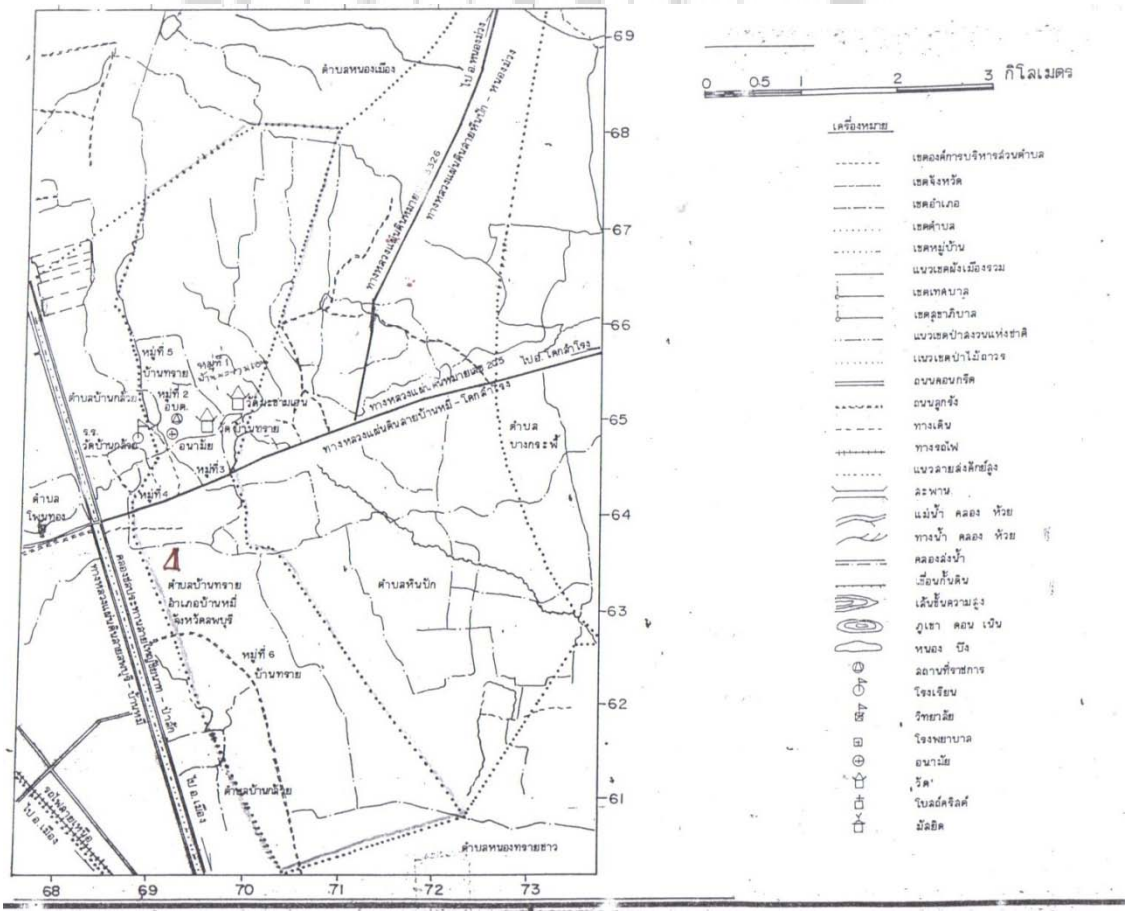

ภาพประกอบ 22 แผนที่ตำบลบ้านทราย

3. ประวัติความเป็นมาของชุมชน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ชาวบ้านทรายสืบเชื้อสายมาจากชาว “ไทยพวน” ซึ่งเป็นชาวไทยที่มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ที่เมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต่อมาอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ในปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อประมาณ ๒๐๐ ปี มาแล้ว

ชาวบ้านตำบลบ้ านทรายเชื่อถือในการเลี้ยงเจ้าพ่อ ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ที่ลงมาดูแลคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเป็นที่พึ่งเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของผู้คนในตำบล เมื่อเลี้ยงเจ้าพ่อแล้วเชื่อว่าเจ้า พ่อจะช่วยเหลือประชาชนในตำบลอยู่เย็นเป็นสุข เกิดความเป็นสิริมงคลต่อหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำเอาอาหารคาว อาหารหวาน ไปถวายเจ้าพ่อ เช่น หัวหมูต้ม ไก่ต้ม หมากพลู เหล้าขาว บุหรี่ พวงมาลัย ผ้าแดง และอื่นๆ หรือการละเล่นต่างๆ ที่ชาวบ้านได้บนไว้ เช่น ลิเก การรำ เป็นต้น การประกอบพิธีกรรม ตอนเช้าชาวบ้านจะนำอาหารและสิ่งของที่เจ้าพ่อโดยมีร่างทรงเป็นผู้กระทำพิธี และใครต้องการให้เจ้าพ่อช่วยเหลือก็จะทำการบนเจ้าพ่อไว้ให้ช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ เมื่อประสบผลสำเร็จแล้วก็จะนำสิ่งของที่กล่าวบนไว้ไปเลี้ยงเจ้าพ่อในวันอื่นๆ ก็ได้

ประเพณีที่สำคัญของชาวไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีที่นับถือสักการะบูชาฟ้า ที่เรียกว่าประเพณีกำฟ้า เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวไทยพวนเชื่อ กันว่าเมื่อได้ปฏิบัติพิธีกรรมตามแบบแผนที่ได้กระทำสืบต่อเนื่องกันมาแล้วจะทำให้เทวดาพึงพอใจดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านจะมีความร่มเย็นเป็นสุข อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธ์ธัญญาหาร

อีกประเพณีหนึ่งได้แก่ ประเพณีเส่อกระจาด จัดขึ้นในวันข้างแรม เดือน ๑๑ ช่วงเทศกาลวันออกพรรษา เป็นประเพณีหนึ่งของชาวไทยพวนในวันเส่อกระจาดชาวบ้านอื่นๆ จะนำสิ่งของ เช่น กล้วย อ้อย ส้ม ผลไม้ ต่างๆ ธูปเทียนหรือของอื่นๆ บางครั้งอาจเป็นเงินไปใส่กระจาดยังบ้านที่ทำพิธีใส่กระจาด ทำเป็นเครื่องกัณฑ์เทศ ไปถวายที่วัดโดยถือว่าเป็นก ารทำบุญเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นงานบุญครั้งยิ่งใหญ่ประจำปี

ตำบลบ้านทรายมีการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญ ได้แก่ การละเล่นนางกวัก ประชาชนจะมารวมตัวกันบริเวณลานบ้าน เป็นการละเล่นที่ชาวบ้านนิยมเล่นกันในช่วงประเพณีกำฟ้า เพื่อเป็นการเสี่ยงทายเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในหมู่บ้าน และชีวิต เช่น โชคชะตาราศี ดวงของหมู่บ้านและการแสดงลำพวน เพื่อการแสดงเพื่อความสนุกสนานหลังจากได้ตรากตรำการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพมานานปี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวกาญจนรัตน์ แปลกวงศ์
วันเดือนปีเกิด	27 มีนาคม 2526
สถานที่เกิด	อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 71/2 ถนนเทศบาล ตำบลบ้านหมี่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี รหัสไปรษณีย์ 15110
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	ข้าราชการครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนแก่งคอย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2538	ระดับประถมศึกษา โรงเรียนวัดเชียงงา ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2541	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนปิยะบุตร์ ตำบลบ้านหมี่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2544	ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2548	ระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (บางเขน) คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาศิลปนิเทศ (สาขาวิชาเอกดนตรีไทย) กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2554	ระดับปริญญาโท ศป.ม. (สาขามานุษยดุริยางควิทยา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทวิโรฒ คณะศิลปกรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร